

Sari Miettinen, Outi Välimaa, Päivi Mäntyneva,
Terhi Kaisvuo, Paula Hakala ja Sari Mäki

”Apu on ollut mittaamattoman arvokasta”

Kelan nuorten ammatillisen kuntoutuksen uusi NUOTTI-valmennus
ja suullisen hakemisen malli

Kirjoittajat

Sari Miettinen, projektipäällikkö, TtT
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Outi Välimaa, lehtori, YTT
Hämeen ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@hamk.fi

Päivi Mäntyneva, lehtori, YTM
Hämeen ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@hamk.fi

Terhi Kaisvuori, lehtori, KT, FM
Hämeen ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@hamk.fi

Paula Hakala, yliopettaja, TtT, THM
Hämeen ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@hamk.fi

Sari Mäki, terveyden edistämisen koordinaattori, terveydenhoitaja AMK, sairaanhoitaja YAMK
Hämeen ammattikorkeakoulu
etunimi.sukunimi@hamk.fi

© Kirjoittajat ja Kela

www.kela.fi/tutkimus

ISBN 978-952-284-073-8 (pdf)

ISSN 2323-9239

URI <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019082024784>

Julkaisija: Kela, Helsinki

2019

SISÄLTÖ

Tiivistelmä	4
1 Johdanto	5
1.1 NEET-nuoret kuntoutuksen kohderyhmänä.....	5
1.2 Kuntoutukseen hakeminen ilman lääkärin lausuntoa, suullinen hakumenettely.....	7
1.3 NUOTTI-valmennus uutena palveluna nuorille	9
2 Tutkimus osana NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisen projektia.....	10
2.1 Aineisto ja tutkimusmenetelmät.....	11
2.1.1 Tiedonkeruulomake	12
2.1.2 NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely	12
2.1.3 Fokusryhmähaastattelut.....	13
2.1.4 Yksilöhaastattelut.....	14
2.1.5 Dokumentoidut asiakashaastattelut.....	14
2.2 Tutkimuksen toteutus.....	15
3 Tulokset.....	18
3.1 Kelan kuntoutuspalveluihin ohjatut nuoret.....	18
3.1.1 Tiedonkeruulomakkeet sekä fokusryhmien ja valmentajien haastattelut.....	18
3.1.2 Dokumentoidut asiakashaastattelut.....	24
3.1.3 NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely	30
3.2 Nuorten ohjautuminen kuntoutukseen ja toimintakyvyn arviointi.....	35
3.2.1 Kuntoutukseen ohjautuminen – NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely.....	35
3.2.2 Kuntoutukseen ohjautuminen – tiedonkeruulomakkeet sekä fokusryhmien ja valmentajien haastattelut.....	36
3.2.3 Kuntoutukseen ohjautumiseen liittyviä kehittämissuhteita – fokusryhmien ja valmentajien haastattelut.....	45
3.2.4 Toimintakyvyn arviointi – tiedonkeruulomakkeet sekä fokusryhmien ja valmentajien haastattelut.....	47
3.3 Palaute uudesta NUOTTI-valmennuksesta.....	48
3.3.1 NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely	49
3.3.2 Valmentajien haastattelut.....	52
4 Pohdinta.....	55
4.1 Monenlaisia nuoria, monenlaisia tarpeita	56
4.2 Palvelun oikea-aikaisuus.....	59
4.3 Työnjako.....	61
4.4 Tutkimuksen rajoitukset.....	62
5 Päätelmät.....	62
Lähteet.....	64
Liitteet.....	66

TIIVISTELMÄ

Kela käynnisti NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisen projektin vuosille 2018–2019, jonka tarkoituksena on ollut kehittää koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten palveluita ja valmistella ammatillisen kuntoutuksen lainmuutosta (astui voimaan 1.1.2019). Projektin myötä nuorille on tarjottu Kelan ammatillista kuntoutuspalvelusta kevyemmin perustein ja käynnistetty uusi valmentava kuntoutuspalvelu (NUOTTI-valmennus). Osana projektia Hämeen ammattikorkeakoulussa toteutettiin tutkimus, jonka avulla arvioitiin NUOTTI-valmennusta ja nuorten ohjautumista kuntoutukseen. Tutkimus toteutui ajalla 12.3.2018–30.6.2019.

Tutkimus jakautui kolmeen osatutkimukseen. Ensimmäisessä osatutkimuksessa kuvattiin Kelan ammatilliseen kuntoutuspalveluun ja NUOTTI-valmennukseen ohjautuneiden nuorten ryhmää. Toisessa osatutkimuksessa kuvattiin ja arvioitiin tapoja, joilla nuoret ohjautuivat Kelan ammatilliseen kuntoutuspalveluun ja NUOTTI-valmennukseen sekä arvioitiin nuorten toimintakyvyn arvioinnin onnistumista. Kolmannessa osatutkimuksessa arvioitiin NUOTTI-valmennuksen soveltuvuutta ja toimivuutta nuoren kokonaisprosessissa.

Tutkimusaineistona olivat Kelan etuuskäsittelijöiden täyttämät tiedonkeruulomakkeet, yhteistyötahojen ja Kelan etuuskäsittelijöiden fokusryhmähaastattelut, NUOTTI-valmentajien yksilöhaastattelut, NUOTTI-valmennuksen asiakaskyselyt sekä nuoren kuntoutukseen hakuprosessin aikana syntyneet haastatteludokumentit. Menetelminä käytettiin aineiston kuvailua, laadullista teemoittelua, sisällönanalyysia ja klusterointimenetelmää.

NUOTTI-valmennuksen saama positiivinen palaute osoittaa, että valmennus on sisällöltään onnistunut sekä tullut tarpeeseen. Tulosten mukaan tulee kiinnittää huomio siihen, kuinka NUOTTI-valmennus istuu osaksi nuoren kokonaisprosessia. Tulokset toivat esiin, että tuen tarpeessa olevat nuoret ovat moninainen ryhmä, joten palvelujen tulee myös tarjota tukea moninaiisiin tilanteisiin. Nuoren prosessissa NUOTTI-valmennuksen kaltaiseen palveluun tulee olla mahdollisuus jo aiemmin ja kokonaisuus voi pitää sisällään monenlaisia toimijoita, joiden välinen yhteistyö ja tiedonkulku ovat tärkeitä. Toimijoiden välinen työnjako tulee myös olla selkeä, jotta toiminta ei ole päällekkäistä ja jotta kukin toimija tietää oman roolinsa palvelukentässä. On tärkeää varmistaa ammattilaisten osaaminen, riittävät toimintamallit ja välineet hälytysmerkkien ja kuntoutustarpeen tunnistamiseen sekä kattavan toimintakyvyn arviointiin. Kattava toimintakyvyn arviointi pitää sisällään myös terveystilanteen arvioinnin. Kuntoutuksen ohjautuminen ja onnistunut kuntoutuminen edellyttävät riittävää luottamusta nuoren ja ammattilaisten välillä.

Kaikkiaan kuntoutuksen hakeutumisessa ja NUOTTI-valmennuksessa nuorten toimintakyky kytkeytyy laajasti nuoren elämän kokonaistilanteeseen. Nuori ja hänen prosessinsa tulee nähdä kokonaisuutena, jossa järjestelmän monet osat tukevat kuntoutumista.

Avainsanat: kuntoutus, ammatillinen kuntoutus, kuntoutuspalvelut, nuoret, syrjäytyminen, syrjäytyneet, hakemukset, lääkärinlausunnot, suullinen käsittely, menettelyt, toimintakyky, Kela

1 JOHDANTO

Hallituksen puoliväliriihessä huhtikuussa 2017 sovittiin syrjäytyneiden nuorten määrän vähentämisestä. Yksi hallituksen määrittelemistä korjaavista toimenpiteistä koski Kelan ammatillisen kuntoutuksen kriteerien muutostarpeiden selvittämistä siten, että palvelujen piiriin pääsisivät joustavammin nuoret, joilla on vakavia toimintakyvyn ongelmia. (Ks. Valtioneuvosto 2017.) Erityisesti mainittiin nuoret, joilla on ns. NEET-status (Not in Education, Employment or Training), eli nuoret, jotka ovat opintojen ja työmarkkinoiden ulkopuolella, mutta eivät eläkkeellä (ks. mm. OECD 2018).

Kuntoutuksen uudistamiskomitea ehdotti, että Kelan tulisi olla yksi keskeinen taho, joka tunnistaa kuntoutustarpeessa olevat nuoret ja kehittää heille osana heidän arkeaan toteutuvia palveluja. Kuntoutustarpeen tunnistamisessa tarvitaan monen tahon ja sektorin yhteistyötä, koska kyse on usein moninaisesta nuoren elämän kokonaisuudesta. Tähän kokonaisuuteen moneen sektoriin jakautunut eriytynyt järjestelmä ei ole pystynyt vastaamaan. (Ks. STM 2017.)

Kela käynnisti NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisen projektin vuosille 2018–2019 (Kela 2019a). Projekti on vastannut osaltaan siihen haasteeseen, joka on esitetty hallituksen ja kuntoutuksen uudistamiskomitean taholta. Projektin myötä nuorille on tarjottu Kelan ammatillista kuntoutusselvitystä kevyemmin perustein maaliskuusta 2018 alkaen, ja lisäksi on käynnistetty uusi valmentava kuntoutuspalvelu (NUOTTI-valmennus) kesäkuussa 2018.

Palvelujen hakemisen kevyemmät perusteet viittaavat hakemiseen ilman lääkärin lausuntoa (ilman diagnoosia), suullisen hakumenettelyn kautta. Kuntoutukseen hakemiseen riittää silloin toimintakyvyn olennainen heikentyminen. Suullisessa hakemisessa kyse on siitä, että nuori ilmoittaa ääneen hakevansa kuntoutusta. Tämä dokumentoidaan yhdessä asiantuntijan kanssa. NUOTTI-valmennuksen tavoitteena on selvittää nuoren elämäntilannetta ja motivoida häntä kuntoutukseen. Keskeistä on, että palvelu on lähellä nuoren arkea. (Kela 2019b.)

Hämeen ammattikorkeakoulu (HAMK) teki Kelan rahoittamana tutkimuksen, jonka tavoitteena oli arvioida Kelan projektissa kokeiltuihin kuntoutuspalveluihin hakeutumista ja NUOTTI-valmennuspalvelua.

1.1 NEET-nuoret kuntoutuksen kohderyhmänä

Nuoret, joilla on ns. NEET-status, ajatellaan usein yhdeksi rajatuksi ryhmäksi. Tähän ryhmään on määritelty 16–29-vuotiaat nuoret, jotka ovat opintojen (tutkintoon johtava koulutus tai kurssi) ja työmarkkinoiden ulkopuolella, mutta eivät eläkkeellä (ks. mm. OECD 2018; OKM 2019). Määritelmää on täydennetty tuomalla esiin muun muassa se, että tähän ryhmään kuuluvat nuoret eivät ole suorittamassa asevelvollisuutta tai siviilipalvelusta ja että he voivat olla erilaisissa elämäntilanteissa, joissa on usein elämäntilanteen, sosiaalisiin suhteisiin, terveyteen ja toimintakykyyn liittyviä haasteita (ks. Sandberg ym. 2018).

NEET-statuksella olevat nuoret ovat laaja ja moninainen joukko. Sandbergin ym. (2018) mukaan kyse on heterogeenisestä ryhmästä, jossa useilla voi olla monia syrjäytymiseen johtavia haasteita, kuten arjen toimintaan liittyviä puutteellisia taitoja ja koulukiusaamisen seurauksena muodostuneita sosiaalisten tilanteiden pelkoja. Hiilamo ym. (2017) ovat tuoneet esiin, että tässä joukossa on nuoria, jotka voivat olla monista syistä kaukana työmarkkinoista ja myös nuoria, jotka ovat itse jättäytyneet sivuun. Yleensäkin nuoria ei tulisi kohdella tietynlaisena ryhmänä, vaan yksilöinä, joilla on yksilölliset tarpeet (ks. Björklund ym. 2018, 12).

Yleisesti nuorten haasteiksi tänä päivänä on nostettu elämänhallinta, mielenterveysongelmat ja päihteiden käyttö (ks. Björklund ym. 2018; OKM 2019). Lisäksi erityisesti monilla NEET-statuksella luokitelluilla nuorilla on tunnistettu heikko itsetunto, heikot asiointitaidot ja heikko ymmärrys siitä, miten huolehtia itsestään ja taloudestaan. Osa nuorista on ajautunut kauas työmarkkinoista huono-osaisuutensa vuoksi. Nuoret tarvitsevat tukea tulevaisuuden suunnitteluun sekä tavoitteiden laatimiseen ja toteuttamiseen. (Sandberg ym. 2018.) Keskeisenä nuoren elämässä näyttäytyy se, kuinka nuoren koulutuspolku etenee ja kuinka koulutukseen liittyvät siirtymät onnistuvat (siirtyminen toiselle asteelle ja siirtyminen koulutuksesta työelämään) (OKM 2019, 13). Esimerkiksi lähes puolet NEET-statuksen nuorista on jättänyt toisen asteen koulutuksen kesken. On myös huomattavaa, että verrattain suuri osa 16–29-vuotiaista nuorista asuu taloudessa, joka on tulojen perusteella määriteltävissä matalaan tuloluokkaan. Esimerkiksi vuonna 2017 20 % 16–29-vuotiaista asui matalan tuloluokan taloudessa, kun vastaava osuus työikäisestä väestöstä oli 9,4 %. (OECD 2019, 92.)

Nuorille kohdistettuja kuntoutuspalveluja kehitettäessä tulee huomioida kohderyhmän monenlaiset tarpeet ja palvelujärjestelmän kokonaisuus. Nuori voi tarvita tukea tavoitteidensa laatimisessa ja toteuttamisessa ja häntä tulee rohkaista omien voimavarojen käyttöön ottamisessa. Näiden lisäksi nuoren tulisi haluta ja osata ottaa käyttöönsä tietoja, taitoja ja kykyjä, jotta hän toimisi tavoitteellisesti ja vastuullisesti. (Ks. Hiilamo ym. 2017.) Keskeistä on siten nuoren luottamuksen ja motivaation vahvistaminen sekä myös mahdollisimman matalan kynnyksen palvelujen ja varhaisen tarpeen tunnistamisen kehittäminen. Tarvitaan nuorten luokse menevää ja nuorelle helppoa palvelua, jossa hän ei tule leimatuksi ja jossa häntä kuunnellaan. (Björklund ym. 2018.)

OECD:n (OKM 2019, 20) raportissa on nostettu erikseen esiin nuoren terveydentilan arvioinnin merkitys. Raportin mukaan viranomaiset, jotka käsittelevät nuorten tapauksia ja ohjaavat heitä eteenpäin, tarvitsevat riittävän koulutuksen erityisesti mielenterveyden osalta. Näin voidaan tunnistaa ongelmat paremmin ja ohjata nuoret nopeammin oikeisiin palveluihin. Paremmat koulutus- ja työllisyystulokset voivat jäädä saavuttamatta, mikäli mielenterveysongelmat jäävät diagnosoimatta.

Palvelujen kehittämiseksi OECD:n (2019) raportissa ehdotetaan palvelujen integroinnin vahvistamista. Raportissa todetaan, että palveluja on tarjolla, mutta ne toimivat erillään, ja että integroitu palvelukokonaisuus on poikkeus. Integroidut palvelut olisivat olennaisia erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien nuorten osalta. (OKM 2019, 20.) Palvelujen kehittä-

misessä nähdään ongelmana, että uusia palveluja ei kehitetä osana nuorten palvelujen kokonaisuutta. Siten ei saavuteta palvelujen integraatiota, vaan palvelujärjestelmä ja siinä olevat toimijat jäävät hajanaisiksi kokonaisuuksiksi (OECD 2019, 99).

Nuoret itse ovat myös toivoneet palveluketjujen eheyttä. Ehyessä palveluketjussa ongelmiin kiinnitettäisiin huomiota jo lapsiperheissä ja tuki olisi saumatonta läpi lapsuuden ja nuoruuden palvelujärjestelmän nivelkohdat ylittävällä tavalla siirryttäessä ikäkaudesta toiseen. Lisäksi nuoret ovat nostaneet esiin tarpeita, jotka liittyvät muun muassa mielen hyvinvointiin, elämän perushallintaan sekä luotettavan ja välittävän aikuisen läsnäoloon. (Ks. Björklund ym. 2018.) Nuorten näkemykset palvelujen kehittämisestä (Björklund ym. 2018, 2) olivat seuraavat:

1. Enemmän tukea ja seurantaa koko perheelle.
2. Mielen hyvinvointi keskiöön.
3. Tukea elämän perushallintaan.
4. Luotettava, pysyvä ja välittävä aikuinen rinnalle.
5. Tukea valintoihin, siirtymiin ja tulevaisuuden pohdintaan.
6. Harrastaminen mahdolliseksi kaikille.
7. Tarvitaan uusia väyliä löytää kavereita ja toisten seuraa.
8. Tuki ja tarjonta esille ja nuorten luokse.

Tässä raportissa ymmärrämme NEET-käsitteen hallinnollisena statuksena ja poliittisena käsitteenä, joka määrittää nuorten elämäntilanteita ja yhteiskunnallista paikkaa sekä työelämäosallisuuden näkökulmasta että nuorten itsensä ulkopuolelta. Pohjoismaissa NEET-kysymys on ollut myös osa poliittista keskustelua universalistisesta hyvinvointivaltiosta, jossa kaikilla tulisi olla mahdollisuus kouluttautua ja osallistua työelämään (ks. Hiilamo ym. 2017, 31–33). Huolimatta nuorten erilaisista elämäntilanteista, tuen ja avun tarpeista sekä tavoitteista, NEET-ryhmään lukeutuvia yhdistää se, että he ovat koulutuksen, harjoittelun ja työn ulkopuolella, eivätkä he ole parantamassa työmarkkinavalmiuksiaan.

1.2 Kuntoutukseen hakeminen ilman lääkärin lausuntoa, suullinen hakumenettely

1.1.2019 astui voimaan lakimuutos (L 1097/2018), jonka myötä Kela voi myöntää jatkossa ammatillista kuntoutusta ilman lääkärin lausuntoa 16–29-vuotiaille nuorille, joilla ei ole opiskelutai työpaikkaa tai joiden opinnot ovat keskeytyneet tai vaarassa keskeytyä. Nuori voi hakea kuntoutukseen suullisen hakumenettelyn kautta.

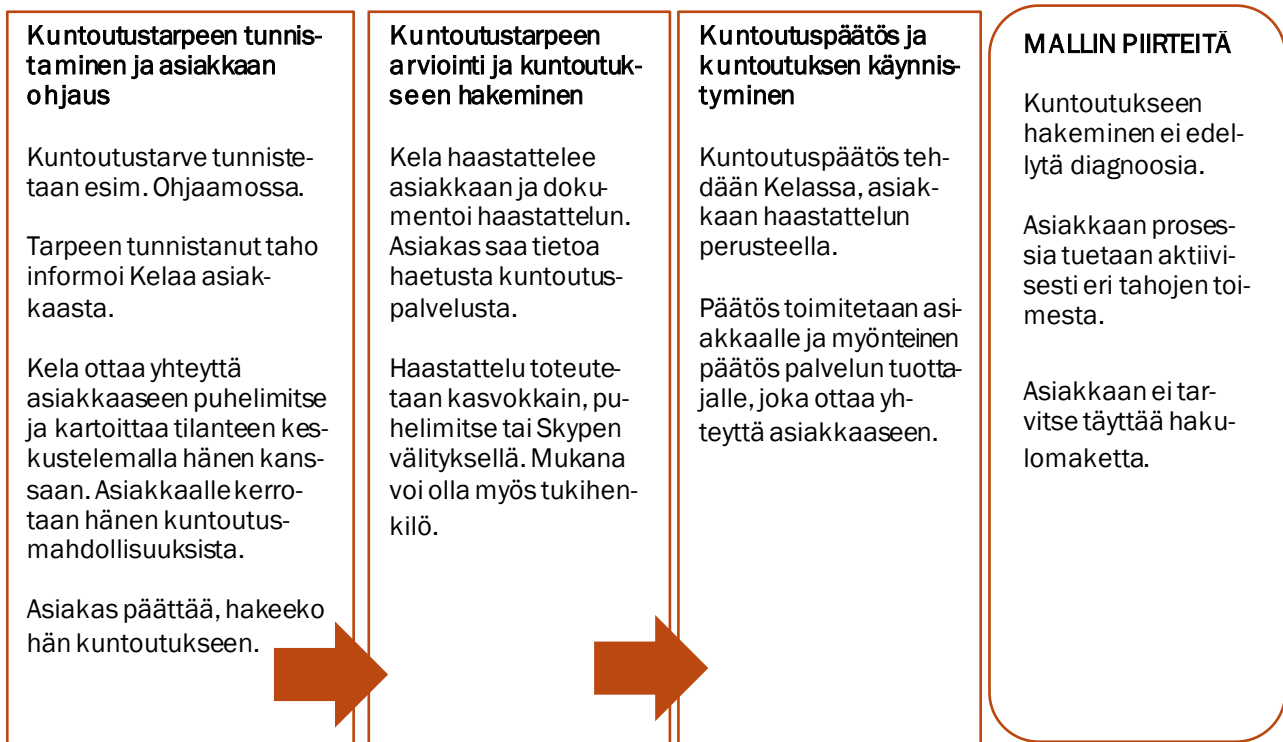
Kela valmistautui lakimuutokseen käynnistämällä NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisen projektin, jossa kokeiltiin maaliskuusta 2018 alkaen ammatillisen kuntoutus selvityksen myöntämistä kevyemmin perustein sekä käynnistettiin uusi valmentava palvelu, NUOTTI-valmennus, kesäkuussa 2018. Ilman lääkärinlausuntoa hakemisen lisäksi kuntoutukseen ohjautumista madallettiin siten, että perinteisen hakemisen sijaan myös suullinen hakeminen oli mahdollista. (Kela 2019a.)

Kuntoutukseen hakemisessa ilman lääkärin lausuntoa oikeus Kelan kuntoutusetuuteen määritetään uudella tavalla. Perinteisen diagnoosipohjaisen oikeuden määrittämisen sijaan nuorelta ei edellytetä kuntoutukseen hakemisen vaiheessa lääkärin määrittämää diagnoosia eikä kuntoutukselle ole siten tehty suunnitelmaa. Oikeus kuntoutukseen syntyy heikentyneen toimintakyvyn perusteella. Toimintakyvyn arvioimisen viitekehyksenä käytetään kansainvälistä toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden ICF-luokitusta (International Classification of Functioning, Disability and Health) (THL 2019a). Kun nuoren toimintakykyä arvioidaan, otetaan huomioon suoriutumisen, yksilötekijöiden, ympäristötekijöiden, osallistumisen sekä terveydentilan ja ruumiin toimintojen ja rakenteiden osa-alueita (L 566/2005, 7 a §). Siten kuntoutuksen tarpeen määrittelyssä huomioidaan laajasti myös muita ulottuvuuksia kuin asian tuntijan tekemä terveydentilan arviointi. Toimintakyvyn arviointiin pohjautuva kuntoutukseen hakeminen ei kuitenkaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että hakemisen yhteydessä tai myöhemmässä vaiheessa nuorella voidaan todeta jokin diagnoosi, joka oikeuttaa myös diagnoosipohjaisiin kuntoutusetuuksiin.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä itselleen merkityksellisistä ja välttämättömistä päivittäisistä toiminnoista, kuten työstä, opiskelusta, harrastuksista ja muista vapaa-ajan toiminnoista, sekä itsensä ja toistensa huolehtimisesta elinympäristössään (THL 2019b). Toimintakyvyn arvioinnin viitekehyksenä käytettävän ICF-luokituksen tavoitteena on muun muassa tarjota tieteellinen perusta ymmärtää ja tutkia toiminnallista terveydentilaa sekä terveyteen liittyvää toiminnallista tilaa, sen vaikutuksia ja määrittäviä tekijöitä. Terveys määritellään useimmiten fyysisen, sosiaalisen ja henkisen hyvinvoinnin tilana. Sitä tarkastellaan laajemmassa merkityksessä kuin pelkän vaivan tai sairauden puutteena tai voimavarana, jonka avulla monet muut hyvinvoinnin osatekijät ja hyvä elämä voivat toteutua. (THL 2019c.)

Suullinen hakeminen tarkoittaa sitä, että kirjallisen hakemuksen sijaan nuori hakee kuntoutukseen suullisesti haastattelun kautta. Nuoren kuntoutushakemuksena toimii ICF-toimintakykyluokitukseen perustuva haastattelurunko. (Ks. Miettinen ym. 2019.) Suullisen hakemisen asiakasprosessi on kuvattu kuviossa 1 (s. 9). Suullisen hakemisen myötä myös nuoren kokemus omasta toimintakyvystään on merkittävässä asemassa toimintakyvyn arvioinnissa. Koettu terveys tarkastelee ihmisen itsensä antamaa arviota omasta yleisestä terveydentilastaan. Tämän nähdään ennustavan toimintakykyä, terveyspalvelujen käyttöä ja kuolleisuutta väestössä. (THL 2019c.)

Kuvio 1. Suullisen hakemisen asiakasprosessi, kun kuntoutusetuuden saamiseksi ei edellytetä diagnoosia.

Lähde: Miettinen ym. 2019.

1.3 NUOTTI-valmennus uutena palveluna nuorille

NUOTTI-valmennus on matalan kynnyksen nuorten ammatillista kuntoutusta, joka on tarkoitettu 16–29-vuotiaille nuorille. Tarkoituksena on, että NUOTTI-valmennukseen ohjautuvat nuoret, joilla on olennaisesti niin paljon heikentynyt toimintakyky, että se estää nuoria jatkamasta opintojaan, rajoittaa heidän tulevaisuuden suunnitteluaan tai opiskelemaan tai työelämään pääsyään. Tavoitteena NUOTTI-valmennuksessa on, että nuoret saadaan kiinnostumaan elämäntilanteestaan, vahvuuksistaan, taidoistaan ja tulevaisuuden suunnittelustaan sekä opiskeluun tai työelämään suuntautumisestaan. Olennaista on keskittyä erityisesti nykytilanteen ja vahvuuksien arviointiin. Valmennuksen keskeisenä päämääränä on luoda tai vahvistaa nuoren motivaatiota sekä vahvistaa nuoren käsitystä itsestään opiskelijana, työntekijänä tai työnhakijana. Lyhyellä tai pidemmällä aikavälillä NUOTTI-valmennus tähtää nuoren siirtymiseen työelämään. (Kela 2019c.) Valmennuksesta saatavaa hyötyä seurataan ja tarvittaessa valmentaja ohjaa nuoren saamaan muuta asianmukaista apua, kuten terveydenhuollon palveluja. Jos nuori tarvitsee moniammatillista toimintakyvyn kartoittamista, ohjaa valmentaja nuoren esimerkiksi ammatilliseen kuntoutus selvitykseen (Kela 2019c).

Nuorten toimintakyvystä voi tehdä arvion ja heidät voi ohjata Kelan nuorten ammatillisen kuntoutuksen palveluihin esimerkiksi etsivän nuorisotyön, nuorten työpajan, Ohjaamon tai sosiaalitoimen, TE-palvelujen (tulevat kasvupalvelut) ja TYPin (työllistymistä edistävä monialainen palvelu) työntekijä. Nuoret voi ohjata kuntoutukseen myös terveydenhuollon työntekijä. Silloin, kun nuorten tuen tarve tunnustetaan toimeentulotukiasioiden käsittelyn yhteydessä, Kela ohjaa nuoria hakemaan kuntoutusta. (Ks. Kela 2019c.)

NUOTTI-valmennus sisältää pääasiassa nuorten arkiympäristössä toteutuvia tapaamisia, jotka suunnitellaan ja toteutetaan yksilöllisesti, nuorta kuunnellen. Tapaamiset koostuvat enintään kahdestakymmenestä 60 minuuttia kestävästä käyntikerrasta viiden kuukauden aikana (Kela 2019d). Nuoret voivat itse valita tuekseen henkilökohtaisen valmentajan Kelan kanssa sopimuksen tehneistä palveluntuottajista. Nuorelle annetaan tietoa eri opiskelu-, työ- ja/tai kuntoutusmahdollisuuksista ja siitä, mitä ne häneltä edellyttävät. Valmennuksen päättyessä nuori voi jo kyetä asettamaan itselleen opiskelu- tai työelämätavoitteen. (Kela 2019c.)

NUOTTI-valmennus voi toteutua rinnakkain tai vuorotellen muiden nuoren tarvitsemien palvelujen kanssa esimerkiksi siten, että NUOTTI-valmennus käynnistyy ennen ammatillista kuntoutusselvitystä ja jatkuu sen jälkeen (Kela 2019d). Nuoren tulee tietää, mitä kuntoutuksessa tavoitellaan, mitä siihen osallistuminen edellyttää ja mitä siinä tapahtuu. Kuntoutuksen jälkeen nuori keskustelee valmentajan kanssa kuntoutuksen toteutumisesta ja jatkosuunnitelmista.

2 TUTKIMUS OSANA NEET-NUORTEN KUNTOUTUKSEN KEHITTÄMISEN PROJEKTIA

Kelan NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisen projektin tarkoituksena on ollut kehittää koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten palveluita ja valmistella ammatillisen kuntoutuksen lainmuutosta, joka astui voimaan 1.1.2019 (ks. Kela 2019a). Projektin tavoitteet:

- Määritellä alle 30-vuotiaiden NEET-nuorten kohderyhmä Kelan kuntoutuksessa.
- Määritellä uudet asetettavat ammatillisen kuntoutuksen myöntämisen edellytykset.
- Määritellä mitä tarkoitetaan nuorten heikentyneellä toimintakyvyllä.
- Kehittää NEET-nuorten ohjautumista Kelan kuntoutuspalveluihin (kuntoutuksen hakeminen suullisesti ja ilman lääkärinlausuntoa).
- Kehittää yhteistyötä muun muassa Ohjaamojen, etsivän nuorisotyön, TYP:n ja sosiaali-toimen kanssa nuorten tunnistamiseksi ja ohjaamiseksi Kelan kuntoutuspalveluihin.
- Kehittää uusi NEET-nuorille suunnattu matalan kynnyksen kuntoutuspalvelu (NUOTTI-valmennus).
- Kehittää NEET-nuorten tunnistamista osana Kelan ratkaisutyötä ja asiakaspalvelua.

Projektin aikana 16–29-vuotiaille on voitu myöntää ammatillinen kuntoutusselvitys tai NUOTTI-valmennus, jos toimintakyky oli olennaisesti heikentynyt. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimana laadittiin suositus nuorten toimintakyvyn ja ammatillisen kuntoutuksen oikea-aikaisuuden arviointiin tilanteissa, joissa nuori oli hakeutumassa kuntoutukseen ilman lääkärinlausuntoa. (Ks. Kela 2019a.)

Osana kuntoutuksen kehittämisen projektia Hämeen ammattikorkeakoulussa toteutettiin tutkimus, jonka avulla arvioitiin NUOTTI-valmennusta ja nuorten ohjautumista kuntoutukseen. Kelan kuntoutuksen kehittämisprojektin tavoitteiden kautta määritettiin arvioinnin kohteet:

kuntoutuspalveluihin ohjautuneiden nuorten kohderyhmä, nuorten ohjautuminen Kelan projektissa kokeiltuihin kuntoutuspalveluihin, uuteen kuntoutuspalveluun hakeutumisen helpous (matala kynnys), kuntoutuksen hakuprosessin keventyminen ja toimintakyvyn arviointi. Tutkimus toteutui ajalla 12.3.2018–30.6.2019.

Tutkimuksen tavoitteena on

- kuvata ja arvioida nuorten ohjautumista Kelan ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ja NUOTTI-valmennukseen
- kuvata Kelan ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ja NUOTTI-valmennukseen ohjautuvien nuorten kohderyhmää
- arvioida NUOTTI-valmennusta.

Erityisiä näkökulmia ovat kuntoutukseen ohjautuminen, toimintakyvyn arviointia koskevan ratkaisutyön onnistuminen sekä uuden palvelun soveltuvuus ja toimivuus.

Nuori ja hänen prosessinsa tulee nähdä kokonaisuutena, jossa kuntoutumista tukee järjestelmän monet osat. Tästä syystä tutkimuksessa keskeisiä huomioitavia asioita ovat nuoren kokonaisprosessi sekä eri tahojen välinen yhteistyö. Kuntoutustarve tulee havaita riittävän varhaisessa vaiheessa, jolloin tarvearvioinnin myötä kuntoutukseen ohjaus tapahtuu riittävän ajoissa ja nopeasti. Kuntoutuspalveluun hakeutumisen riittävän matala kynnys sekä nuoren kokonaisprosessissa toimivien eri tahojen välinen yhteistyö täydentävät kokonaisuutta ja mahdollistavat prosessin saumattomuuden, hakuprosessin keventymisen sekä myöhemmin tavoitteen saavuttamisen.

Tutkimuskysymykset:

1. Millä tavalla uusi kuntoutukseen hakemisen malli (ilman lääkärinlausuntoa, suullinen hakumenettely) ja uusi NUOTTI-valmennus edistävät nuorten kuntoutukseen hakeutumista ja ohjautumista?
2. Millä tavalla uusi kuntoutukseen hakemisen malli ja NUOTTI-valmennus näyttäytyvät osana nuoren kokonaisprosessia, jossa huomioidaan nuoren ympärillä olevat muut toimijat ja palvelut?

2.1 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimusaineistona käytettiin tutkimusta varten hankittua aineistoa sekä työntekijöiden ja nuorten työtilanteissa syntynyttä luonnollista aineistoa. Tutkimusta varten hankittu aineisto käsittää lomakekyselyt ja haastattelut. Luonnollinen aineisto käsittää nuoren kuntoutukseen hakuprosessin aikana syntyneet dokumentit. Kelan projektiin liittyvä, saatavana ollut kirjallinen dokumenttiaineisto (muun muassa suunnitelmat, prosessikuvaukset, palvelujen kuvaukset) toimi tutkimuksessa tausta-aineistona. Tutkimus rajoittuu Kelan eteläisen ja pohjoisen vaakuutuspiirin alueille, joissa on yhteensä kahdeksan ratkaisukeskusta. Tutkimusaineisto ja aineiston määrä on esitetty taulukossa 1 (s. 12). Aineisto on kuvattu tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Taulukko 1. Tutkimusaineistoja aineiston määrä.

Tutkimusaineisto	Aineiston määrä
Tiedonkeruulomake	421 asiakasta
NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely	53 lomaketta
Fokusryhmähaastattelut	6 ryhmähaastattelua (14 asiantuntijaa)
Yksilöhaastattelut	6 haastattelua
Dokumentoidut asiakashaastattelut	47 dokumenttia

2.1.1 Tiedonkeruulomake

Tiedonkeruulomake oli helposti ja nopeasti täytettävä jäsennelty Excel-taulukko, josta Kelan etuuskäsittelijät täyttivät yhden rivin jokaisen prosessiin ohjautuvan nuoren kohdalla (liite 1). Ennen aineiston keräämistä Kelan etuuskäsittelijöitä tiedotettiin tutkimuksesta ja järjestettiin koulutus, jossa käytiin läpi tiedonkeruulomakkeen täyttäminen. Etuuskäsittelijöille laadittiin myös tiedote, jossa kuvattiin tutkimus ja aineistonkeruu sekä esitettiin kutsu osallistua tutkimukseen. Aineisto analysoitiin kuvailevana analyysina. Aineistonkeruuprosessi on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Tiedonkeruulomakkeiden aineistonkeruuprosessi.

1	Tutkijaryhmä laatii tiedonkeruulomakkeen yhteistyössä Kelan asiantuntijoiden kanssa.
2	Tutkijaryhmä järjesti tiedotustilaisuuden ja koulutuksen tutkimuksesta ja lomakkeen täyttämisestä etuuskäsittelijöille. Etuuskäsittelijöille annettiin myös kirjallinen tiedote tutkimuksesta.
3	Tutkijaryhmä lähetti lomakkeet etuuskäsittelijöille sähköpostitse.
4	Etuuskäsittelijät toteuttivat aineistonkeruun.
5	Etuuskäsittelijöiden täyttämät lomakkeet koottiin keskitetysti vakuutuspiireittäin ja lähetettiin sovittuina aikoina tutkijaryhmälle aineistonkeruun aikana, erityisesti tutkimusta varten luotuun sähköpostiosoitteeseen.
6	Tutkijaryhmä teki välianalyysia tutkimusprosessin ajan.
7	Etuuskäsittelijät lähettivät lopulliset aineistot aineistonkeruun päättyessä tutkijaryhmälle, tutkimusta varten luotuun sähköpostiosoitteeseen.

2.1.2 NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely

Nuoret täyttivät asiakaskyselyn NUOTTI-valmennuksen aikana (liite 2). Kysely oli osittain jäsennelty ja siihen vastattiin anonyymisti. Kyselyssä kysyttiin nuoren arviota uudesta NUOTTI-valmennuksesta, ja saadut vastaukset edustivat nuoren ääntä tutkimukseen. Jäsennelty osio analysoitiin kuvailevana analyysina. Lyhyet avoimet kysymykset koottiin ja analysoitiin kvalitatiivisesti temaattisella analyysilla.

Nuori täytti kyselyn NUOTTI-valmennukseen kuuluvan valmentajan tapaamisen yhteydessä. Kyselyn lisäksi nuorelle toimitettiin tiedote tutkimuksesta sekä erillinen suostumuslomake. Lähtökohtaisesti kysely oli tarkoitus täyttää valmennuksen lopussa, mutta uuden palvelun käynnistyminen vaati aikaa ja moni prosessi oli vasta puolivälissä tutkimuksen aineistonkeruun päättyessä. Tutkimuksessa päätettiin, että kysely oli mahdollista täyttää myös valmennuksen puolivälissä, jotta tutkimukseen saadaan riittävä määrä aineistoa. Olennaista oli, että nuori oli saanut jo kokemusta valmennuksesta ja hän pystyi arvioimaan NUOTTI-valmennusta ja sen merkitystä itselleen. Alkuperäisestä aikataulusta poiketen aineistonkeruun aikaa jatkettiin, jotta aineistoon saatiin mahdollisimman monen nuoren arvio valmennuksesta.

Aineistonkeruun prosessi eteni siten, että valmentaja antoi tiedotteen, suostumuslomakkeen ja kyselylomakkeen nuorelle valmennusprosessin aikana. Nuori päätti itse tiedotteen perusteella, vastaako hän kyselyyn ja osallistuuko hän siten tutkimukseen. Mikäli nuori osallistui tutkimukseen, hän allekirjoitti suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta ja vastasi kyselyyn.

Aineiston keräämisessä valmentajilla oli keskeinen rooli. Valmentajille järjestettiin erillinen koulutus- ja infotilaisuus aineistonkeruusta, jotta he saivat riittävästi tietoa tutkimuksen kokonaisuudesta ja osasivat kertoa siitä nuorille. Aineistonkeruuprosessi on esitetty taulukossa 3.

Taulukko 3. Asiakaskyselyn aineistonkeruuprosessi.

1	Tutkijaryhmä laati kyselyn, tiedotteen ja suostumuslomakkeen.
2	Valmentajille kerrottiin tiedonkeruusta erillisessä koulutuksessa. Tämän pohjalta he osasivat tarvittaessa auttaa nuorta kyselyn täyttämässä.
3	Tutkijaryhmä lähetti kyselylomakkeet, suostumuslomakkeet, tiedotteet ja palautuskouret valmentajille postitse.
4	Valmentajat antoivat tiedotteen, suostumuslomakkeen ja kyselylomakkeen nuorelle palveluprosessin aikana, tapaamisen yhteydessä.
5	Valmentajat lähettivät allekirjoitetut suostumuslomakkeet postitse Kelaan ja täytetyt kyselylomakkeet postitse tutkijaryhmälle.

2.1.3 Fokusryhmähaastattelut

Fokusryhmähaastatteluissa ryhmät koostuivat nuoria kuntoutuksen prosessiin ohjanneiden yhteistyötahojen työntekijöistä ja nuoria hakuvaiheessa haastatteleista Kelan etuuskäsittelijöistä. Keskeisiä yhteistyötahoja olivat Ohjaamot, etsivä nuorisotyö, TYP ja sosiaalitoimi. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina (liite 3). Aineisto analysoitiin kvalitatiivisella sisällynanalyysillä.

Yhteistyötahojen kanssa sovituille haastateltaville lähetettiin sähköpostitse tietoa tutkimuksesta ja kutsu osallistua haastateltavaksi. Kelan etuuskäsittelijöille kerrottiin tutkimuksesta ja haastatteluista erillisen koulutuksen aikana, joka järjestettiin ennen aineistonkeruuta. Koulutuksessa esitettiin kutsu haastatteluun. Haastattelujen toteuttamiseksi haettiin tutkimusluvut yhteistyötahoilta. Aineistonkeruuprosessi on esitetty taulukossa 4 (s. 14). Haastattelujen sisältö määrittyi osittain tiedonkeruulomakkeiden alustavien tulosten pohjalta.

Taulukko 4. Fokusryhmähaastattelujen aineistonkeruuprosessi.

1	Tutkijaryhmä laati teemahaastattelurungon.
2	Tutkijaryhmä haki tutkimusluvut yhteistyötahoilta, joista pyydettiin haastateltavia.
3	Tutkijaryhmä esitti haastattelupyynnön sovituille henkilöille. Pyynnössä oli mukana tietoa tutkimuksesta.
4	Tutkijaryhmä sopi haastattelujen käytännöistä.
5	Tutkijaryhmä toteutti haastattelut Skype for Business-sovelluksen välityksellä.

2.1.4 Yksilöhaastattelut

Yksilöhaastatteluihin kutsuttiin NUOTTI-valmennuksen valmentajia ja ammatillisen kuntoutuspalveluksen omaohjaajia. Haastattelukutsuun vastasivat vain NUOTTI-valmennuksen valmentajat, joten ammatillisen kuntoutuspalveluksen omaohjaajat jäivät tässä aineiston ulkopuolelle. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina (liite 3). Aineisto analysoitiin kvalitatiivisella sisällönanalyysillä.

Valmentajille ja omaohjaajille lähetettiin sähköpostitse tietoa tutkimuksesta ja kutsu osallistua haastateltaviksi. Aineistonkeruuprosessi on esitetty taulukossa 5.

Taulukko 5. Yksilöhaastattelujen aineistonkeruuprosessi.

1	Tutkijaryhmä laati teemahaastattelurungon.
2	Tutkijaryhmä esitti haastattelupyynnön sovituille henkilöille. Pyynnön yhteydessä annettiin tietoa tutkimuksesta.
3	Tutkijaryhmä sopi haastattelujen käytännöistä haastateltavien henkilöiden kanssa.
4	Tutkijaryhmä toteutti haastattelut Skype for Business-sovelluksen välityksellä.

2.1.5 Dokumentoidut asiakashaastattelut

Dokumentoidut asiakashaastattelut olivat luonnollista aineistoa, jotka syntyivät siinä vaiheessa, kun nuori haki kuntoutusta (NUOTTI-valmennus tai ammatillinen kuntoutuspalvelus). Kuntoutuksen hakuprosessiin kuului, että Kelan etuuskäsittelijä haastatteli nuoren ja dokumentoi haastattelun Kelassa laaditun haastattelurungon mukaisesti. Kirjallisesti dokumentoidut asiakashaastattelut kuvasivat nuorten toimintakykyä. Tutkijaryhmälle luovutetuista dokumenteista oli poistettu nuorten suorat tunnistetiedot (liite 4).

Dokumentoitujen asiakashaastattelujen käyttö edellytti tutkimuksesta kertovan tiedotteen sekä suostumuslomakkeen laatimista nuorille ja nimenomaisen suostumuksen saamista heiltä aineiston käyttöön. Nuoret olivat hakeneet palveluihin suullisen hakemisen kautta ja siten tässä tutkimuksessa heiltä pyydettiin jälkepäin lupa käyttää heitä koskevaa haastatteludokumenttia tutkimusaineistona.

Aineistoon valittiin 31.12.2018 mennessä tutkimukseen suostuneiden nuorten haastatteludokumentit. Kvalitatiivinen tekstiaineisto analysoitiin sisällön erittelyllä ja kuvailevalla analyysillä. Haastatteludokumentin kvantitatiivinen osio analysoitiin klusterianalyysillä. Aineistosta muodostettiin palvelun kohderyhmälle tyypillisiä toimintakykyprofiileja.

NUOTTI-valmentajilla ja ammatillisen kuntoutuspalveluksen omaohjaajilla oli keskeinen rooli suostumusten keräämisessä. He toimittivat tutkijaryhmän lähettämät asiakirjat nuorille, jotka tekivät itse päätöksen tutkimukseen osallistumisesta allekirjoittamalla suostumuksen. Tutkijaryhmä kertoi tutkimuksesta valmentajille ja omaohjaajille erillisessä koulutustilaisuudessa syksyllä 2018. Dokumentoitujen asiakashaastattelujen aineistonkeruuprosessi on esitetty taulukossa 6.

Taulukko 6. Dokumentoitujen asiakashaastattelujen aineistonkeruuprosessi.

1	Tutkijaryhmä laati asiakirjat: tiedotteen ja suostumuslomakkeen asiakkaalle.
2	Tutkijaryhmä kertoi valmentajilla ja omaohjaajille aineistonkeruusta erillisessä koulutustilaisuudessa syksyllä 2018.
3	Tutkijaryhmä lähetti tiedotteet, suostumuslomakkeet ja palautuskuoret valmentajille ja omaohjaajille postitse.
4	Valmentajat ja omaohjaajat antoivat tiedotteet ja suostumuslomakkeet nuorille.
5	Nuori päätti, haluaako hän luovuttaa pyydetyn osan asiakashaastatteludokumentista tutkimuksen käyttöön. Mikäli nuori osallistui tutkimukseen, hän antoi nimenomaisen suostumuksen eli allekirjoitti suostumuslomakkeen.
6	Valmentajat ja omaohjaajat lähettivät suostumuslomakkeet suljetussa kirjekuoressa postitse Kelaan.
7	Kelassa tehtiin asiakirjapoinnit niiden dokumentoitujen asiakashaastattelujen osalta, joista oli suostumus sekä poistettiin suorat tunnistetiedot ja tehtiin tutkimusnumerointi. Kelassa säilytettiin henkilötiedot ja tutkimusnumeron yhdistävä avain.
8	Asiakasdokumentit, joista oli poistettu suorat tunnistetiedot ja joissa oli tutkimusnumerointi, toimitettiin tutkijaryhmälle analysoitavaksi

Yksittäisiä tutkimuksessa käytettäviä haastattelutietoja oli mahdollista poistaa tutkimuksen aikana nuoren niin halutessa. Yksikään nuori ei kuitenkaan halunnut tietojaan poistettavan jälkeensä.

2.2 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus on jaettu kolmeen osatutkimukseen. Ensimmäisessä osatutkimuksessa kuvattiin Kelan ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ja NUOTTI-valmennukseen ohjautuneiden nuorten kohderyhmää. Toisessa osatutkimuksessa kuvattiin ja arvioitiin tapoja, joilla nuoret ohjautuivat Kelan ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ja NUOTTI-valmennukseen sekä arvioitiin nuorten toimintakyvyn arvioinnin onnistumista kuntoutuksen ratkaisutyössä. Kolmannessa osatutkimuksessa arvioitiin NUOTTI-valmennuksen soveltuvuutta ja toimivuutta osana nuoren kokonaisprosessia.

Tutkimuksen lopuksi osatutkimusten tulokset yhdistettiin ja arvioitiin kokonaisuutena sitä, millä tavoin tässä kohderyhmässä kevyempi kuntoutukseen hakeutumisen prosessi ja uusi palvelu edistävät oikea-aikaista ja matalan kynnyksen kuntoutukseen pääsyä. Arvioinnissa huomioitiin monialainen, verkostomainen työskentely nuoren kuntoutumisen kokonaisprosessissa. Asiakasprosessin näkökulmasta tutkimus ulottui nuoren koko kuntoutusprosessin ajalle tarpeen tunnistamisesta nuoren ohjautumiseen kuntoutuspalveluun ja uuden palvelun arviointiin.

Tutkimuksessa toteutettiin monitahoarviointia, mikä tässä tarkoitti eri tahojen näkemysten ja kannanottojen laaja-alaista huomioon ottamista aineistonkeruussa sekä usean tutkimusmenetelmän hyödyntämistä kokonaisuudessa. Tutkimuksessa huomioitiin nuoren prosessi monen toimijan kokonaisuutena. Eri tavoin saadut aineistot ja eri tahojen näkemykset tuotiin yhteen, jolloin saavutettiin monitahoinen kokonaisnäkemys arviointiin.

Monitahoarvioinnin toteutumiseksi jokaisessa osatutkimuksessa käytettiin useampaa aineistoa (taulukko 7, s. 17). Aineistot analysoitiin kuitenkin omina kokonaisuuksinaan, joten aineistoja ei yhdistetty aineistovaiheessa. Analyysin jälkeen kussakin osatutkimuksessa tavoiteltu kuvailu ja arviointi toteutuivat eri menetelmillä saatujen tulosten yhdistelmänä.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa yhdistettiin nuoria kuntoutukseen ohjaavien tahojen (yhteistyötahot), Kelan etuuskäsittelijöiden, NUOTTI-valmentajien ja nuorten oma näkemys heidän tilastaan ja lähtökohdistaan kuntoutukseen ohjautuessa ja NUOTTI-valmennuksen alussa. Toisessa osatutkimuksessa yhdistettiin Kelan etuuskäsittelijöiden lähettävien tahojen, NUOTTI-valmentajien ja nuorten oma näkemys kuntoutukseen ohjautumisesta, kuntoutustarpeen tunnistamisesta ja toimintakyvyn arvioimisesta. Kolmannessa osatutkimuksessa yhdistettiin valmentajien ja nuorten oma näkemys NUOTTI-valmennuksesta ja sen toimivuudesta osana nuoren kokonaisprosessia.

Eri aineistot asettautuivat erilaisiin paikkoihin nuoren prosessissa ja kuvaavat siten tilannetta myös ajallisesti eri näkökulmista. Yhteistyötahojen edustajat tarkastelivat kokonaisuutta tilanteessa, jossa kuntoutustarve tunnistettiin ja nuoria ohjattiin kuntoutuspalveluihin. Näissä tilanteissa nuori on voinut ohjautua joko NUOTTI-valmennukseen tai ammatilliseen kuntoutusselvitykseen.

Taulukko 7. Tutkimuskysymykset ja aineisto osatutkimuksittain.

	Osatutkimus 1	Osatutkimus 2	Osatutkimus 3
Tutkimuskysymys	Millaisia nuoria ja millaisissa elämäntilanteissa olevia nuoria ohjautuu Kelan ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ja NUOTTI-valmennukseen?	Millä tavoin nuoret ohjautuvat Kelan kuntoutuspalveluihin Kelan sisältä ja yhteistyökumppaneiden kautta?	Miten NEET-valmennus toimii NEET-nuorten kuntoutusprosessissa?
		Millaiset asiat edistävät NEET-nuorten kuntoutustarpeen tunnistamista Kelansisältä ja yhteistyökumppaneiden kautta?	
		Millä tavalla NEET-nuorten kuntoutukseen hakeutumisen ja ohjautumisen prosesseissa toteutuu helppo kuntoutukseen hakeutuminen ja matalan kynnyksen periaate?	
		Kuinka hyvin NEET-nuorten toimintakyvyn arviointi onnistuu kuntoutustarpeen arvioinnissa?	
Aineisto	Asiakaskysely NUOTTI-valmennuksesta	Strukturoitu tiedonkeruulomake	Asiakaskysely NUOTTI-valmennuksesta
	Fokusryhmähaastattelut	Asiakaskysely Nuotti-valmennuksesta	Yksilöhaastattelut
	Yksilöhaastattelut	Fokusryhmähaastattelut	
	Dokumentoidut asiakashaastattelut	Yksilöhaastattelut	

Kelan työntekijät kuvasivat nuorten tilannetta kahdesta eri paikasta. Osa ohjasi nuoria kuntoutukseen siten, että kuntoutustarve tunnistettiin osana eri etuuksien ratkaisutyötä. Osa haastatteli nuoret ja siten tarkasteli kokonaisuutta tilanteessa, jossa nuori oli jo ohjautunut hakuvaiheeseen. Molemmissa tapauksissa nuori on voinut ohjautua NUOTTI-valmennukseen tai ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen.

NUOTTI-valmentajat tarkastelivat kokonaisuutta tilanteessa, jossa nuori oli jo aloittanut NUOTTI-valmennuksen. Siten heidän näkökulmansa keskittyi vain valmennuksen aloittaneisiin nuoriin.

Nuoret itse tarkastelivat tilannettaan siinä hetkessä, kun olivat joko hakemassa kuntoutukseen tai aloittaneet NUOTTI-valmennuksen. Niiden osalta, jotka olivat hakemassa kuntoutukseen, he ohjautuivat joko ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen tai NUOTTI-valmennukseen.

3 TULOKSET

Tulokset kuvataan pääsääntöisesti osatutkimuksittain ja aineistokohtaisesti. Ensimmäisessä tulososiossa kuvataan kuntoutuspalveluihin ohjattujen nuorten lähtötilannetta. Toisessa tulososiossa keskitytään kuntoutukseen ohjautumiseen ja toimintakyvyn arvioinnin onnistumiseen. Kolmannessa tulososiossa kuvataan NUOTTI-valmennuksen saamaa palautetta. NUOTTI-valmennuksen arviointia on kuvattu toisessa ja kolmannessa tulososiossa.

Tuloksia kuvattaessa kaikkien haastateltujen tahojen (yhteistyötahot, Kelan etuuskäsittelijät ja valmentajat) näkemykset tuodaan esiin yhtenä ryhmänä tai yksittäisten tahojen näkemykset on nostettu erillisiksi huomioiksi. Mikäli analyysin tulokset ja sinne sisältyvät näkemykset tuodaan esiin yhtenä ryhmänä, käytetään käsitettä työntekijät.

3.1 Kelan kuntoutuspalveluihin ohjatut nuoret

Ensimmäisen osatutkimuksen tuloksia kuvataan aluksi Kelan etuuskäsittelijöiden, yhteistyötahojen työntekijöiden ja NUOTTI-valmennuksen valmentajien näkökulmista. Tämän jälkeen avataan NUOTTI-valmennukseen tai ammatilliseen kuntoutuspalveluun ohjattujen nuorten näkemyksiä omasta tilanteestaan, jotka on dokumentoitu Kelan etuuskäsittelijöiden toimesta suullisen hakemisen yhteydessä. Lopuksi keskitytään NUOTTI-valmennukseen osallistuneiden nuorten käsityksiin omasta tilanteestaan.

3.1.1 Tiedonkeruulomakkeet sekä fokusryhmien ja valmentajien haastattelut

Kelan etuuskäsittelijöiden täyttämien tiedonkeruulomakkeiden mukaan noin puolella kuntoutukseen ohjautuneista nuorista oli taustalla jokin diagnoosi. Eteläisessä vakuutuspiirissä 56 %:lla (n = 115) nuorista oli taustalla jokin diagnoosi. Vastaava luku pohjoisessa vakuutuspiirissä oli 49 % (n = 98). Aineiston perusteella ei kuitenkaan ollut tunnistettavissa, mitkä diagnoosit olivat kyseessä.

Fokusryhmien ja valmentajien haastatteluaineistot sisältävät runsaasti kuvauksia nuorten kohderyhmästä. Analyysin tuloksena todettiin, että kummassakin aineistossa nuoria kuvattiin hyvin samantyyppisillä kuvauksilla. Aineistoissa todettiin kohderyhmästä, että nuoret ovat erilaisia ja tulevat erilaisista elämäntilanteista.

”Ei pysty sanomaan stereotyyppistä asiakasta, eli hyvin eri lähtökohdista nämä nuoret ovat, joita minä olen haastatellut. – – Aika monet nuoret ovat tympääntyneitä siihen elämäntilanteeseen, kun ei ole elämässä mitään sisältöä, ei ole työtä, ei ole opiskelua, siihen he haluavat muutoksen, siihen he haluavat apua ja tukea. Tulisi joku, joka neuvoisi, miten siitä tilanteesta pääsee pois. Kyllä nuoret haluavat vilpittömästi koulupaikkaan, löytää työharjoittelupaikan tai määräaikaisenkin työsuhteen. Tulisi sisältöä arkeen.”

”Jokaisella on omat tarpeet, jokainen nuori on erilainen. Kohderyhmä on kirjava. – – Kaikilla on yhteinen nimittäjä, asiat ovat sekaisin.”

Työntekijät kuvasivat nuorten ryhmää moninaiseksi, ja stereotyyppistä ryhmään kuuluvaa nuorta ei pystytty kuvaamaan. Jokaisella nuorella oli oman elämäntilanteensa vuoksi erilaisia tuen ja avun tarpeita. Toisaalta nuoria yhdisti se, että elämäntilanne oli pysähdyksissä tai sekaisin, ei ollut työtä eikä opiskelua. Työntekijät kertoivat, että suurin osa nuorista haluaisi elämäntilanteensa selkiytyvän ja löytävän tien eteenpäin opiskeluun tai työelämään. Yleisellä tasolla puhuttiin nuorista, jotka ovat tyytymättömiä elämäntilanteeseensa ja jotka haluaisivat arkinsa muuttuvan sekä kiinnittyä opiskeluun ja työn tekemiseen.

Analyysin alussa huomio kiinnittyi huonosti voivien nuorten elämäntilanteen kuvaamiseen. Työntekijät puhuivat tietyistä nuorten ryhmistä. Useassa haastattelussa puhuttiin masennuksen tai muiden mielenterveysongelmien vuoksi huonossa kunnossa olevista nuorista, aikuistuneista yhteiskunnan palveluiden ulkopuolella olevista lastensuojelun jälkihuollon nuorista, oppimisvaikeuksista kärsivistä autismin kirjon tai ADHD-piirteitä omaavista nuorista ja ”kadoksissa olevista” nuorista, joita on vaikea tavoittaa. Kaikkiaan työntekijöiden kuvaukset nuorten vaikeista elämäntilanteista olivat hallitsevia. Analyysin edetessä tutkijaryhmässä ymmärrettiin, että nuorten kohderyhmän ja elämäntilanteiden negatiivinen kuvaus kertoi työntekijöiden olevan huolissaan huonossa kunnossa olevista nuorista.

”Suurin osa nuorista on näitä, jotka tulevat toimeentulotuen kautta. He ovat todella vaikeita ja haastavia tavoittaa, tuntuu että he ovat nimenomaan niitä kadonneita nuoria, ne ovat todella vaikeita (tavoittaa). Tuntuu välillä, että pitäisikö tehdä kotikäynti, että saa ne yleensä kiinni. Pelko tulee ihan heidän puolesta, että missä he menevät tuolla maailmalla. Suurin osa heistä on lastensuojelun jälkihuollon asiakkaita.”

Useassa haastattelussa työntekijät puhuivat lastensuojelun jälkihuollon asiakkaina olleista nuorista, jotka olivat NUOTTI-valmennukseen ohjautumisen hetkellä palvelujärjestelmän ulkopuolella. Työntekijät toivat myös esiin, kuinka lastensuojelun piirissä olleet nuoret ovat alaikäisinä olleet palvelujen piirissä, mutta ovat aikuisiksi tultuaan pudonneet pois palveluista.

Analyysin edetessä poimittiin ja kirjattiin laadullisella sisällönanalyysillä, kategoria-analyysin avulla, kaikki nuoria ja heidän elämäntilannettaan kuvaavat ilmaukset. Tämän jälkeen kuvaukset jaettiin aineistolähtöisiin ryhmiin:

- rikkonainen opiskeluhistoria
- tukien varassa pitkään eläminen
- työtön ja vähän työkokemusta
- arjen haasteita ja näköalattomuutta
- kaventunut sosiaalinen elämä – monisukupolvista huono-osaisuutta
- mielenterveysongelmia ja oppimisvaikeuksia
- pelaaminen ja päihteet
- kiltti ja tunnollinen
- vaikeita ja haastavia tavoittaa.

Analyyysin tuloksena syntyneet, aineistolähtöiset ryhmät sisältävät runsaasti nuorten ja heidän elämäntilanteensa kuvauksia.

Rikkonainen opiskeluhistoria

Työntekijät kuvasivat nuorten opiskeluun ja koulunkäyntiin liittyvää tilannetta rikkonaiseksi. Kaikkiaan nuorten opiskeluhistoriaan kuului koulujen keskeyttämisistä, opiskelumotivaation puutetta ja ongelmia jaksamisen kanssa. Työntekijät kertoivat, että keskeytyneistä koulutuksista huolimatta suuri osa nuorista haluaisi löytää opiskelupaikan. Nuorten koulunkäynti ja opiskelu kuvattiin pääosin kesken jääneeksi tai todettiin, että opiskelu ei ole jatkunut peruskoulun jälkeen.

”Yleinen piirre on, ettei ole ammatillista koulutusta, on yksi, kaksi jopa kolme koulua jätetty kesken ja aivan suunta hukassa. Ehkä osalla jo motivaatiokin kateissa. Elämähallintataidot eivät jostain syystä onnistu.”

”[Haastattelija pyytää kohderyhmän kuvausta] Opintojen keskeytyminen, peruskoulun jälkeen, ei ole jatkokoulutusta. Opintojen keskeytymiselle on osa ilmoittanut syyn, osa ei. Ala on ollut väärä, jaksamisen kanssa on ollut vaikeuksia ja paljon poissaoloja. Näköalattomuus, ei ole omaa ajatusta siitä, mitä haluaa tehdä.”

Suurella osalla nuoria ei ollut ammatillista koulutusta. Osalla ei ole ollut mitään opintoja peruskoulun jälkeen. Jotkut olivat aloittaneet opinnot ammattikoulussa, mutta koulu oli jäänyt kesken. Joillakin nuorilla mainittiin olleen jopa 3–4 keskeytynyttä koulutusta. Nuoret olivat selittäneet työntekijöille keskeytymisen syyksi sen, että koulutus oli väärältä alalta ja myös sen, että heille oli kertynyt paljon poissaoloja koulusta. Toisaalla aineistossa kerrotaan, että poissaolot johtuivat joillakin nuorilla huonosta fyysisestä tai psyykkisestä terveydentilasta tai jaksamiseen liittyvistä ongelmista. Työntekijät arvelivat myös nuorten opiskelumotivaation olevan hukassa. Aineistossa todettiin joidenkin nuorten suorittaneen ammattikoulun loppuun, mutta he olivat sen jälkeen kokeneet haasteita työllistyä koulutusta vastaavaan työhön.

Haastatellut työntekijät kertoivat myös nuorista, joilla ei ollut tavoitteita opiskelun suhteen. Todettiin, ettei näillä nuorilla ole omaa ajatusta siitä, mitä he haluaisivat tehdä. Joillakin nuorilla oli myös opiskeluun liittyviä pelkoja. He pelkäsivät opiskelua ryhmässä tai luokkatilanteessa muiden kanssa.

Tukien varassa pitkään eläminen

Kohderyhmän nuoret olivat pääsääntöisesti toimeentulotuen asiakkaita. Osalla nuorista kerrottiin olevan isoja taloudellisia huolia. Moni nuori oli elänyt yhteiskunnan tukien varassa pitkään ja tukimuotoina olivat olleet toimeentulotuen ohella myös työmarkkinatuki tai sairauspäiväraha. Kohderyhmässä kerrottiin olevan nuoria, joilla oli velkoja, rästejä maksuissa ja jopa ulosottoja. Jotkut nuoret harrastivat verkkopelaamista, ja pankkitileillä näkyi suuriakin pikavippejä. Joidenkin nuorten kerrottiin elävän vanhempien, usein äidin taloudellisen tuen varassa.

Nuorten taloudellinen tilanne oli ohjannut heidän valikoitumistaan valmentavaan palveluun, ja nuorten taloudelliset huolet tulivat aineistossa vahvasti esiin. Haastatellut työntekijät eivät pohtineet sitä, vaikuttavatko ulosotot ja velat mahdollisesti nuorten mielialaan ja työn hankkimisen halukkuuteen.

Työtön ja vähän työkokemusta

NUOTTI-valmennukseen ohjattu nuori oli pääsääntöisesti ollut työtön, tai hänellä oli vain vähän työkokemusta. Lähes kaikki nuoret olivat työvoiman palvelupisteiden (TYP) tai työvoiman moniammatillisten palvelupisteiden (MYP) asiakkaita. Joidenkin nuorten kerrottiin osallistuneen työhön valmentaviin palveluihin, kuten kuntouttavaan työtoimintaan tai palkkatuetuun työhön.

Yrityksistä huolimatta joidenkin nuorten kuntouttava työtoiminta oli keskeytynyt. Työntekijät arvioivat, että mukana oli nuoria, jotka olivat kuntouttavan työtoiminnan alarajoilla, ja osasta nuorista todettiin, etteivät he pystyisi kuntouttavaan työtoimintaan huonon kuntonsa takia. Poikkeuksena joukosta joku nuori oli ollut työelämässä palkkatuen varassa. Jollakin nuorella oli lyhyitä työkokemuksia palkkatyöstä. Työntekijät kertoivat nuorten olevan huolissaan työkykynsä heikkenemisestä, ja suurin osa nuorista halusi löytää työtä. Kerrottiin, että joidenkin nuorten etenemistä työelämään häiritsivät epärealistiset, omiin työn tekemisen mahdollisuuksiin liittyvät kuvitelmat.

Arjen haasteita ja näköalattomuutta

Nuoria palveluun ohjanneet työntekijät ja NUOTTI-valmennuksen valmentajat kuvasivat nuorten arjen sujumista hyvin samalla tavalla. Nuorilla kerrottiin olevan haasteita päivärytmin kanssa: netti vie yöaikaa ja laittaa päivärytmin sekaisin. Joidenkin nuorten arjen hallinta oli heikkoa ja esimerkiksi ravintoon ei kiinnitetty huomiota. Osalle nuorista kotoa ulos lähteminen oli vaikeaa ja oli muun muassa eristäytymistä kotiin pitkiksikin ajoiksi. Joillakin ei ollut harrastuksia, ei liikuntaa eikä sisältöä elämässä.

Työntekijöiden kertoman mukaan osalla kohderyhmän nuorista oli vaikeuksia sanoittaa omaa elämäntilannettaan ja tuoda esiin unelmiaan tai haaveitaan. Nämä nuoret eivät tienneet, miten menisivät eteenpäin tai mitä haluaisivat. Heillä ei ollut suunnitelmia eikä päämäärää, minne he pyrkisivät. Joillakin nuorilla kerrottiin olevan syvällä koettua häpeää omasta pärjäämättömyydestä. Työntekijät kuvasivat melko monen palveluun hakeneen nuoren tilannetta näköalattomaksi.

Arjen haasteita täynnä olevasta elämäntilanteestaan huolimatta nuoret olivat kertoneet työntekijöille kaipaavansa selkeää päivärytmiä ja muutosta elämäntilanteeseensa sekä apua ja tukea muutoksen löytymiseen. Joidenkin nuorten taas oli vaikeaa ottaa vastaan apua, vaikka heillä oli monenlaisten palvelujen tarvetta. Motivaatio palveluihin ja virallisiin järjestelmiin lähtemiseen puuttui. Osa nuorista ei ollut tottunut asioimaan eri verkostojen ja viranomaisten kanssa. Jotkut eivät kokeneet saavansa hyötyä palveluista eivätkä kaivanneet muutosta elämäänsä.

Työntekijät kertoivat uuden palvelun johdosta esille tulleista lastensuojelun jälkihuollon nuorista, joiden huomattiin pudonneen pois palvelujen piiristä aikuisiksi tultuaan.

Kaventunut sosiaalinen elämä – monisukupolvista huono-osaisuutta

Osa palveluihin ohjatuista nuorista kuvattiin yksinäisiksi ja syrjään jääneiksi nuoriksi. He olivat vailla tukiverkkoa. Heillä ei ollut ystäviä, tai ystäviä oli vain yksi tai muutama. Kaikkiaan palveluun ohjatuilla nuorilla oli vähän sosiaalisia kontakteja. Jotkut nuorista eivät kokeneet tarvetta sosiaaliseen kanssakäymiseen toisten kanssa.

Joukossa oli nuoria, joilla suhteet lapsuuden ydinperheeseen olivat kunnossa, mutta mukana oli myös nuoria, joiden suhteet vanhempiin saattoivat olla rikki ja jotka olivat vailla vanhempien tukea. Joissakin perheissä todettiin olevan huono-osaisuutta useamman sukupolven ajan. Näiden nuorten vanhemmilla ei ollut keinoja ja rahaa auttaa nuoria oman huonon elämäntilanteensa vuoksi. Joukossa oli nuoria, joilla oli käsittelemättömiä asioita vanhempiensa kanssa, ja joillakin vanhemmilla taas kerrottiin olevan erilainen näkemys nuoren tilanteesta kuin nuorella itsellään. Osa nuorista ei halunnut vanhempia tapaamisiin mukaan, mutta joillakin äiti oli verkostopalavereissa mukana.

Palveluun ohjattujen nuorten joukossa joku oli vailla asuntoa ja oleskeli ystäviensä luona. Osa asui vielä molempien vanhempien tai äidin kanssa ja pelkäsi muuttoa pois kotoa omaan asuntoon, mutta joukossa oli myös nuoria, jotka asuivat yksin omassa vuokra-asunnossa. Jonkun nuorista kerrottiin kokeneen liikkumisen suurissa väkijoukoissa hankalaksi. Oli myös nuoria, jotka olivat kertoneet työntekijälle väsyvänsä sosiaalisissa tilanteissa ja pelkäävänsä sosiaalista kanssakäymistä toisten kanssa. Kaikkiaan nuorten sosiaalisen elämän kuvattiin olevan kaventunutta ja osalla nuorista vain muutamien kontaktien varassa. Mukana oli nuoria, jotka pitivät yllä sosiaalista elämää vain netin kautta.

Mielenterveysongelmia ja oppimisvaikeuksia

Haastatellut työntekijät puhuivat paljon siitä, että osa nuorista oli masentunut, ahdistunut tai kärsi muista mielenterveyteen liittyvistä ongelmista. Työntekijät olivat huolissaan nuorten huonosta psyykkisestä kunnosta. Jotkut työntekijöistä epäilivät, hyötyvätkö huonosti voivat nuoret NUOTTI-valmennuksesta. Tulisiko heidät ensin ohjata mielenterveyttä hoitavaan palveluun? Joku valmentajista epäili, onko hänen valmentavasta palvelustaan apua huonokuntoisen nuoren sen hetkiseen tilanteeseen. Työntekijä kyseli edelleen, onko psyykkisesti huonokuntoinen nuori NUOTTI-valmennuskuntoinen. Muutama nuori kävi terapiassa valmennuksen aikana. Osalla palveluun ohjatuista nuorista oli diagnoosina masennus, osalla autistisia piirteitä. NUOTTI-valmennuksen palvelukuvauksen mukaisesti suurella osalla kohderyhmän nuoria toimintakyky oli olennaisesti heikentynyt. Samoin palvelukuvauksen mukaisesti moni kohderyhmän nuorista oli tullut palveluun ilman lääkärin tekemää diagnoosia.

Mielenterveysongelmien lisäksi työntekijät kuvasivat palveluun ohjatuilla nuorilla olleen oppimisvaikeuksia, keskittymiskyvyn haasteita ja monenlaisia kokemuksia epäonnistumisista. Nuoret olivat kertoneet työntekijöille myös koulukiusaamisesta, paniikkihäiriöistä tai omista

traumaattisista elämäntilanteistaan. Joillakin nuorilla oli ollut nuoruusiässä pitkä kokemus psykoterapiasta, mutta aikuisuuden myötä hoidot olivat jossakin elämänvaiheessa päättyneet. Työntekijät painottivat nuoren ohjaamista terveydenhoitajan tarkastukseen esimerkiksi työvoiman palvelupisteessä tai ohjaamossa palveluun hakemisen yhteydessä. Työntekijöille heräsi kysymys: onko mahdollista, että osalla nuorista olisi jokin terveyteen liittyvä asia, joka oli jäänyt aikaisemmin huomaamatta.

Pelaaminen ja päihteet

Palveluun ohjatuilla nuorilla kerrottiin olleen päihteiden käyttöä vain vähän. Jotkut nuoret käyttivät tai olivat käyttäneet satunnaisesti huumeita, mutta pääasiassa päihteet olivat vähäistä alkoholinkäyttöä. Suhde päihteisiin näytti olevan palveluun ohjautuneilla nuorilla parhaiten hallinnassa. Jonkun nuorista kerrottiin peruuttaneen suunnitellun NUOTTI-valmennuksen aloittamisen, koska hän siirtyi ensin päihdepalvelujen piiriin.

Päihteiden sijaan pelaamisen kerrottiin olevan joillakin nuorilla iso ongelma. Pelaamisen todettiin johtavan nuoria rahavaikeuksiin ja velkaantumiseen. Pelaamisella oli yhteys myös nuorten sekaisin menevään päivärytmiin ja vähäisiin sosiaalisiin suhteisiin.

Kiltti ja tunnollinen

Aineistossa tuli myös esiin nuorten tyyppi, joka on ahkera, kiltti ja tunnollinen. Tähän ryhmään kuuluvien nuorten kuvattiin olleen aktiivisia osallistumaan ja toivovan elämäntilanteeseensa muutosta. Kiltteyden lisäksi heitä kuvattiin hauraina nuorina, jotka tarvitsevat paljon tukea ja tsemppausta. Kaiken kaikkiaan haastatteluaineistossa painotettiin kaikkien kohderyhmään kuuluvien nuorten tarvitsevan paljon rohkaisua ja tukea.

Työntekijät eivät puhuneet paljon kilteistä ja tunnollisista nuorista, mutta nämä nuoret erotettiin omaksi ryhmäksi. Tämä siitä syystä, koska puhe heistä poikkesi niin paljon siitä ongelmakeskeisestä puheesta, jolla työntekijät kuvasivat osaa kohderyhmän nuoria.

Vaikeita ja haastavia tavoittoa

Osa nuorista työntekijät kuvasivat ”kadonneiksi nuoriksi”, joita Kelan etuuskäsittelijät eivät tavoittaneet haastattelua varten puhelimitse eivätkä myöskään kirjeitse. Työntekijät pohtivat, pitäisikö heidän luokseen tehdä kotikäynti.

Aineistossa puhuttiin myös toisenlaisesta nuorten ryhmästä, joita oli vaikea tavoittaa. Kerrottiin nuorista, jotka olivat tyytyväisiä elämäänsä tukien varassa. He eivät kaivanneet muutosta, eivätkä halunneet osallistua mihinkään palveluihin tai yhteiskunnan odotusten mukaiseen aktiiviseen elämään. Tällaisten nuorten kuvattiin mieluummin jäävän ”roikkumaan” kuin että he suunnittelisivat opiskelua tai työntekoa. Osa tämän joukon nuoria suhtautui viranomaisiin nihkeästi. Haastatellut työntekijät kuvasivat näitä nuoria yhteiskuntakielteisiksi. Nuorten kerrottiin haluavan elää markkinayhteiskunnan ulkopuolella ideologisten syiden takia. Osa työntekijöistä pohti nuorten tilannetta siitä näkökulmasta, onko huoli nuorista vain yhteiskunnan, sosiaalitoimen, ohjaamojen tai työvoimaviranomaisten huoli. Mikä on nuoren oma osuus?

3.1.2 Dokumentoidut asiakashaastattelut

Tässä alaluvussa tarkastellaan nuorten näkökulmasta, millaisissa elämäntilanteissa NUOTTI-valmennukseen (n = 38) ja ammatilliseen kuntoutuspalveluun¹ (n = 9) ohjautettiin ja millaisia tuen ja avun tarpeita nuorilla oli elämäntilanteensa muuttamiseksi.

Tutkimustulokset perustuvat Kelan etuuskäsittelijöiden tekemiin dokumentoituihin asiakashaastatteluihin (n = 47) jäsenlomakkeen² pohjalta. Haastatteluissa nuorten tilanteita tarkasteltiin voimavaralähtöisen toimintakyvyn ulottuvuuksien kautta, joita olivat: jaksaminen, usko itseensä, koettu terveys, päihteiden käyttö, arjen asioista suoriutuminen, tyytyväisyys raha-asioihin, tyytyväisyys sosiaalisiin suhteisiin ja tyytyväisyys vapaa-aikaan.

Aineiston analysointi pohjautuu lomaketietojen laadulliseen teemoitteluun sekä määrällisten tietojen luokitteluun ja voimavaralähtöisen toimintakyvyn ulottuvuuksiin pohjautuvaan ryhmittelyyn JPM-tilasto-ohjelman monimuuttujamenetelmää (K-means cluster) käyttämällä. Klusterointimenetelmän avulla aineistosta oli mahdollista etsiä voimavaralähtöisiä toimintakyvyn ulottuvuuksia kuvaavia ryhmiä, joissa muuttajat ovat keskenään mahdollisimman samanlaisia, mutta eri ryhmissä mahdollisimman erilaisia.

Voimavaralähtöisestä näkökulmasta toimintakyky ymmärretään yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan välisenä suhteena, jossa yksilön omat ja käytössä olevat voimavarat, tavoitteet ja yhteiskunnan tarjoamat toimintamahdollisuudet yhdistyvät toimijuudeksi. Ne ovat myös jatkuvassa liikkeessä suhteessa toisiinsa. NUOTTI-valmennukseen pääsy ja kuntoutusraha nähdään toimintamahdollisuuksien laajentumisena ja mahdollisuutena saada uusia voimavaroja.

Luvun aluksi kuvataan sitä, millaisissa elämäntilanteissa Kelan kuntoutusprosessiin ohjautettiin ja mihin asioihin nuoret tarvitsivat tukea ja apua elämänsä muuttamiseksi, kun omat ja käytävissä olevien tukiverkoston voimavarat eivät yksistään riitä. Toiseksi käsitellään sitä, miten ammatilliseen kuntoutuspalveluun ja NUOTTI-valmennukseen ohjautuneiden tilanepohjaiset toimintakykyprofiilit suhteutetaan toisiinsa ja millaisia tuen tarpeita ammatilliseen kuntoutukseen ohjautuvilla nuorilla oli. Kolmanneksi esitetään monimuuttujamenetelmällä tuotetut kolme voimavaralähtöisten toimintakykyprofiilien ryhmittelyä kuntoutukseen hakeamisen vaiheen ajalta.

Elämäntilanteet, avun tarpeet ja tavoitteet elämänmuutoksille

Suurella osalla ammatilliseen kuntoutukseen ohjautuneista nuorista oli koulutustaustana peruskoulu, osalla myös lukio ja/tai ammattikoulutus. Enemmistöä nuorista yhdistivät peruskoulun jälkeisen ammatillisen koulutuksen puuttuminen ja erityisesti keskeytyneet toisen asteen opinnot erilaisista syistä. Yli puolet oli keskeyttänyt ainakin yhden ammatillisen koulutuksen, ja osa oli keskeyttänyt lukion.

¹ Yksi hakijoista haki sekä NUOTTI-valmennukseen että ammatilliseen kuntoutuspalveluun. Koska NUOTTI-valmennus on ensisijainen hakukohde, hänen dokumentoitu asiakashaastattelunsa on tilastoitu NUOTTI-valmennukseen hakijoihin.

² Lomake sisältää seuraavat osiot: 1. Hakijan tiedot, 2. Ohjaava taho, 3. Työ- ja koulutushistoria, 4. Hakijan oma tavoite ja tämän hetkinen tilanne, 5. Omat voimavarat, 6. Suoriutuminen, 7. Osallistuminen, 8. Hakeminen. Jäsenlomat lomakkeet sisältävät sekä avoimia kysymyksiä että järjestysasteikollisia (0–10) kysymyksiä ja niitä tarkentavia jatkokysymyksiä.

Dokumentoitujen asiakashaastattelujen perusteella kuntoutukseen ohjautuneiden nuorten elämäntilanteet ja tuen tarpeet olivat moninaiset³. Nuoret olivat asettaneet itselleen seuraavia tavoitteita kuntoutukseen hakemisen vaiheessa:

- opiskelemaan pääsy: oikean koulutusalan löytyminen, opiskelujen (myös keskeytyneiden) loppuunsaattaminen
- työelämään pääsy
- avoimet tulevaisuuden suunnitelmat, apua elämänsuunnitteluun ja arkeen, sisältöä ja toimintaa elämään, terveydentilan parantuminen.

Keskeinen hakuvaiheessa nimetty tavoite etenkin NUOTTI-valmennukseen osallistumiselle oli aineiston perusteella se, että ympäristön tarjoamat voimavarat opiskelu- tai työllisyyspolun löytymiseksi olivat olleet riittämättömät. Asiantuntijan tukea ja apua nuoret toivoivat erityisesti opintojen, työn ja tulevaisuuden suunnan löytämiseksi.

Joidenkin kohdalla puutteet tämänhetkisissä voimavaroissa heikensivät toimijuutta, johon toivottiin asiantuntijan apua ja muutosta. Terveysongelmat ja oppimisvaikeudet mainittiin toimintakykyä heikentäviksi asioiksi. Sosiaaliset suhteet sekä epävirallisilta tahoilta ja viranomaisverkostoilta saatava tuki olivat olleet joidenkin kohdalla puutteelliset.

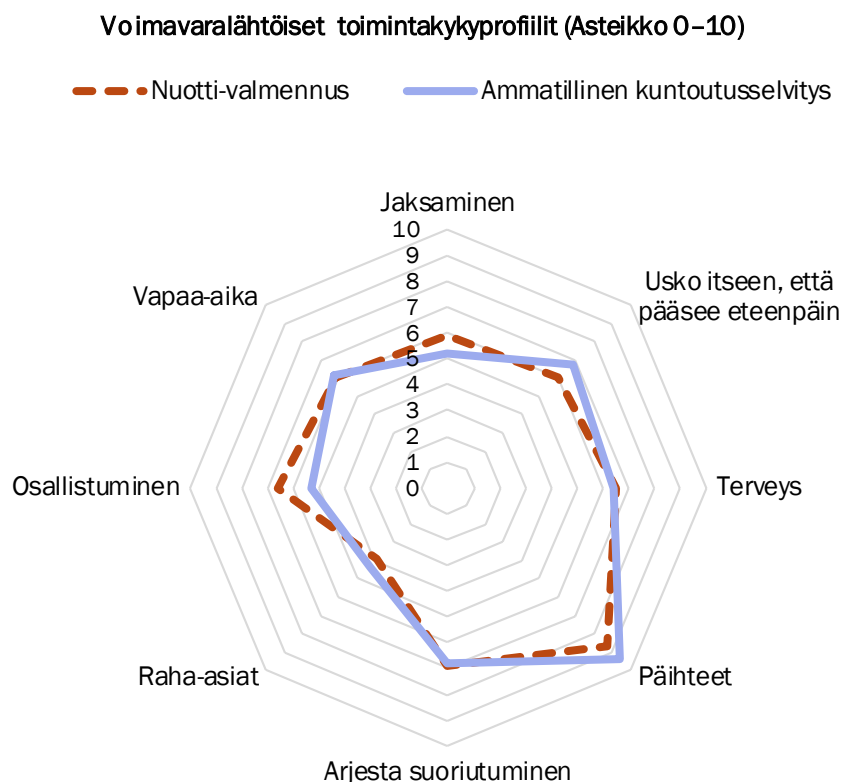
Kelan dokumentoiduissa asiakashaastattelulomakkeissa kuntoutukseen hakijat arvioivat elämäntilannettaan eri voimavara-alueista toimintakykyä kuvaavilla ulottuvuuksilla⁴ (asteikko 0–10), joihin liittyi tarkentavia jatkokysymyksiä. NUOTTI-valmennukseen ja ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ohjautuneiden toimintakyky oli keskiarvojen perusteella kohtalainen.

Erot toimintakyvyn ulottuvuuksilla olivat ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ja NUOTTI-valmennukseen ohjautuneiden nuorten välillä melko pienet (kuvio 2, s. 26). Asteikollisten (0–10) kysymysten osalta suurin ero koski arviota siitä, kuinka tyytyväisiä nuoret olivat sosiaalisiin suhteisiinsa. NUOTTI-valmennukseen ohjautuneet nuoret olivat jonkin verran tyytyväisempiä (ka 6,2) kuin ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ohjautuneet nuoret (ka 5,3). Kysyttäessä, miten arvioit oman jaksamisen asteikolla 1–10 (erittäin huono – erinomainen), ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen hakeneet arvioivat jaksamisen jonkin verran alhaisemmaksi kuin NUOTTI-valmennukseen ohjautuneet. Sen sijaan usko itseän ja siihen, että pääsee eteenpäin, oli suhteellisen hyvä. Keskimääräisesti se oli parempi ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ohjautuneilla (ka 6,8) verrattuna NUOTTI-valmennuksen hakijoihin (ka 6,0). Eniten tyytymättömyyttä nuoret kokivat taloudelliseen tilanteeseensa.

3 Osiossa oltiin kiinnostuneita erityisesti siitä, mitä kuntoutukseen hakija haluaa muuttaa elämässä ja millaista asiantuntija-apua hän muutokseen haluaa.

4 Nämä 8 keskeistä ulottuvuutta ja tarkasteltua kysymystä olivat: 1. Voimavarat: miten arvioit oman jaksamisen? (erittäin huono) 0–10 (erinomainen), 2. Miten paljon uskot itseesi ja siihen, että pääset eteenpäin? (en ollenkaan) 0–10 (paljon), 3. Kuinka hyväksi koet oman terveytesi? (erittäin huono) 0–10 (erittäin hyvä), 4. Kuinka arvioit päihteiden käyttösi? (ei hallinnassa) 0–10 (täysin hallinnassa), 5. Miten koet suoriutuvasi arjen asioiden hoidosta? (huonosti) 0–10 (erinomaisesti), 6. Kuinka tyytyväinen olet raha-asioihisi? (tyytymätön) 0–10 (erittäin tyytyväinen), 7. Kuinka tyytyväinen olet sosiaalisiin suhteisiisi? (tyytymätön) 0–10 (erittäin tyytyväinen) ja 8. Kuinka tyytyväinen olet vapaa-aikaasi (tyytymätön) 0–10 (erittäin tyytyväinen)?

Kuvio 2. NUOTTI-valmennukseen ja ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen hakeneiden arviot omasta toimintakyvystään eri ulottuvuuksilla (asteikko 0–10).

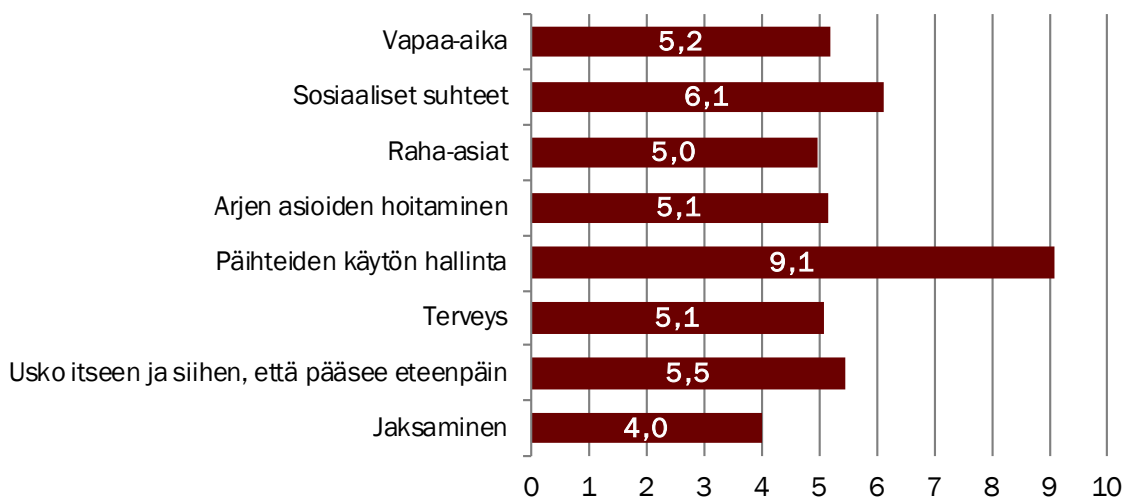
Kuntoutukseen hakeneiden elämäntilanteet osoittautuivat moninaisiksi, mutta tyypittelyn avulla (K-means cluster) osa-aineistosta oli löydettävissä kolme toisistaan riittävän erilaista toimintakykyä kuvaavaa ryhmää. Nämä nimettiin voimavaralähtöisiksi toimintakykyprofiileiksi nuorten itsensä arvioimana.

Voimavaralähtöisessä toimintakykyprofiilissa 1 terveys ja voimavarat olivat melko heikot. Voimavaralähtöisessä toimintakykyprofiilissa 2 toimintakyky oli suhteellisen hyvä, eikä eri ulottuvuuksien kesken ollut suuria eroja. Voimavaralähtöisessä toimintakykyprofiilissa 3 oli tyytymättömyyttä sosiaalisiin suhteisiin ja raha-asioihin sekä eniten eroja eri ulottuvuuksien kesken. Ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen hakijat lukeutuivat pääasiassa toimintakykyprofiileihin 1 ja 3.

Klusterianalyysin perusteella voimavaralähtöisessä toimintakykyprofiilissa 1 (kuvio 3, s. 27) hakijan kokemus omilla voimavaroillaan jaksamisesta oli kaikkein alhaisin (ka 4). Kokonaisuudessaan tulevaisuususkon, kokemus tämänhetkisestä terveydentilasta, suoriutuminen arjen askareista, raha-asiat, sekä sosiaaliset suhteet ja tyytyväisyys vapaa-aikaan oli arvioitu tyydyttäväksi. Päihteidenkäytön koettiin olevan hallinnassa. NUOTTI-valmennukseen hakijat kokivat tarvitsevansa tukea opintojen suunnitteluun ja neuvoja opinnoissa esimerkiksi oppimisvaikeuksien voittamiseksi, apua elämänsuunnan löytämiseksi, tukea ja reippautta työnhakuun sekä konkreettista tukea toimintakyvyn paranemiseksi. Hakijat toivoivat saavansa esimerkiksi uskallusta tehdä itse päätöksiä, tukea joka parantaa itsevarmuutta, apua käytännön asioiden

hoitamiseen, hakemusten täyttämiseen, mielenterveysasioihin, raha-asioihin ja elämänsuunnitteluun, konkreettista apua peliongelmaan, pääsyä psykoterapiaan ja tukea elämäntapamuutokseen. Lisäksi esille tuli tarve saada tukea motivaation ylläpitämiseksi.

Kuvio 3. Voimavaralähtöinen toimintakykyprofiili 1 (nuorten itsearviointi) (n = 14).

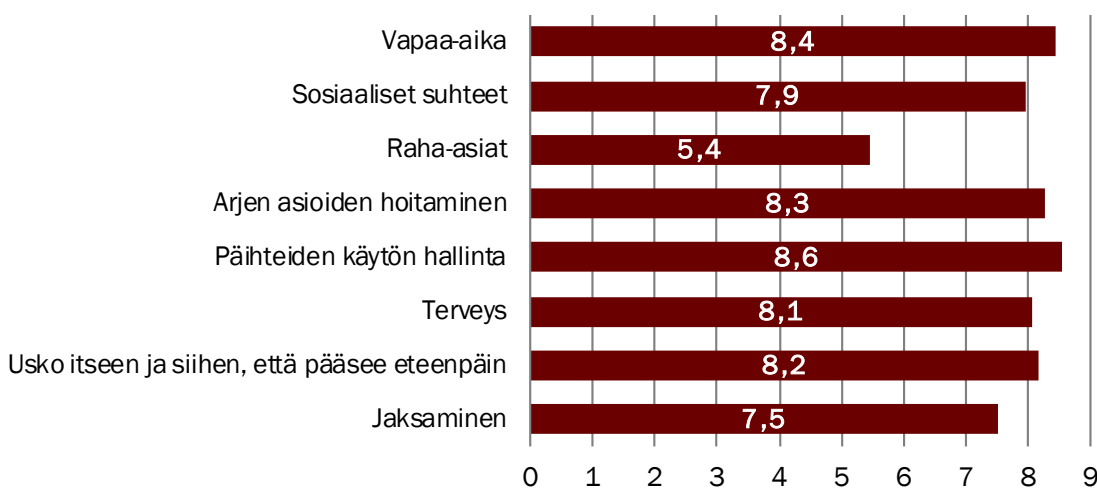
Toimintakykyprofiilissa 1 kuntoutuksella haetaan erityisesti voimavaroja jaksamiseen. Voimavarojen vähäisyydestä kertoo se, että kaikki nuoret olivat kokeneet väsymystä viime aikoina. Vaikka suurimmalla osalla oli myös kokemusta ahdistuksesta, epäonnistumisista, surusta ja pelosta, heillä oli ollut myös ilon kokemuksia. Sen sijaan innostus asioihin oli ollut vähäistä. Tässä ryhmässä enemmistö koki luovuttavansa usein.

Toimintakykyprofiiliin 1 lukeutuvat nuoret mainitsivat elämässään olleen monenlaisia voimavaroja ja ilon aiheita. Tällaisia aiheita olivat ystävät, oma sitkeys ja mielekäs tekeminen, kuten kuvataiteet, luova työ, neulominen, piirtäminen, siivoaminen ja laulaminen. Lisäksi iloa elämään olivat tuoneet lemmikit sekä erilaiset erityistaidot, kuten kielitaito. Toimintakykyä heikensivät haasteet ja ongelmat terveydessä. Useimmilla oli viimeaikaisia terveyskeskuskäyntejä, mutta osalla oli myös käyntejä poliklinikalla ja erikoissairaanhoidossa. Dokumentteissa mainittiin kuitenkin saatu tuki viranomaisten tukiverkostosta, kuten asumisen tuesta, toiminnan tuesta sekä alueen sosiaalityöntekijältä saadusta tuesta epävirallisten tukiverkostojen puuttuessa. NUOTTI-valmennukseen pääsy vahvisti tätä tukiverkkoa.

Voimavaralähtöisessä toimintakykyprofiilissa 2 voimavarat ja toimintakyky olivat suhteellisen hyvät (kuvio 4, s. 28). Hakijat luottivat siihen, että he pääsevät elämässä eteenpäin (ka 8,2 asteikolla 0–10). Eniten huolta aiheuttivat raha-asiat, joihin oltiin kuitenkin kohtalaisen tyytyväisiä.

Hakijoiden toiveena oli päästä opiskelemaan, kouluttautua ammattiin ja saada työtä. Enemmistö oli vailla ammatillista koulutusta ja osa oli keskeyttänyt ammatilliset opinnot. Hakijat kuvasivat omia tavoitteitaan ja avun tarpeitaan moninaisesti. Ammattilaisten apua toivottiin etenkin opintoihin hakeutumisessa ja työpaikan löytämisessä.

Kuvio 4. Voimavaralähtöinen toimintakykyprofiili 2 (nuorten itsearvioimana) (n = 9).

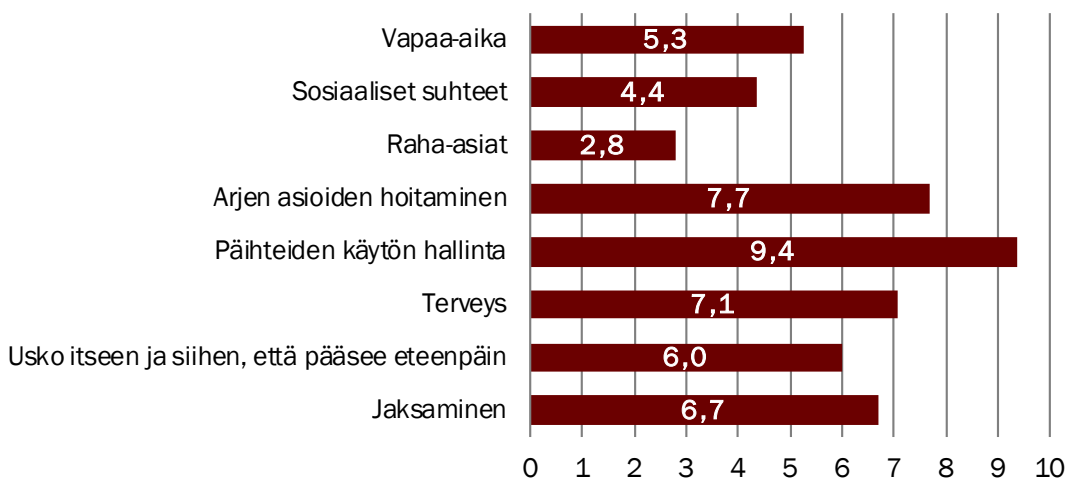

Arjen sujumista hankaloittivat terveysongelmat, kuten masennus ja ahdistuneisuus. Osalla nuorista oli myös terveystakeskuskäyntejä, mutta tällä ryhmällä ei ollut poliklinikka- tai erikoissairaanhoidon käyntejä viime aikoina.

Voimavaroja ja iloa elämään toivat muun muassa perhe, kaverit, oma koira, käsityöt, käsillä tekeminen, urheilu, kalastus, laulaminen, musiikki sekä ruoanlaitto. Kaikkiaan ilon ja onnistumisen kokemuksia oli enemmän kuin kielteisiä tunnetiloja, mutta yli puolet koki kuitenkin luovuttavansa usein.

Voimavaralähtöisessä toimintakykyprofiilissa 3 oli eniten eroja eri tarkasteltujen ulottuvuuksien kesken (kuvio 5). Päihteiden käytön koettiin olevan erinomaisesti hallinnassa. Myös terveys, voimavarat sekä arjesta suoriutuminen olivat hyvällä tasolla ja terveystalvelujen käyttö oli ollut viime aikoina vähäistä. Nuorista enemmistö oli kokenut väsymystä ja epäonnistumisia mutta myös iloa. Tähän toimintakykyprofiiliin lukeutuneet nuoret eivät luovuttaneet usein.

Kuvio 5. Voimavaralähtöinen toimintakykyprofiili 3 (nuorten itsearviointi) (n = 8).

Toimintakykyprofiilin 3 nuoret olivat arvioineet erityisen heikoiksi raha-asiat (ka 2,8) ja sosiaaliset suhteet (4,4). Opiskelupaikan ja sopivan työn löytämisen lisäksi osallistujien toiveet ja tuen tarpeet elämän muuttamiseksi olivat hyvin yksilöllisiä.

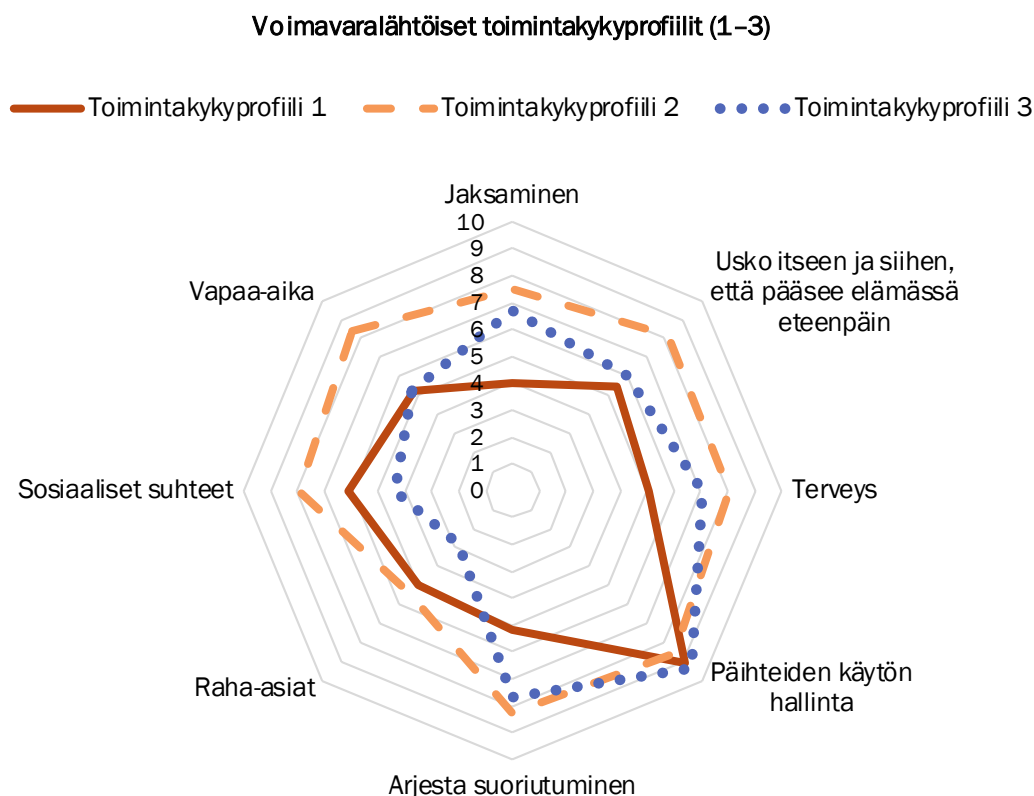
Monimuuttujamenetelmällä tuotettujen toimintakykyprofiilien ulkopuolelle jäi yhteensä 16 asiakastietolomaketta, joissa järjestysasteikollisissa kysymyksissä oli tyhjiä kohtia. Heistä jokainen haki NUOTTI-valmennukseen. Asiantuntijan apua ja tukea he kokivat tarvitsevansa henkiseen hyvinvointiin, mielenterveysongelmiin (kuten ahdistuneisuus), tulevaisuuden suunnitteluun, taloudellisen tilanteen parantamiseen, asiointiin, sosiaalisiin tilanteisiin, järkevän ja mielenkiintoisen tekemisen löytämiseksi, vuorokausirytmien parantamiseksi ja uusien kaverisuhteiden luomiseksi. Tuen tarve opiskeluun ja työhön vaikutti vähäisemmältä verrattuna koko aineistoon (N = 47). Asiantuntijoilta he toivoivat kuuntelemista, ideoita, kokemusta sekä myönteistä tulevaisuuden näkymää.

NUOTTI-valmennukseen ohjautuneiden nuorten itse asettamien tavoitteiden keskiössä olivat sopivan opiskelupaikan löytäminen ja työllistyminen. Tulokset antoivat viitteitä siitä, että prosessiin ohjautuneet nuoret olivat melko luottavaisia ja uskoivat siihen, että he pääsevät elämäänsä eteenpäin. Voimavaralähtöisten toimintakykyprofiilien ja tarkasteltujen ulottuvuuksien⁵ perusteella koettua toimintakykyä heikentävät heikko taloudellinen tilanne, jaksamattomuus, terveysongelmat sekä tyytymättömyys sosiaalisiin suhteisiin (kuvio 6, s. 30). Terveysongelmat ja koettu tyytymättömyys sosiaalisiin suhteisiin tulivat esiin myös toimintakykyprofiilien ulkopuolelle jääneissä dokumentoiduissa asiakashaastatteluissa. Näihin asioihin toivottiin muutosta.

⁵ Muuttujien merkitsevyyden testaus (Pearsonin korrelaatiokerroin) osoitti, että tarkastelluista ulottuvuuksista arjesta suoriutuminen korreloi tilastollisesti erittäin merkitsevästi jaksamisen kanssa. Terveys korreloi puolestaan erittäin merkitsevästi jaksamisen, arjesta suoriutumisen ja vapaa-ajan kanssa. Päihteiden käytön hallinta korreloi tilastollisesti erittäin merkitsevästi "usko itseen, että pääsee eteenpäin elämässä" -näkemysten kanssa. Vapaa-aika korreloi melkein merkitsevästi jaksamisen, osallistumisen sekä "usko itseen, että pääsee eteenpäin elämässä" -näkemysten kanssa.

* > 95 % 0,35 melkein merkitsevä
* > 99 % 0,45 merkitsevä
* > 99,9 % 0,49 erittäin merkitsevä.

Kuvio 6. Voimavaralähtöiset toimintakykyprofiilit.

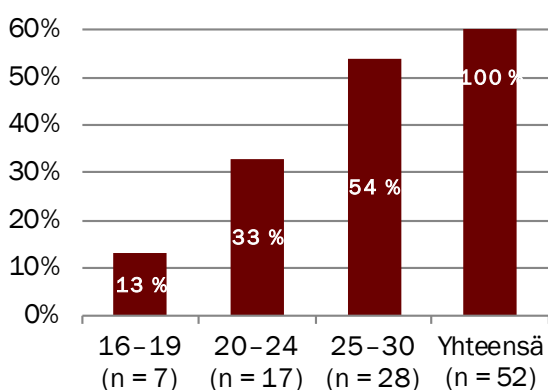

3.1.3 NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely

Nuorten kohderyhmää ja heidän elämäntilanteitaan kuvataan myös aineistosta, joka syntyi nuorten täyttämistä asiakaskyselyistä koskien NUOTTI-valmennusta. Tämä aineisto kuvaa niiden nuorten tilanteita, jotka olivat aloittaneet NUOTTI-valmennuksen. Asiakaskyselyyn saatiin yhteensä 53 vastausta. Kyselyn osa, jossa kysyttiin nuorten valmennukselle asettamia tavoitteita, otettiin myös mukaan tähän analyysin osaan, koska nuoret kuvasivat tavoitteiden kautta myös valmennuksen alun aikaisia elämäntilanteitaan.

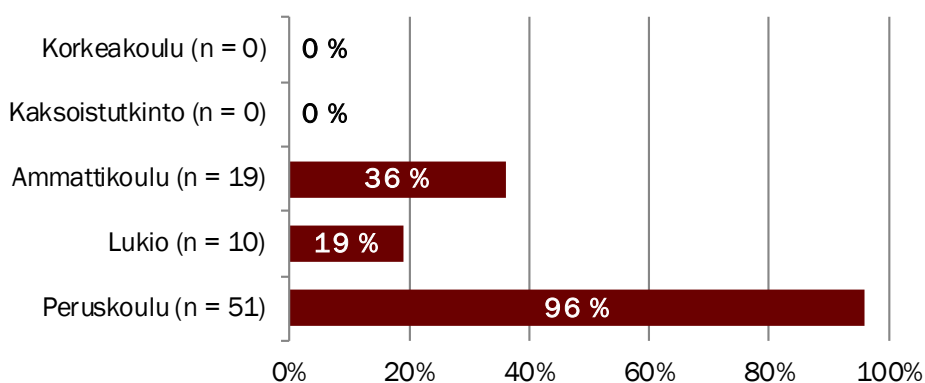
Suurin osa NUOTTI-valmennuksen asiakaskyselyyn osallistuneista kuului ikäryhmään 25–30-vuotta (54 %, n = 28). Vastaajista 33 % (n = 17) kertoi kuuluvansa ikäryhmään 20–24-vuotta ja loput 13 % (n = 7) ikäryhmään 16–19-vuotta (kuvio 7).

Kuvio 7. NUOTTI-valmennuksen asiakaskyselyn vastaajien ikäryhmät.

Kysymykseen ”Mitä kouluja olet käynyt” oli mahdollista merkitä useampi vaihtoehto. Suurin osa vastanneista (96 %, n = 51) ilmoitti käyneensä peruskoulun (kuvio 8). Ammattikoulun käyneitä oli 36 % (n = 19) vastaajista. Kukaan ei kertonut suorittaneensa korkeakoulututkintoa. Koulutuksen keskeyttämiseen liittyvään kysymykseen ”Oletko keskeyttänyt jonkin koulutuksen” vastasi 49 nuorta. Suurin osa vastaajista, 73 % (n = 36) kertoi keskeyttäneensä jonkin koulutuksen. Kyselyssä kysyttiin myös varusmiespalveluksen suorittamisesta, ja sen oli suorittanut 13 % (n = 7) vastaajista. Kyselyssä ei kuitenkaan kysytty vastaajien sukupuolta, joten varusmiespalveluksen suorittajien määrän perusteella ei ole mahdollista tehdä erityisiä johtopäätöksiä.

Kuvio 8. NUOTTI-valmennuksen asiakaskyselyn vastaukset koulutustaustasta.

Mikäli nuori oli vastannut keskeyttäneensä jonkin koulutuksen, häntä pyydettiin kertomaan avoimella vastauksella, mikä oli vaikuttanut koulutuksen keskeyttämiseen. Tähän kysymykseen vastasi 33 nuorta. Vastaukset jaettiin laadullisen analyysin avulla neljään ryhmään: terveydentila, väärä ala, motivaation puute ja muut syyt. Ryhmät on esitetty taulukossa 8 ja lukumäärät kuvaavat kuhunkin ryhmään annettujen vastausten määrää.

Taulukko 8. Nuorten ilmoittamat koulutuksen keskeytymisen syyt.

Koulutuksen keskeytymisen syyt	Vastausten lukumäärä
Terveydentila	15
Väärä ala	7
Motivaation puute	5
Muut syyt	6
Vastaukset yhteensä	33

Suurin ryhmä oli ”terveydentila”. Terveystilan ryhmään kuuluviksi koulutuksen keskeyttämisen syiksi nuoret kertoivat sairastumisen, sairauslomalla olon ja sen vuoksi tapahtuneen jälkeä jään opintoissa, uniongelmien sekä masennuksen ja ahdistuksen. Lukumääräisesti eniten oli mainintoja masennuksesta ja ahdistuksesta koulun keskeyttämisen syynä. Seuraavat keskeyttämisen syihin kuuluvat ryhmät olivat ”väärä ala” ja opiskeluun liittyvä ”motivaation puute”. Väärä ala ja motivaation puute yhdessä muodostavat lähes yhtä suuren ryhmän kuin

terveyteen liittyvät syyt. Muita koulun keskeyttämisen syitä oli yksittäiset maininnat omasta elämäntilanteesta sekä opettajaan, sosiaalityöntekijään ja toisiin luokkalaisiin liittyvät syyt.

Nuoria pyydettiin avoimen kysymyksen avulla arvioimaan omaa toimintakykyään. Yhteensä 47 nuorta kuvasi toimintakykyään itse valitsemillaan sanallisilla kuvauksilla. Nuorten kuvaukset jaettiin laadullisen aineiston analyysin avulla viiteen ryhmään: hyvin heikko, aika huono, vaihteleva, kohtalainen ja hyvä. (Taulukko 9.)

Taulukko 9. Nuorten oman toimintakyvyn kuvaus NUOTTI-valmennuksen alussa.

Oman toimintakyvyn kuvaus NUOTTI-valmennuksen alussa	Vastausten lukumäärä
Hyvin heikko	7
Aika huono	17
Vaihteleva	12
Kohtalainen	5
Hyvä	6
Vastauksia yhteensä	47

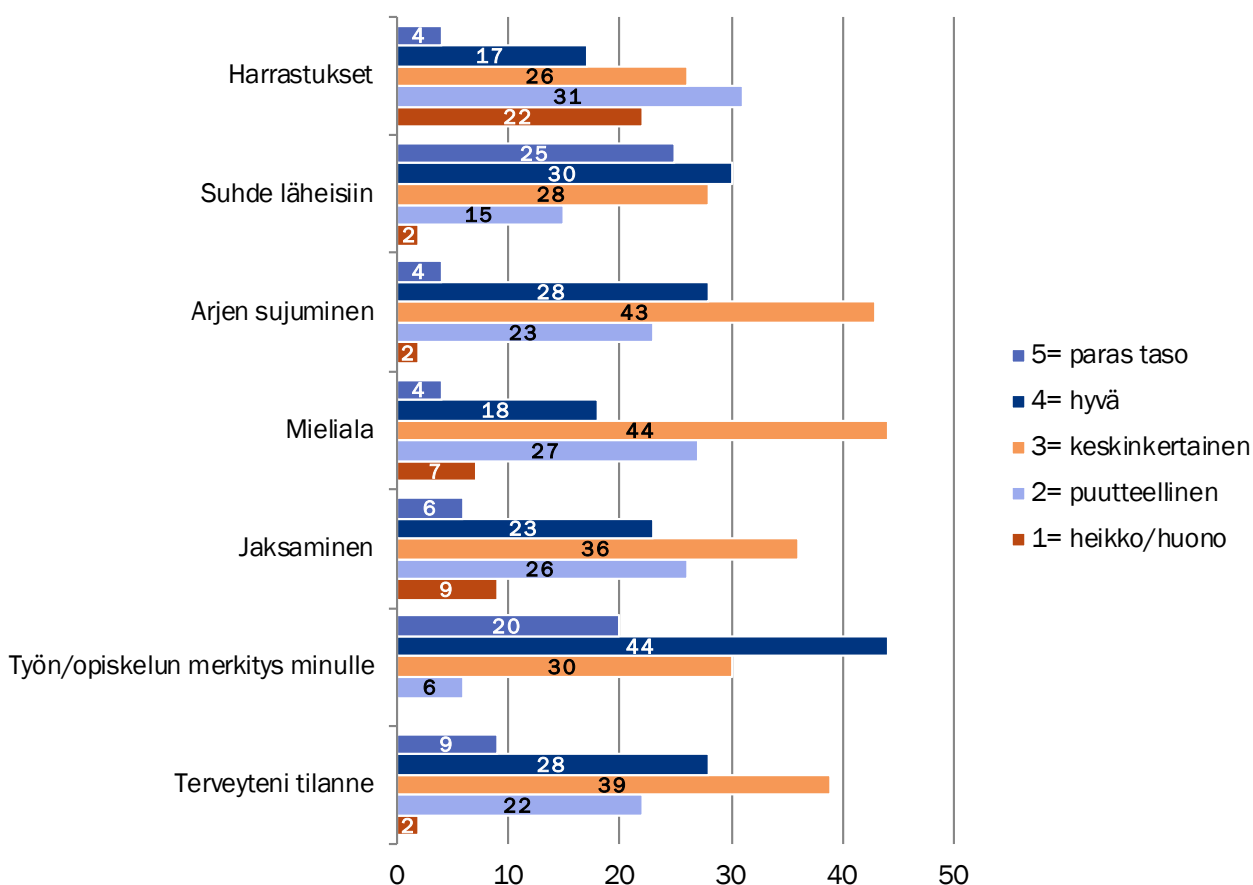
Osa nuorista kuvasi toimintakykyään ”hyvin heikoksi” ($n = 7$) ja suurin osa ($n = 17$) ”aika huonoksi”. Ryhmään ”aika huono” sisältyi seuraavia nuorten valitsemia sanallisia kuvauksia: toimintakykyäni NUOTTI-valmennuksen alussa oli aika huono, huono, heikko, melko lailla heikko, melko alhainen ja normaalia alhaisempi.

Toiseksi suurin ryhmä nuoria ($n = 12$) kuvasi omaa toimintakykyään ”vaihtelevaksi”. Tähän ryhmään nuoret olivat kirjoittaneet seuraavat sanalliset kuvaukset: toimintakykyäni on tosi vaihteleva, ei kehuttava, ei kovin hyvä, melko rajoittunut, asioita vaikea saada eteenpäin, tarvitsen rohkaisua, päivärytmin ylläpitäminen vaikeaa, mielialan laskua, epätoivoinen, mutta halu yrittää eteenpäin.

Pieni osa nuorista ($n = 5$) kuvasi toimintakykynsä ”keskinkertaiseksi”. Osa ($n = 6$) piti toimintakykyään NUOTTI-valmennuksen alkaessa ”hyvänä”. Kun nuoret kertoivat toimintakykynsä olevan hyvä, he myös totesivat olevansa motivoituneita. Kaikkiaan nuorten joukosta hyvin heikoksi toimintakykynsä kuvanneita ja hyväksi tai kohtalaiseksi kuvanneita on molemmissa ääripäissä pieni määrä, kun taas suurin osa nuorista koki toimintakykynsä aika huonoksi tai vaihtelevaksi.

Nuoria pyydettiin myös kuvaamaan tarkemmin toimintakykynsä osa-alueita numeerisesti asteikolla 1–5 (5 = paras taso, 4 = hyvä, 3 = keskinkertainen, 2 = puutteellinen, 1 = heikko, huono) (kuvio 9, s. 33). Tähän kysymykseen vastasi yhteensä 53 nuorta.

Kuvio 9. Nuorten oma arvio toimintakyvyn osa-alueista.

Suuri osa nuorista arvioi oman terveydentilansa keskinkertaiseksi (39 %, n = 21). Hyväksi terveytensä arvioi 28 % (n = 15) ja puutteelliseksi 22 % (n = 12) nuorista.

Suuri osa kyselyyn vastanneista nuorista koki työn ja opiskelun merkityksen tärkeäksi. Työn ja opiskelun merkityksen korkeimman pistemäärän antoi 20 % (n = 11) nuorista, ja asteikolla arvon 4 antoi jopa 44 % (n = 24) vastaajista. Keskinkertaiseksi työn ja opiskelun merkityksen koki 30 % (n = 16) nuorista. Heikoksi tai huonoksi merkitystä ei kokenut kukaan.

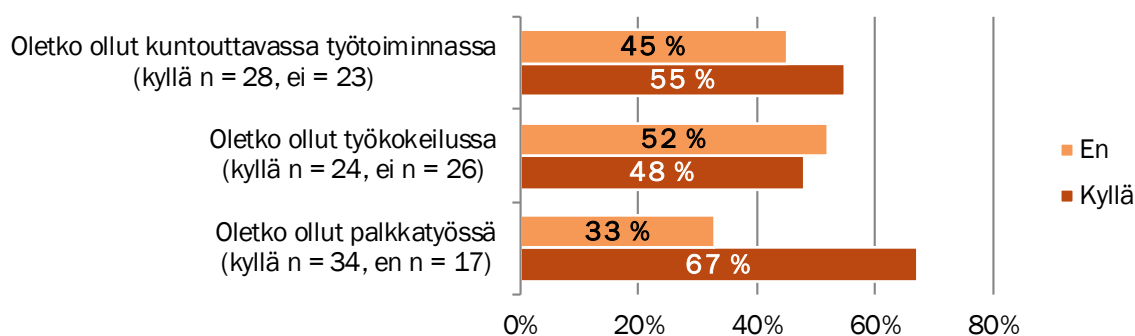
Nuorista suurin osa arvioi oman jaksamisensa keskinkertaiseksi (36 %, n = 19). Heikoksi tai puutteelliseksi jaksamisensa arvioi yhteensä 35 % (n = 19) nuorta. Jaksamisensa parhaaksi tai hyväksi arvioi yhteensä 29 % (n = 15) nuorista. Nuorten arviot omasta mielialasta olivat samansuuntaisia kuin heidän arvionsa omasta jaksamisestaan. Suurin osa nuorista koki oman mielialansa keskinkertaiseksi (44 %, n = 24).

Nuorten arviot oman arjen sujumisesta painottuivat hyvään, keskinkertaiseen ja puutteelliseen. Vastaajista 32 % (n = 17) koki arjen sujumisen parhaaksi tai hyväksi, 43 % (n = 23) koki arjen sujumisen keskinkertaiseksi ja puutteelliseksi tai heikoksi 25 % (n = 13) vastaajista.

Nuorista suurin osa arvioi suhteensa läheisiinsä parhaaksi, hyväksi tai keskinkertaiseksi (83 %, n = 44). Sen sijaan harrastuksiin liittyvän tilanteensa suurin osa vastaajista koki korkeintaan keskinkertaiseksi (79 %, n = 43).

Nuorilta kysyttiin myös heidän osallistumisestaan palkkatyöhön, työkokeiluun ja kuntouttavaan työtoimintaan (kuvio 10). Vastanneista 67 % (n = 34) kertoi olleensa joskus palkkatyössä, 48 % (n = 24) kertoi olleensa työkokeilussa ja 55 % (n = 28) kertoi osallistuneensa kuntouttavaan työtoimintaan.

Kuvio 10. Nuorten vastaukset palkkatyöstä, työkokeilusta ja kuntouttavasta työtoiminnasta.

Nuoria pyydettiin kertomaan, asettivatko he valmennuksen alussa itselleen tavoitteita. Mikäli nuori oli asettanut tavoitteita, häntä pyydettiin kertomaan avoimen vastauksen avulla asettamista mieluisista tavoitteista. Taulukko 10 kuvaa nuorten valmennuksen ajaksi asettamia tavoitteita ja vastausten lukumäärää.

Taulukko 10. Nuorten valmennuksen ajaksi asettamia tavoitteita.

Nuorten valmennuksen ajaksi asettamia tavoitteita	Vastausten lukumäärä
Opiskelu	19
Arjen järjestäminen	15
Työpaikan löytyminen	8
Vastauksia yhteensä	42

Nuorten valmennuksen ajaksi asettamat tavoitteet liittyivät vahvasti opiskeluun. Toiseksi eniten tavoitteita kerrottiin liittyvän arjen järjestämiseen. Opiskeluun liittyvän ryhmän sisällä nuoret tavoittelivat ylittävänsä kynnyksen opiskelemaan pyrkimisessä, halusivat innostusta kouluun hakemisen suhteen ja toivoivat löytävänsä sopivan opiskelupaikan. Joku nuorista mainitsi tavoitteeksi opintojen etenemisen tai palaamisen suorittamaan lukion tai muut opinnot loppuun.

Arjen järjestämiseen liittyvistä tavoitteista eniten mainittu oli raha-asioiden kuntoon saaminen. Muiksi arjen järjestämisen tavoitteiksi asetettiin päihteetön elämä, muuttaminen omaan

asuntoon tai unirytmien parantaminen. Lisäksi nuoret nimesivät tavoitteiksi kodin ylläpitämisen, ylipäättään arjen järjestämisen ja elämänlaadun parantamisen. Edelleen tavoiteltiin ymmärryksen lisääntymistä, säännöllistä liikuntaa ja säästämistä.

Opiskelun ja arjen järjestämisen lisäksi nuoret asettivat valmennuksen tavoitteiksi työpaikan löytymisen ja töissä jaksamisen. Opiskeluun ja arjen järjestämiseen liittyvät tavoitteet olivat nuorten vastauksissa selkeästi työhön liittyviä tavoitteita ensisijaisemmat.

3.2 Nuorten ohjautuminen kuntoutukseen ja toimintakyvyn arviointi

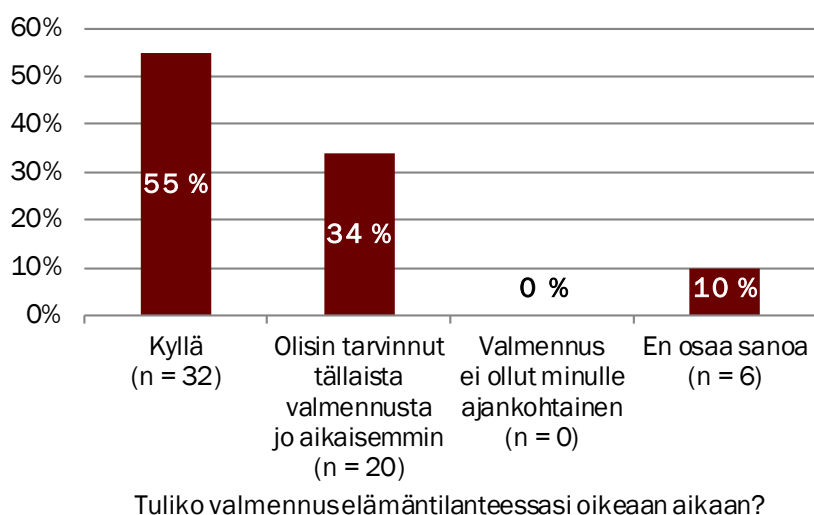
Toisen osatutkimuksen tulokset esitetään kuvaamalla aluksi nuorten ohjautumista kuntoutuspalveluun ja ohjautumisen mahdollistumista eri näkökulmista. Ensimmäiseksi kuvataan valmennukseen ohjautuneiden nuorten omia ajatuksia. Toiseksi kuvataan Kelan etuuskäsittelijöiden, yhteistyötahojen ja valmentajien näkemyksiä. Kolmantena nostetaan aineistolähtöisesti esiin kuntoutukseen ohjautumiseen liittyviä kehittämis ehdotuksia. Kehittämis ehdotuksia ovat esittäneet yhteistyötahot, Kelan etuuskäsittelijät ja valmentajat. Viimeisenä käsitellään toimintakyvyn arviointia ja sen onnistumista Kelan etuuskäsittelijöiden, yhteistyötahojen sekä valmentajien näkökulmista.

3.2.1 Kuntoutukseen ohjautuminen – NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely

Aineiston mukaan 90 % kyselyyn vastanneista nuorista (n = 47) koki palveluun hakeutumisen helpoksi. Nuoret kertoivat, että palveluun oli helppo hakeutua, koska he saivat neuvoja ja ohjausta hakemiseen. Palveluun ohjanneiksi tahoiksi nuoret nimesivät ohjaamot, työvoiman palvelukeskukset (TYP), TE-palvelut, uraohjauksen, omahoitajan, terapeutin sekä omaisista äidin. Nuoret kertoivat lähettäneen tahon suositelleen tai ehdottaneen palvelua. Kukaan nuorista ei ollut hakeutunut NUOTTI-valmennukseen oma-aloitteisesti. Myös varsinainen hakuprosessi oli nuorten mielestä helppo ja nopea. Suurin osa kyselyyn vastanneista piti puhelimesta tapahtunutta Kelan etuuskäsittelijän haastattelua helppona. Jotkut nuorista pitivät hakuprosessia epäselvänä eivätkä olleet tietoisia, mihin olivat hakemassa.

Yli puolet kyselyyn vastanneista nuorista 55 % (n = 32) koki valmennuksen tulleen omassa elämäntilanteessaan oikeaan aikaan (kuvio 11, s. 36). Osa nuorista, 34 % (n = 20), olisi mielestään tarvinnut NUOTTI-valmennuksen kaltaista palvelua jo aikaisemmin.

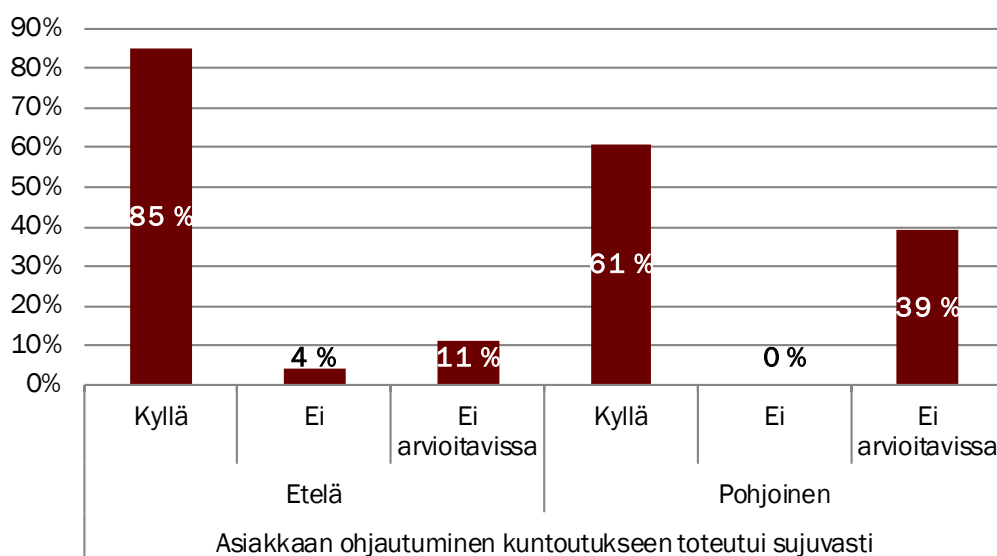
Kuvio 11. Nuorten näkemykset NUOTTI-valmennuksen oikea-aikaisuudesta.

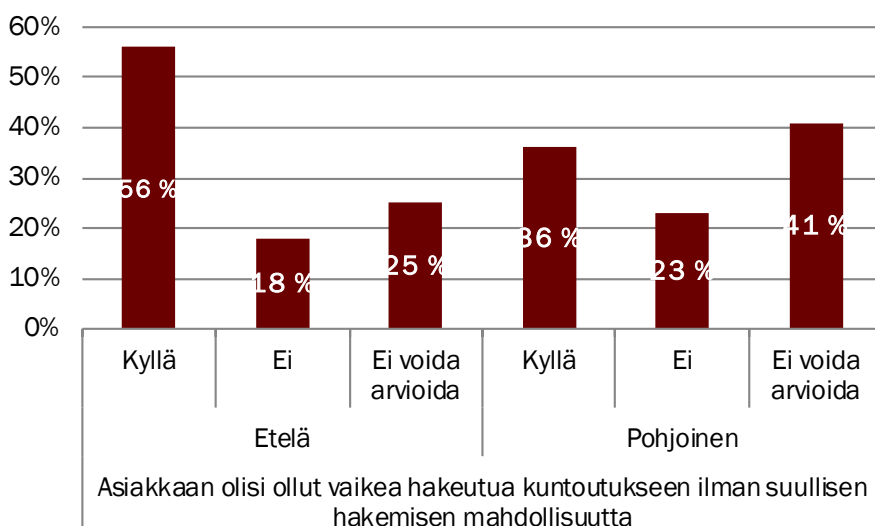
3.2.2 Kuntoutukseen ohjautuminen – tiedonkeruulomakkeet sekä fokusryhmien ja valmentajien haastattelut

Etuuskäsittelijät arvioivat, että suurin osa nuorista oli ohjautunut kuntoutukseen sujuvasti (eteläinen vakuutuspiiri 85 %, n = 179, pohjoinen vakuutuspiiri 61 %, n = 102) (kuvio 12). Eteläisessä ja pohjoisessa vakuutuspiirissä oli useita nuoria, joiden olisi ollut vaikea ohjautua kuntoutukseen ilman suullisen hakemisen mahdollisuutta (eteläinen vakuutuspiiri 56 %, n = 113, pohjoinen vakuutuspiiri 36 %, n = 63) (kuvio 13, s. 37).

Kuvio 12. Nuorten kuntoutukseen ohjautumisen sujuvuus etuuskäsittelijöiden arvioimana.

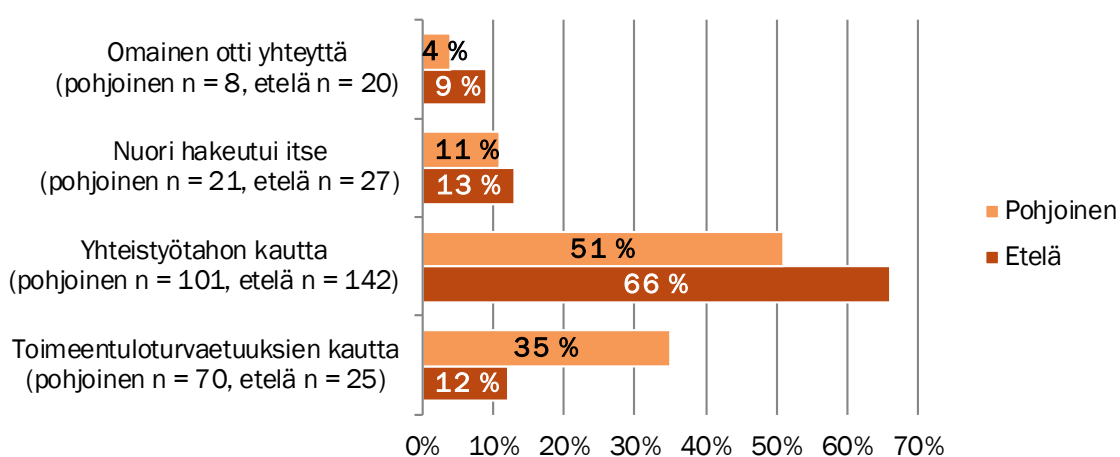

Kuvio 13. Nuoren mahdollisuus hakeutua kuntoutukseen ilman suullista hakemista etuuskäsittelijöiden arvioimana.

Tiedonkeruulomakkeessa kysyttiin nuoren ohjautumisesta kuntoutuksen hakuprosessiin. Kelan projektin aikana nuorten oli mahdollista ohjautua kuntoutukseen monenlaisia reittejä pitkin, myös Kelan sisältä. Tiedonkeruulomakkeessa oli neljä vastausvaihtoehtoa (kuvio 14): ”toimeentuloturvaetuuksien kautta”, ”yhteistyötahojen kautta”, ”nuori hakeutui itse” ja ”omainen otti yhteyttä”. Tulosten mukaan suurin osa nuorista eteläisessä vakuutuspiirissä (66 %, n = 142) ja pohjoisessa vakuutuspiirissä (51 %, n = 101) ohjautui kuntoutukseen yhteistyökumppaneiden kautta. Pohjoisessa vakuutuspiirissä moni nuorista, 35 % (n = 70), ohjautui myös toimeentuloturvaetuuksien kautta. Pohjoisessa vakuutuspiirissä toimeentulotuessa oli samanaikaisesti meneillään kokeilu kuntoutustarpeen tunnistamisesta.

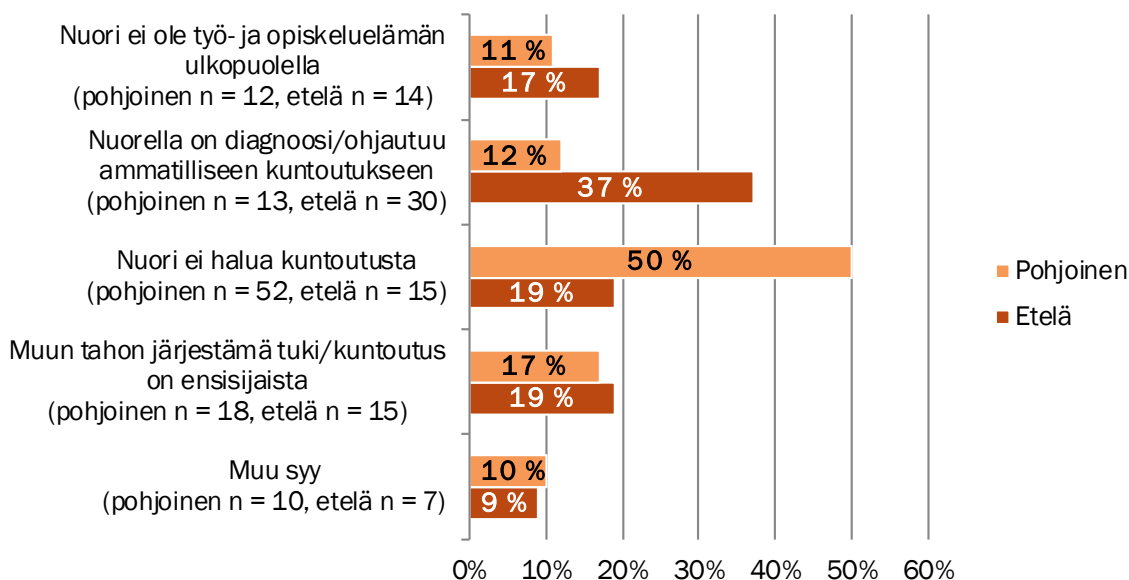
Kuvio 14. Nuoren ohjautuminen kuntoutuksen hakuprosessiin.

Etuskäsittelijät arvioivat, että yli puolelle nuorista kuntoutus oli ajankohtainen (eteläinen vakuutuspiiri 65 %, n = 140, pohjoinen vakuutuspiiri 57 %, n = 98). Etuskäsittelijät arvioivat myös syitä sille, miksi kuntoutus ei ollut ajankohtaista kaikille nuorille, jotka oli ohjattu kun-

toutuksen hakuprosessiin (kuvio 15). Eteläisessä vakuutuspiirissä syyksi oli useimmiten mainittu, että nuorella on diagnoosi, jonka vuoksi hän ohjautui muuhun kuntoutukseen (37 %, n = 30). Pohjoisessa vakuutuspiirissä syyksi oli useimmiten mainittu ”nuori ei halua kuntoutusta” (50 %, n = 52).

Kuvio 15. Etuuskäsittelijöiden arvioimat syyt sille, miksi kuntoutus ei ollut ajankohtainen.

Yhteistyötahojen ja valmentajien haastatteluaineiston mukaan nuoria kuntoutukseen ohjasivat Kelan sisällä toimeentulotuen, sairauspäivärahan, vammaisetuuksien ja opintotuen ratkaisutyöstä sekä asiantuntijalääkärit. Nuoria ohjasivat myös seuraavissa työyksiköissä nuorten kanssa toimivat työntekijät: työvoiman palvelupisteiden (TYP) ja moniammatillisten palvelupisteiden (MYP) sekä TE-toimistojen työntekijät, ohjaamojen etsivät nuorisotyöntekijät ja uraohjaajat, sosiaalitoimen sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat sekä koulujen kuraattorit. Myös nuoret itse saivat hakeutua palveluun tai vanhemmilla ja muilla läheisillä oli mahdollisuus ohjata nuoria kuntoutukseen. Fokusryhmien ja valmentajien haastatteluaineiston perusteella yksikään nuori ei ollut vielä itse hakeutunut tutkimuksen aikana palveluun. Omaisista äiti, isovanhempi tai veli oli esitellyt nuoren NUOTTI-valmennukseen paikkakunnan ohjaamon kautta.

Seuraava aineistolainaus kertoo, miten nuorten ohjaaminen kuntoutukseen lähti liikkeelle Kelan sisällä.

”Mehän nostetaan asiakkuuksia toimeentulotuen puolelta ja ollaan yhteyshenkilöinä kuntoutukseen, että ne meidän nostoista tulevat ne asiakkaat. Kuntoutuspuolelta ne sitten soittelevat ja tekevät ne varsinaiset haastattelut. Me toimeentulotuesta ei haastatella, eikä lähetetä sinne NUOTTI-valmennukseen tai kuntoutusselvitykseen, vaan nostetaan mahdollisia asiakkaita. – – Opintojen keskeytyminen on ensimmäinen, mikä meillä nousee tiedoista ylös. Siellä on ollut ala väärä, mutta sitten myös jaksamisen kanssa vaikeuksia ja jotenkin paljon poissaoloja. Opintotuesta on ehkä tullut valvontailmoituksia meille jossakin vaiheessa. – – Koulu laittaa valvontailmoituksia, Kela lopettaa opintotuen maksun.”

Kelan toimeentulotuen työntekijät kertoivat, että he ”nostavat” nuorten asiakastietoja eteenpäin Kelan etuuskäsittelijöille. Varsinainen yhteydenotto nuoreen tapahtui Kelasta, josta nimeytyt kuntoutuksen etuuskäsittelijät ottivat yhteyttä nuoreen. Etuuskäsittelijä Kelassa soitti nuorelle ja haastatteli hänet puhelimesta.

”Me (Kelan etuuskäsittelijät) ensisijaisesti haastatellaan, selvitetään ensin taustatietoja, joita meillä on jo käytössä nuoresta, soitellaan ja jutellaan nuoren kanssa. Haastatellaan, onko kuntoutus hänelle nyt oikea-aikaista, järkevää ja tarkoituksenmukaista. Ja sitten tietysti, jos on, niin tehdään kuntoutuspäätös ja siirretään palveluntuottajalle kuntoutuksen toteutus.”

Etuuskäsittelijät kertoivat tutustuneensa ennen haastattelua niihin taustatietoihin, joita Kelassa on nuoresta. Etuuskäsittelijän tehtävänä oli selvittää haastattelun aikana nuoren kanssa, onko kuntoutus nuorelle oikea-aikaista, järkevää ja tarkoituksenmukaista. Jos he tulivat yhdessä siihen tulokseen, että nuori aloittaisi valmennuksen, etuuskäsittelijä teki kuntoutuspäätöksen heti ja siirsi nuoren asiakastiedot eteenpäin kuntoutuksen toteutuksen palveluntuottajalle. Etuuskäsittelijät kertoivat, että nuori saa itse valita valmentajansa nettisivuilla olevasta valmentajien listasta. Valmennus alkoi yleensä melko pian ja sujuvasti päätöksenteon jälkeen.

Etuuskäsittelijät kertoivat myös tekevänsä yhteistyötä muiden nuoria lähettävien tahojen kanssa keskustelemalla nuoren tilanteesta kuntoutuspäätöstä tehdessään. Suurimman osan nuorista kerrottiin ohjautuneen NUOTTI-valmennukseen työvoimanpalvelupisteiden (TYP) tai moniammatillisten palvelupisteiden (MYP) työntekijöiden lähettämänä.

”Meillä TYP:issä on alkukartoitus jakso. Asiakastyöryhmä, joka katsoo pohjatiedot, se ryhmä ottaa jo kannanoton. Olisikohan NEET-nuori? Teemme alkukartoituksen ja terveydenhoitajan haastattelun. Useimmissa tapauksissa on ensin asiakastyöryhmän ennakkokannanotto, meidän alkuhaastattelu ja terveydenhoitaja. Terveydenhoitajaa ei ole kaikilla, jos on jo vanha asiakas. Sitten laitetaan Kela resurssille sisäinen tiedote. Hän on yhteydessä asiakkaaseen ja tekee haastattelun puhelimesta tai paikan päällä. Meillä yksi tapaaminen ja se on ohi.”

Työvoiman palvelupisteiden työntekijä kuvasi heidän yksikössään tapahtuvaa nuorten ohjausprosessia asiakastyöryhmän ja virkailijoiden sujuvana yhteistyönä ja nopeana yhden tapaamisen toimintana. Palvelupisteessä työskentelevä terveydenhoitaja oli myös mukana nuoren ohjaustilanteessa.

Ohjaamojen ja sosiaalitoimen työntekijät myös lähettivät nuoria NUOTTI-valmennukseen. Kun he tunnistivat nuoren palvelutarpeen, ohjautuminen palveluun tapahtui aina niin, että nuoren asiakastiedot lähetettiin Kelan etuuskäsittelijälle, joka otti yhteyden nuoreen. Joskus lähettävän tahon edustaja, ohjaamon etsivä nuorisotyöntekijä tai sosiaalitoimen oma sosiaaliohjaaja kertoi olleensa nuoren vierellä etuuskäsittelijän haastattelun aikana tukemassa ujoa tai arkaa nuorta. Kaikkiaan lähettävät tahot kertoivat, että nuoret, jotka osallistuivat Kelan etuuskäsittelijän haastatteluun ja jotka aloittivat NUOTTI-valmennuksessa, olivat hyvin kiitollisia siitä, että joku otti heidän asioitaan tosissaan ja sai vietyä niitä eteenpäin.

Aineistosta tuli usein esiin Kelan etuuskäsittelijöiden huoli siitä, että nuorten tavoittaminen puhelimitse tai kirjeitse haastattelua varten oli vaikeaa. Suurta osaa Kelan etuuskäsittelijöille esitetyistä nuoria ei pystytty tavoittamaan.

”Kaikkihan me pääsääntöisesti on otettu, mitä toimeentulotuesta on tarjottu, kaikkiin on pyritty ottamaan ensisijaisesti puhelimella yhteyttä, ollaan jätetty soittopyyntö, mutta nämä ihmiset eivät vastaa. Jos yhteyttä siihen asiakkaaseen ei saa, niin olen lähettänyt henkilökohtaisesti niille asiakkaille kirjeessä tiedon, että meillä olisi tällaista kuntoutusta tarjolla ja olen laittanut kirjeeseen vielä oman suoran puhelinnumeron, johon ottaa yhteyttä. Mutta ihan yhden käden sormilla on laskettavissa ne asiakkaat, jotka ovat ottaneet yhteyttä. Ja näitä nuoria on todella paljon, joita ei tavoiteta. Heistä olen todella huolissani.”

Kuntoutuspäätöstä tekevä Kelan etuuskäsittelijä kertoi, että nuoria pyrittiin tavoittamaan kirjeellä, mikäli heitä ei tavoitettu puhelimitse. Nuorille lähetettiin kirje, jossa kerrottiin NUOTTI-valmennuksesta. Vain muutamat nuoret ottivat yhteyttä kirjeen perusteella. Työntekijä kertoi antaneensa nuorelle kirjeessä myös oman suoran puhelinnumeron, jotta yhteydenotto olisi helpompaa kuin Kelan palvelunumeron kautta soittaminen. Tästä huolimatta suurta osaa esitellyistä nuorista ei tavoitettu. Työntekijä totesi olevansa huolissaan erityisesti niistä nuorista, joihin ei saada yhteyttä.

Joissakin tapauksissa nuori lupautui haastatteluun ensimmäisen puhelinkontaktin aikana, jolloin sovittiin haastattelu-aika, mutta nuori ei enää vastannutkaan puhelimeen sovittuna haastattelu-aikana. Kehittämisehdotuksena etuuskäsittelijät ehdottivat, että nuori tulisi haastatella jo heti ensimmäisen puhelun aikana.

Kuntoutukseen ohjautumista tarkasteltiin edelleen kuntoutukseen hakeutumisen matalan kynnyksen näkökulmasta. Aineistosta koottiin yhteensä kuusi keskeistä tekijää, jotka mahdollistavat helpon kuntoutukseen hakeutumisen. Suurin osa tekijöistä liittyy seuraaviin NUOTTI-valmennuksen piirteisiin:

- NUOTTI-valmennus ennen ammatillista kuntoutusselvitystä
- NUOTTI-valmennus selkeyttäjänä palveluviidakossa
- suullinen hakeminen ja NUOTTI-valmennus helppona väylänä ja hyvänä työkaluna nuoren kohtaamiseen
- NUOTTI-valmennuksesta tiedottaminen ja markkinointi laajemmin
- tehokkaampi tiedonkulku NUOTTI-valmennuksen aikana
- NUOTTI-valmennus helppo ja nopea palvelu aloittaa sekä nuorelle että työntekijälle.

NUOTTI-valmennus ennen ammatillista kuntoutusselvitystä

Haastatellut työntekijät arvioivat uutta valmentavaa palvelua positiiviseksi. ”Tämä on hyvä työkalu, juuri tällaista on kaivattu.” ”Parasta, mitä Kelalla on ollut tarjota asiakkaillemme pitkästä ajasta.” Kelan etuuskäsittelijät totesivat, että Nuotti-valmennus on tarpeeseen tullut kuntoutus-

muoto ja myös suosittelivat, että valmennus olisi hyvä toteuttaa ennen ammatillisen kuntoutus selvityksen päätöstä. Valmentaja voi olla nuoren tukena valmennuksen aikana, ja kannustaa nuorta jatkamaan tarpeen vaatiessa ammatilliseen kuntoutus selvitykseen.

”NUOTTI-valmennus on lähtenyt hyvin vetämään siihen nähden, että meillä on ollut myös vaihtoehtona kuntoutus selvitys tarjota näille nuorille. Todella monet valitsevat tämän NUOTTI-valmennuksen mieluummin kuin kuntoutus selvityksen. Koska siinä valmentaja jalkautuu nuoren arkiympäristöön, hänen ei tarvitse lähteä sinne jonnekin kauas palveluntuottajan tarjoamaan tai toteuttamaan tutkimukseen. Ja muutenkin näen, että tämä on pitkää aikaa parasta, mitä Kelalla on ollut tarjota meidän asiakkaille.”

”Kyllä on tarpeeseen tullut kuntoutusmuoto. NUOTTI-valmennus olisi hyvä toteutua ennen muita esim. harkinnanvaraisena kuntoutuksena tehtyä kuntoutus selvityspäätöstä eli NUOTTI-valmennuksen valmentaja voisi kannatella nuorta menemään sinne. NUOTTI-valmennus on ehdottomasti parasta, mitä tässä on – – ensin vähän tätä ja sitten vasta ammatillinen kuntoutus selvitys.”

”Tässä tulee maantieteellisiä eroja, meillä on ongelma se, että kuntoutus selvityksen toteutus voi olla 300 km päässä.”

Haastateltavat kertoivat, että monet nuorista valitsivat mieluummin NUOTTI-valmennuksen kuin ammatillisen kuntoutus selvityksen. Valmentava palvelu oli mieluihin nuorille, koska valmentaja jalkautuu nuoren arkiympäristöön, eikä nuoren tarvitse matkustaa kauas.

NUOTTI-valmennus selkeyttäjänä palveluvidakossa

NUOTTI-valmennusta arvostettiin hyvänä vaiheena selkeyttää nuoren tietä eteenpäin pirstaleisessa palveluvidakossa.

”Nuorilla on – – hirveästi kaikkia palveluntuottajia. On niin pirstaleinen, että mistä kaikkea voi saada, ovat vähän hukassa, mihin lähteä, mitä kullakin palveluntuottajalla palvelu on. Ehkä NUOTTI-valmentaja on hyvä siinä selkeyttäjänä nuorelle, täällä on tarjolla tämmöistä ja voi tehdä sitä verkostotyötä ja kertoa näistä vaihtoehdoista, mitä on tarjolla.”

Haastatellut työntekijät luottivat valmennusvaiheen selkeyttävän oikean palvelun löytymistä silloin, kun nuori ei sitä itse ole löytänyt. Valmentajan oli mahdollista olla nuoren apuna vaihtoehtojen valinnassa ja samalla yhteistyössä saatavilla olevan palveluverkoston kanssa.

Työntekijät painottivat myös oikean avun löytämistä NUOTTI-valmennuksen aikana palveluista tippuneille nuorille. Aineistossa otettiin usein esille erityisesti lastensuojelun palvelujen piirissä olleet lastensuojelun jälkihuollon nuoret. Tällaisia nuoria todettiin olleen mukana palveluun hakeutumisvaiheen haastatteluissa ja kuntoutuspäätöksen jälkeen jatkuneessa valmennuksessa.

”On konkreettisia tippumispaikkoja. Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut hoidetaan – ja kun sieltä siirtyvät aikuispuolelle, siinä on huomattu, että palvelut eivät siirry. Jäädään tyhjän päälle, omatoimisuutta vaaditaan, pitää osata liikkua, varata ajat – – On ehdottomasti hyvä palvelu (NUOTTI) kannattaa jatkaa. Meidän on syytä tehostaa (tähän palveluun) ohjaamista, asiakkaita, jotka ovat palvelun tarpeessa, on enemmän.”

NUOTTI-valmennusta arvioitiin sopivaksi palvelujen ulkopuolelle jääneille nuorille. Nähtiin mahdollisena, että valmennuksen aikana voidaan etsiä nuoren elämäntilanteeseen sopivia ja tarpeellisia palveluita ja siten valmennuksen aika vahvistaa nuoren aikuisiässä tarvittavaa omatoimisuutta palveluihin hakeutumisessa.

Suullinen hakeminen ja NUOTTI-valmennus helppona väylänä ja hyvänä työkaluna nuoren kohtaamiseen

Kelan etuuskäsittelijät kuvasivat uudenlaista kuntoutukseen hakeutumista seuraavasti: ”Suullinen hakeminen on uutta ja suuri muutos kuntoutuksessa”. Ennen asiakkaan haastattelusta selvisi 15 minuutissa, mutta nyt meni aikaa enemmän. Uutta tapaa tehdä työtä ei kuitenkaan koettu rasittavaksi, vaan päinvastoin sen kerrottiin tuoneen mielekkyyttä ja vaihtelua työn tekemiseen.

NUOTTI-valmennus oli avannut entistä helpomman, nopeamman ja ajantasaisemman väylän nuorten tilanteen selvittämiseen sekä nuorille että työntekijöille. Työntekijät kertoivat, että nuori voi aloittaa valmennuksen jo samalla tai seuraavalla viikolla päätöksenteon jälkeen.

Useat haastatelluista työntekijöistä mainitsivat, että NUOTTI-valmennus oli todella hyvä työkalu nuorten kohtaamiseen. Oli mahdollisuus ilmaista nuorelle, että työntekijä oli aidosti kiinnostunut hänen tilanteestaan.

”Onhan tämä paljon helpompi, juuri sitä, mitä on kaivattu. On joku, joka osaa kysyä nuorelta tarvittavat kysymykset. Paljon on asiakkaita, jotka eivät pääse kuntoutukseen. Nyt on väylä siihen. – – On kaivattu tämän tyyppistä toimintaa. Kuntoutukseen pääsy on ollut niin haastavaa. Vaatii kuitenkin sitä pitkäjänteisyyttä ja oma-aloitteellisuutta.”

Yhteistyötahojen työntekijät totesivat palvelun avanneen väylän siihen, että oli joku, joka osasi kysyä nuorelta tarvittavat kysymykset. Aiemmin oli paljon nuoria, jotka eivät päässeet kuntoutukseen. Nyt oli auennut palvelun myötä kaivattu ja helppo väylä. Työntekijät totesivat palvelun vaativan helposta kynnyksestä huolimatta työntekijältä pitkäjänteisyyttä ja nuorelta oma-aloitteisuutta.

Haastatteluaineistossa nähtiin hyvänä, että palvelun järjestäjänä oli Kela eivätkä paikalliset sosiaali- ja terveyspalvelut. Kelan palvelu näyttäytyi nuorelle laajempaan kuin pelkkä kuntoutus. Työntekijät totesivat, että valmennus jo sanana ei ole leimaava. Nuorella on ehkä taustalla elämänsä aikana paljon kokemusta siitä, että häntä oli ”pompotettu” luukulta toiselle, kun sopivaa

palvelua ei ollut löytynyt tai nuori ei ollut pystynyt esimerkiksi työllistymistä edistäviin palveluihin. Nuoria oli näin ”hukkunut” pois asiantuntijoiden palveluista. Lasten ja nuorten palvelut olivat toimineet, mutta kun nuori oli siirtynyt aikuisten palvelujen puolelle, palvelut eivät olleet siirtyneet automaattisesti. Jotta nuori pääsisi palvelujen piiriin, hänen tulisi olla omatoiminen.

NUOTTI-valmennuksesta tiedottaminen ja markkinointi laajemmin

NUOTTI-valmennus tehosti nuorten elämäntilanteisiin sopivaa palveluihin ohjaamista. Työntekijät korostivat laajempaa palvelusta tiedottamista.

”Ilman lääkärinlausuntoa löytyy koko ajan uusia asiakkaita. Palvelun tarpeessa olevia asiakkaita on enemmän kuin tähän asti on tullut esille. Olisi syytä systemaattisemmin toimia niin, että NUOTTI-valmennus olisi paremmin tiedossa myös TE-toimiston asiakkaille eikä ohjautuminen tapahtuisi vain TYP:n kautta.”

”Tosi hieno juttu, tässä on paljon hyvää valmiina, ei tarvitse paljon viilata. Hyvä pohja olemassa. Systemaattisemmin tarjolle niin ei painottuisi huonoimmassa kunnossa oleviin. Toimisi heillä, jotka eivät ole niin huonossa kunnossa tai moniongelmaisissa. Kannattaa laajentaa ja markkinoida muillekin toimijoille, myös TE-toimiston puolelle ei vain TYPille. On asiakkaita, jotka hyötyisivät, voi olla, että huonokuntoiselle ei ole hyvä.”

Työntekijöiden yksimielinen kannanotto oli, että NUOTTI-valmennus on vaihtoehto, joka ansaitsee paikkansa. Tiedottamista palveluista ehdotettiin levitettävän myös TE-toimistojen asiakkaille. Kun palvelun tiedottamista laajennetaan, arveltiin palvelun kohdistuvan paremmin nuorille, jotka hyötyisivät palvelusta oikeassa vaiheessa elämäntilannettaan. Valmennusta ei suositeltu nuorelle, jonka elämäntilanne vaatii monipuolisempia palveluita hänen tilanteensa parantamiseksi.

Tehokkaampi tiedonkulku NUOTTI-valmennuksen aikana

Haastatellut työntekijät kritisoivat NUOTTI-valmennuksen eri vaiheissa tapahtuvaa tiedonkulkua. Nuoria valmennukseen lähettävät tahot ja yhteistyötä valmennuksen jälkeen jatkavat työntekijät toivoivat saavansa enemmän tietoa nuoren tilanteesta ja erityisesti siitä, onko nuori aloittanut valmennuksen. Yhteistyötahot kertoivat kaivanneensa tietoa siitä, oliko heidän lähettämänsä nuori tavoitettu Kelasta haastattelua varten ja oliko nuori aloittanut valmentavan palvelun. Mikäli nuori itse ei ollut tullut siitä kertomaan, usein lähettävällä taholla ei ollut tietoa asian etenemisestä.

”Olisi hyvä, jos ainakin siinä alussa tilannetieto siitä, miten on lähtenyt eteenpäin tai sitten jos ei ole lähtenyt eteenpäin, että saisi tiedon siitä lähettävälle taholle. Jos asia ei ole edennyt niin, voisi miettiä muita vaihtoehtoja. Ja voisin olla asiakkaaseen yhteydessä, miksi et ole vastannut puheluihin. (Haastattelija: Kuka ottaisi yhteyttä?) Järjestävä palveluntuottaja ottaisi yhteyttä. Ja jos ei asiakkaaseen saa yhteyttä niin sitten

Kela. Tiedonkulkua tulisi vahvistaa. Niin että tilannetietoja annettaisiin enemmän lähettäneelle taholle.”

”Me ohjaamme Kelan virkailijalle ja he tekevät haastattelun. Kelalle ohjattuja noin 20. Ei tiedetä, kuinka monta on alkanut.”

”Tärkeää on, että lähettävä taho tietää prosessista. Lähettävä taho ei katoa mihinkään. Pysyy ajan tasalla, mitä tapahtuu. On yhteydessä jotenkin varsinkin NUOTIN lopussa, mitä tapahtuu seuraavaksi. Mitä tehdään seuraavaksi. Jos siinä tarvitaan muitakin henkilöitä, niin se on ihan ok.”

Yhteistyötahojen työntekijät toivat esiin, etteivät olleet saaneet tietoa siitä, miten palveluun ohjautuminen oli jatkunut vai oliko nuori ylipäättään aloittanut valmennuksen. Aineistossa tuli vahvasti esille tarve tiedonkulun parantamisesta. Todettiin, että lähettävän tahon tulisi pysyä valmentavan palvelun prosessissa ajan tasalla siinä, mitä kulloinkin tapahtuu. Mikäli nuorta ei ole ollenkaan tavoitettu haastattelua varten, lähettävä työntekijä voi olla apuna nuoren ohjauksessa uudelleen. Samoin esitettiin, että valmennuksen lopussa on tärkeitä tietää, mitä nuoren kanssa on suunniteltu tapahtuvaksi valmennuksen jälkeen ja missä määrin tarvitaan edelleen lähetävien työntekijöiden palveluapua.

NUOTTI-valmennus helppo ja nopea palvelu aloittaa sekä nuorelle että työntekijälle

NUOTTI-valmennus arvioitiin helpoksi matalan kynnyksen palveluksi ja palvelun todettiin toimivan pääasiassa hyvin.

”On työntekijän näkökulmasta todella helppo. Ja nuori pystyy tekemään haastattelun kotoa käsin ja valitsemaan NUOTTI-valmentajan itse. Asiakkaan näkökulmasta matalan kynnyksen palvelu ja myös työntekijän näkökulmasta on helpottunut yhteistyö Kelan kanssa, todella paljon. On selkeää nyt, kehen otetaan yhteyttä ja miten prosessi kulkee, ennen oli jonot, nyt menee jouhevasti. Tämä toimii nyt hyvin. – – Myös asiakkaan näkökulmasta. Asiakkaan ei myöskään tarvitse nähdä paljon vaivaa. – – Kelan sivuilta näkee valmentavien palvelujen tuottajat.”

Sosiaalihoaja kiteytti arviointiaan NUOTTI-valmennuksesta ja totesi palvelun olevan helppo sekä työntekijän että nuoren näkökulmasta. Lähettävän tahon mahdollisuudet ottaa yhteyttä Kelaan todettiin selkiytyneen ja muuttuneen jouhevaksi. Nuori voi osallistua haastatteluun kotoa käsin ja valita valmentajan itse. Nuoren ei tarvitse nähdä paljon vaivaa. Palveluntuottajat näkyvät Kelan sivuilla ja päätös valmennuksesta voidaan tehdä jo haastattelun aikana, jolloin nuori saattaa aloittaa valmennuksen jopa samalla viikolla.

Työntekijät arvioivat, että ”NUOTTI-valmennus on hyvä, toimiva ja yksilöllinen palvelu”, mutta nopeasta ja helposta valmennuksen aloittamisesta huolimatta nuoren kuntoutusprosessi vie usein aikaa. Tarvitaan aikaa luottamuksen syntymiselle, jotta nuori kertoo todellisia syitä sille, mistä hänen elämäntilanteensa mahdollisesti johtuu.

3.2.3 Kuntoutukseen ohjautumiseen liittyviä kehittämisehdotuksia – fokusryhmien ja valmentajien haastattelut

Haastatellut työntekijät nostivat esiin monia kuntoutustarpeen tunnistamista edistäviä seikkoja sekä palveluun ohjaamiseen liittyviä kehittämisehdotuksia. Tunnistettuja kokonaisuuksia on seitsemän:

- nuoren terveystilanteen arviointi
- nuoren avoin kertominen
- varhaisen vaiheen tuki
- hälytysmerkit
- verkostoyhteistyö valmennuksen alussa, aikana ja lopussa
- nuoren tunteminen ja ymmärrys siitä, kenelle NUOTTI-valmennus on tarkoitettu
- kasvokkain tapaaminen.

Nuoria palveluun lähettäneet tahot painottivat, että nuorelle tulee tehdä kuntoutustarpeen arvioinnin yhteydessä *terveystilanteen arviointi* esimerkiksi Ohjaamossa tai työvoiman palvelupisteessä. Työntekijät pitivät hyvänä ilman diagnoosia tapahtuvaa helppoa hakeutumista, mutta painottivat että terveydenhoitajan tekemällä terveystarkastuksella on suuri merkitys erityisesti NUOTTI-valmennukseen ohjaamisen yhteydessä. Terveystarkastuksella varmistetaan ja saadaan selville, onko nuori palveluun hakeutumisen hetkellä valmennuskunnossa.

Yhteistyötahojen työntekijöistä erityisesti ohjaamojen työntekijät painottivat nuoren kuuntelemista. *Nuoren avoin kertominen* omasta tilanteestaan haastattelun aikana on tärkeä osa kuntoutustarpeen arviointia. Työntekijöiden kokemuksen mukaan tulee myös antaa nuorelle aikaa miettiä valmennuksen aloittamisen mahdollisuutta itsekseen. Kun ihminen on itse valmis, asiat etenevät onnistuneesti. ”Pakko ei auta”, totesivat haastatellut työntekijät.

Yhteistyötahojen työntekijät korostivat, että ammattilaisella tulisi olla aikaa pysähtyä nuoren tilanteeseen arvioidessaan hänen palvelutarvetta. Tärkeää olisi, että voitaisiin etsiä yhdessä nuoren kanssa sitä, mikä on nuoren kannalta paras väylä eteenpäin. Työntekijät painottivat, että tilanteen ei pidä antaa lipsua ohi, vaikka nuoreen ei heti saataisikaan yhteyttä tai mikäli nuori ei olisikaan heti valmis tekemään päätöstä esimerkiksi valmentavan palvelun aloittamisesta. Työntekijä arvioi: ”Tämä uudenlainen työskentelytapa Kelassa – yhteistyötä ja ohjausta edes takaisin – auttaa palvelutarpeen tunnistamisessa”. Työskentelytavan mainittiin olevan erilainen verrattuna tavallisesti tehtäviin nopeisiin päätöksiin.

Kelan etuuskäsittelijät totesivat, että on tärkeää miettiä nuoren kokonaistilannetta ja kahlata läpi tietoa, mitä Kelassa on jo hänestä olemassa. Lisäksi keskusteluun nuoren kanssa tulee varata aikaa, eikä vain ”tekaista” päätöstä nopeasti. Kelan uudenlaisten toimintatapojen kerrottiin auttavan paljon nuoren kuntoutustarpeen tunnistamisessa.

Yhteistyötahojen työntekijät ja valmentajat korostivat, että oikea-aikaisuus palvelun tarjoamisessa on tärkeää. *Varhaisessa vaiheessa annettu tuki* on erittäin merkittävää nuorelle ja myös

yhteiskunnalle. Nivelvaiheet nuoren elämässä ovat hyviä kohtia tarjota apua. Sopivaa palvelua tulisi tarjota hyvässä kohdassa nuoren elämää.

Kelan toimeentulotuen virkailijat kertoivat, että heillä on käytössään ”huoliseula” kuntoutustarpeen tunnistamisen apuna. Nuoren tilanteeseen tulee pysähtyä silloin, kun toimeentulotuella eläminen on jatkunut pitkään. *Hälytysmerkkeinä* pitkän toimeentulotuella elämisen lisäksi ovat koulujen sekä kuntouttavan työtoiminnan ja työkokeilujen keskeytyminen. Kelan työntekijät kertoivat edellisten hälytysmerkkien auttavan tunnistamaan nuoren kuntoutustarpeen.

Nuoria palveluun ohjanneet tahot ja NUOTTI-valmennuksen valmentajat kaipasivat nykyistä enemmän selkeästi suunniteltua nuoren asioita hoitavan *verkoston yhteistyötä* jo heti nuoren ohjautuessa palveluun.

”Työvoiman palvelupisteen, TYP:n työntekijät ovat tulleet konsultoimaan minua, että olisiko nuori neettiläinen ja on mietitty alustavasti tilannetta. He tuovat havaintojaan esille. – – Me olemme niin pitkään tehneet yhteistyötä, että heillä on hyvä tuntuma siihen, että kuka olisi ammatilliseen – – he osaavat aika hyvin arvioida, onko perusteita ammatilliseen tai NEET:iin.”

”Verkostoyhteistyön tärkeys korostuu – – Pitäisi olla yhteinen näkemys kuntoutujaan, yksilöllisesti huomioiden, asiakasta kuunnellen. Ei tehdä päällekkäistä työtä.”

Verkostoyhteistyön toivottiin alkavan jo heti ennen valmennuksen aloittamista – silloin kun nuoren kuntoutustarvetta arvioidaan. Yhteistyö edistää nuorten kuntoutustarpeen tunnistamista. Työvoiman palvelupisteiden asiantuntijoiden kerrottiin omaavan kokemusta, jonka perusteella he voivat arvioida, soveltuuko nuori NUOTTI-valmennukseen vai ammatilliseen kuntoutusselvitykseen. Muut nuorten kanssa työtä tekevät verkostot hyötyvät työvoiman palvelupisteissä tehtävistä nuoria koskevista arvioinneista.

Haastatteluaineistossa toivottiin koko valmennusprosessin ajaksi valmentajan ja lähettävän tahon yhteistyötä. Verkoston yhteistyön todettiin auttavan myös nuoren kuntoututumisen prosessissa. NUOTTI-valmentajan toivottiin ottavan yhteyttä lähettävään tahoon ja järjestävän koko verkoston yhteiset tapaamiset. Yhteiset palaverit auttavat nuoren tilanteen tunnistamista ja myös ammattilaisten työtä. On hyvä, että kaikki nuoren verkostossa tietävät, miten kuntoutusprosessi etenee. Myös polku eteenpäin valmennuksen jälkeen tulee arvioida ja suunnitella. On tärkeää tietää, onko jatkotyöskentelylle tarvetta ja ketkä siinä ovat mukana.

Haastatellut työntekijät painottavat, että olisi hyvä ohjata nuori ensin NUOTTI-valmennukseen ja sen jälkeen arvioida nuoren voimavarat ja työkyky. Valmennuksen lopussa selviää, aloittaako nuori kuntouttavan työtoiminnan, työkokeilun, palkkatyön vai opiskelun. Mikäli mikään edellisistä ei ole nuoren elämäntilanteessa mahdollista, nuori voidaan ohjata NUOTTI-valmennuksen jälkeen tarvittaessa edelleen ammatilliseen kuntoutusselvitykseen. Verkoston työntekijöiden tulee arvioida yhdessä nuoren kanssa, mikä edellisistä poluista on nuoren elämäntilanteessa paras ratkaisu.

Työntekijät, jotka tapasivat nuoria usein ja oppivat tuntemaan heidät, toivat esille *nuoren tuntemisen* tärkeyden. Nuoren elämäntilanteen tunteminen edistää kuntoutustarpeen tunnistamista. Työntekijät painottivat nuoren ohjaamisessa ennen kaikkea sitä, että on tärkeää miettiä, kenelle NUOTTI-valmennus on tarkoitettu. He totesivat, ettei valmennus ole sopiva palvelu nuorelle, jolla on päihdeongelma tai vaikea, diagnosoitu mielenterveysongelma. Heille on olemassa omat palvelut, päihdepalvelut tai terveydenhuollon palvelut. Tulee tunnistaa ensisijainen palvelu ja etuus kullekin nuorelle.

Kuntoutustarpeen arvioinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, onko nuori valmis kuntoutukseen. Palvelu ei sovellu niille, joilla on vakavia ongelmia. Kelan etuuskäsittelijät kertoivat, ettei aina voi luottaa lähettävän tahon arvioon nuoresta. Työntekijät totesivat, että varsinkin palvelun alussa tarjottiin palveluun nuoria, joille valmennus oli liian kevyt palvelu. Palvelun alkuaikoina nuoria esiteltiin palvelun piiriin esimerkiksi psykiatrian poliklinikalta. Työntekijä totesi, ettei valmentava palvelu sovellu psyykkisesti huonossa kunnossa oleville nuorille. Työntekijät näkivät tärkeänä sen, ettei palvelu painottuisi huonossa kunnossa oleviin tai moniongelmaisiiin nuoriin.

Yhteistyötahojen työntekijät kommentoivat puhelimesta tapahtuvaa nuorten haastattelua. Puhelimesta tapahtuvan haastattelun sijaan he ehdottivat parempana vaihtoehtona *kasvokkain tapaamista* nuoren kanssa. Työntekijöiden mielestä olisi parasta, jos Kelan kuntoutuspalvelujen ihminen tai haastattelua tekevä työntekijä tapaisi nuoren kasvotusten.

3.2.4 Toimintakyvyn arviointi – tiedonkeruulomakkeet sekä fokusryhmien ja valmentajien haastattelut

Kelan etuuskäsittelijät saivat tiedot päätöksentekoa varten suulliseen hakemiseen sisältyneessä haastattelussa. Haastattelut toteutettiin, muutamaa tapausta lukuun ottamatta, lähes aina kaksin Kelan etuuskäsittelijän ja nuoren välillä niin eteläisessä (93 %, n = 198) kuin myös pohjoisessa (92 %, n = 131) vakuutuspiirissä.

Molemmissa vakuutuspiireissä etuuskäsittelijät kokivat, että haastattelut toteutuivat suurimalta osin sujuvasti (eteläinen vakuutuspiiri 87 %, n = 187, pohjoinen vakuutuspiiri 84 %, n = 121) ja toimintakyvyn arviointi toteutui sujuvasti (eteläinen vakuutuspiiri 87 %, n = 185, pohjoinen vakuutuspiiri 83 %, n = 119). Etuuskäsittelijät myös arvioivat, että haastattelut tuottivat useimmiten riittävästi tietoa toimintakyvyn ja siten myös kuntoutustarpeen arviointia varten (eteläinen vakuutuspiiri 91 %, n = 194, pohjoinen vakuutuspiiri 84 %, n = 117). Mikäli haastattelu ei toteutunut sujuvasti, syynä ei yleensä ollut haastattelurunko tai haastattelutilanne, vaan jokin muu asia (eteläinen vakuutuspiiri 86 %, n = 24, pohjoinen vakuutuspiiri 90 %, n = 37). Etuuskäsittelijät eivät myöskään kokeneet kummassakaan vakuutuspiirissä, että ratkaisun tekemisen tueksi olisi yleensä ollut tarvetta saada monen alan asiantuntijan näkemys (eteläinen vakuutuspiiri 88 %, n = 190, pohjoinen vakuutuspiiri 73 %, n = 111).

Fokusryhmien ja valmentajien haastattelussa kysyttiin toimintakyvyn arvioinnista ja erityisesti osana Kelan projektia laaditusta suosituksesta, joka on tarkoitettu työn tueksi nuorten kanssa

työskenteleville tahoille. Suositus julkaistiin syksyllä 2018. Haastateltavien mukaan uusia suosituksia ei voitu käyttää, koska valmentava palvelu alkoi jo kesällä 2018. Kelan etuuskäsittelijät kokivat, että nuorten haastattelua varten tarkoitettu lomake ohjasi keskustelua tarpeeksi ja heille muodostui kokonaiskuva nuoresta sen avulla. Nuoren vahvuudet ja haasteet tulivat jo haastattelulomakkeen avulla hyvin esille. Työntekijät työvoiman palvelupisteissä, Ohjaamoissa sekä sosiaalitoimessa kertoivat, etteivät he olleet kuulleet uudesta toimintakyvyn arvioinnin suosituksesta eivätkä olleet nähneet niitä.

Nuoren toimintakyvyn arviointiin liittyvän kysymyksen yhteydessä Ohjaamossa työskentelevä etsivä nuorisotyöntekijä kuvasi, että ”Ohjaamojen työtavassa pyritään nuoren aitoon kohtaamiseen ilman kaavakkeita. Ohjaamojen tarkoitus on olla vähemmän virastomainen.” Eräs haastateltava kertoi, että heillä oli nuoren elämän osa-alueiden ympärä tarvittaessa apuna työskentelyssä nuoren kanssa.

”Ei ehkä toimi nuorten kanssa, ajattelin, että rupean sitä tekemään (uusien suositusten mukaista arviointia), mutta on haastava. Pitää olla yksinkertainen ja pelkistetty millä toimintakykyä mitataan. Minä arvioin, meillä on oma järjestelmä. Paperien täyttö on hankalaa, kysymykset ovat nuoresta turhauttavia.”

”En ole ottanut uusia ohjeita vielä käyttöön nuorille. Nuoret kokevat, että taas täytetään paperia. Kelan alkukartoitus on hyvä. Olen kirjannut omaan järjestelmään omat tavoitteet, että hänellä on toive, hänellä on unelmia, palaan niihin ja käydään keskustelua. Arvostan nuorten näkemystä, pyydän pohtimaan näkökulmaa, saattaa sanoa: ”Minä mietin ja se voisi olla järkevää.”

”Joku yhteneväinen, jossa näkyy, onko päästy tavoitteisiin, olisi hyvä kehittää, yksinkertainen nuoren näkökulmasta.”

Aineistossa pohdittiin nuorten toimintakyvyn arviointiin laadittuja työvälineitä nuoren näkökulmasta ja todettiin, että papereiden täyttö oli nuoresta hankalaa. Kysymykset saattoivat turhauttaa nuorta. Toimintakyvyn mittarin tulisi olla yksinkertainen ja pelkistetty. Valmentaja kertoi käyttäneensä omaa järjestelmäänsä ja olevansa tyytyväinen Kelan haastattelutilanteessa nuoresta tekemään alkukartoitukseen. Lisäksi toivottiin, että arviointiin kehitettäisiin nuoren näkökulmasta yksinkertainen työväline, jonka avulla voitaisiin nähdä, onko päästy asetettuihin tavoitteisiin.

3.3 Palaute uudesta NUOTTI-valmennuksesta

NUOTTI-valmennuksesta saatua palautetta kuvataan kahdesta näkökulmasta. Ensimmäiseksi esitellään nuorten kokemuksia minkä jälkeen keskitytään valmentajien näkemyksiin valmennuksesta.

3.3.1 NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely

Kyselyn mukaan nuorten antama palaute valmennuksesta oli poikkeuksetta erittäin myönteistä.

”Minulle valmennuksesta on ollut suuri apu byrokratiaviidakossa ja omien vahvuuksien tunnistamisessa. Sain apua myös kannustuksesta. – – Voisin kehua monta sivua, kuinka yhteistyö valmentajan kanssa on toiminut hyvin ja olen jopa saanut valoa tähän synkkyyteen. Kun itsellä ei ole ollut tietoa asioista, niin valmentaja on tiennyt, miten toimia. – – olen oppinut, kyennyt kuuntelemaan ja saanut apua.”

”Loistava, erinomainen palvelu! Tällaista matalan kynnyksen tukea tarvitsee todella moni. Ihanaa, että sellainen palvelu vihdoinkin saatiin.”

”NUOTTI-valmennukseen on helppo hakeutua ja siitä on hyötyä.”

”Tähän mennessä ollut hyödyllisin palvelu, mihin olen osallistunut.”

Valmennukseen osallistunut nuori kertoi valmennuksen auttaneen häntä palvelutarjonnan byrokraattisessa viidakossa. Valmennuksen aikana nuori totesi oppineensa tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja saamaan kannustusta. Nuoren vahva toteamus: ”Olen jopa saanut valoa tähän synkkyyteen”, kertoi palvelun onnistumisesta. Edelleen nuori kuvasi valmennusta loistavana ja erinomaisena palveluna, johon oli helppo hakeutua. Valmennukseen osallistunut arveli monen nuoren tarvitsevan tällaista matalan kynnyksen tukea.

”Positiivinen yllätys oman epävarmuuden jälkeen. Valmennus on auttanut luomaan uutta luottamista ihmisiin ja itseeni.”

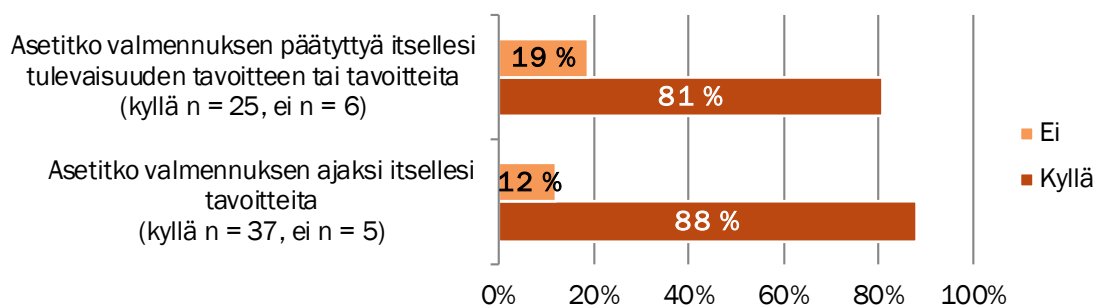
”Olisin tarvinnut tällaista apua jo paljon aikaisemmin.”

”Todella hyvä (valmennus) suosittelen kaikille tarvitseville.”

Valmennuksen kerrottiin olleen positiivinen yllätys. Se auttoi epävarmaa nuorta rakentamaan uudelleen luottamusta toisiin ihmisiin ja itseensä. Nuori totesi, että olisi tarvinnut valmennuksen kaltaista apua jo paljon aikaisemmin ja halusi suositella valmennusta toisille tarvitseville.

Nuorilta kysyttiin tavoitteiden asettamisesta (kuvio 16, s. 50). Kyselyyn vastanneista nuorista 88 % (n = 37) oli asettanut valmennuksen ajaksi itselleen tavoitteita ja suurin osa vastaajista, 81 % (n = 25), asetti itselleen tulevaisuuden tavoitteen tai tavoitteita myös valmennuksen päätyttyä. Vastaajista 88 % (n = 35) koki, että asetetut tavoitteet olivat hänelle sopivia. Suurimmalla osalla nuorista tavoitteet myös toteutuivat vähintään osittain: valmennukselle asetetut tavoitteet toteutuivat 39 %:lla (n = 15) vastaajista ja valmennukselle asetetut tavoitteet toteutuivat osittain 55 %:lla (n = 21) vastaajista.

Kuvio 16. Nuorten tavoitteiden asettaminen NUOTTI-valmennuksen aikana.

Kahden eri kysymyksen kautta pyydettiin nuoria kuvaamaan asioita, mitä valmennus antoi heidän elämään. Kysymykset olivat: ”Mitä valmennus antoi sinulle?” ja ”Antoiko valmennus elämäsi jotakin seuraavista asioista?” Nuoria pyydettiin rastittamaan, mitä luetelluista asioista valmennus heille antoi. Vastatessaan nuori saattoi valita useita toteutuneita asioita. Nuorten vastaukset on esitetty kootusti taulukossa 11.

Taulukko 11. Nuorten kuvaukset siitä, mitä valmennus heille antoi.

Valmennus antoi	Valintojen määrä
Sain apua tulevaisuuteni suunnitteluun	36
Sain motivaatiota uuteen alkuun	26
Haluaisin löytää minulle sopivaa työtä	23
Aion palata opiskelemaan	19
Sain tietoa koulutuksesta	18
Päivärytmieni muuttui paremmaksi	18
Arkielämän taitoni kehittyivät	16
Sain tietoa työmahdollisuuksista	15
Sain ymmärrystä vahvuuksistani	13
Raha-asioitteni hoito parantui	12
Sain rohkeutta asiointiin virastoissa	10
Sain hyviä ihmissuhteita	3

Vastatessaan kyselyyn nuoret eivät kuvanneet valmennuksen antia vain yhdellä ilmauksella vaan valitsivat useita vaihtoehtoja siihen, mitä he kokivat valmennuksen antaneen heille. Eniten valintoja tuli seuraaviin kohtiin: ”sain apua tulevaisuuteni suunnitteluun” (n = 36), ”sain motivaatiota uuteen alkuun” (n = 26) ja ”haluaisin löytää minulle sopivaa työtä” (n = 23). Myös tietoa koulutuksesta (n = 18), päivärytmin muutos paremmaksi (n = 18) ja arkielämän taitojen kehittyminen (n = 16) koettiin valmennuksen aikaiseksi tärkeäksi anniksi. NUOTTI-valmennukseen osallistuneet nuoret kokivat saaneensa apua tulevaisuutensa suunnitteluun, johon kuului halu löytää sopivaa työtä, paluu opiskelemaan sekä arkielämän taitojen kehittyminen.

Nuoret kertoivat NUOTTI-valmennuksen antaneen myös seuraavanlaisia asioita: ”sain elämän ilon takaisin”; ”sain positiivisia ajatuksia”, ”sain apua pääsemiseen pois päihteistä”, ”sain rahaasiat kuntoon”, ”sain velan maksut sovittua”, ”sain muutettua pois äitini luota”, ”sain tarvittavaa aikaa ja apua kuntoutukseni”, ”sain tukea ja rytmiä arkeen”. Kaikkiaan valmennuksen anti nuorille on ollut heidän antamansa palautteen mukaan hyvin positiivinen ja monipuolinen.

Kyselylomakkeessa kysyttiin nuorilta avoimella kysymyksellä, mikä oli valmennuksessa parasta. Analyysin tuloksena tunnistettiin neljä nuorten luokittelemaa ryhmää (taulukko 12).

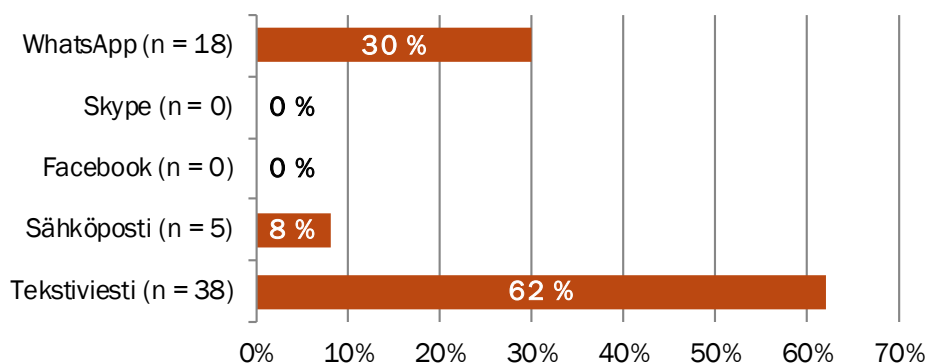
Taulukko 12. Nuorten näkemys siihen, mikä oli NUOTTI-valmennuksessa parasta.

Mikä oli NUOTTI-valmennuksessa parasta	n
Tapaamiset valmentajan kanssa	13
Apu, ohjaus, tuki ja kannustus	11
Sain asioita eteenpäin	7
Valmentajantyöote	6
Yhteensä	37

Nuoret arvostivat säännöllisiä ”*face to face*” -tapaamisia valmentajan kanssa. Tapaamisia kuvattiin mukaviksi. ”Valmentajan kanssa pystyy keskustelemaan kaikesta.” Suhdetta valmentajaan määriteltiin turvalliseksi ei-viranomaissuhteeksi, johon ei myöskään liittynyt sanktioita. Nuoret arvostivat suhteen avoimuutta ja luottamuksellisuutta. Valmentajan koettiin perehtyneen nuoren asioihin tapaamisissa. Yhteistyötä valmentajan kanssa arvostettiin.

Nuoret arvioivat, että suhde valmentajaan toimi joko erittäin hyvin (78 %, n = 35) tai sopivasti (22 %, n = 10). Monen kohdalla yhteydenpito tapahtui sähköisesti (91 %, n = 40), lähinnä tekstiviestin (62 %, n = 38) tai WhatsApp-sovelluksen (30 %, n = 18) kautta (kuvio 17).

Kuvio 17. Yhteydenpitokanavat nuoren ja valmentajan välillä.

Valmennukseen osallistuneet nuoret kokivat saaneensa *apua ja arvokasta tukea* asiointensa hoidossa. Motivointi, kannustus ja tsemppaus mainittiin valmentajan työvälineiksi. Moni nuori oli saanut konkreettista apua opiskelupaikan löytämiseen ja työpaikan etsimiseen. Joku arvioi aikuistuneensa valmentajan tuen ansiosta.

Valmennukseen osallistunut nuori kertoi saaneensa asunnon valmennuksen aikana. Ylipäätään nuoret arvioivat saaneensa *asioitaan eteenpäin* yhteistyössä valmentajan kanssa. Joku nuori totesi motivoituneensa tulevaisuuden suhteen. Toinen onnistui ”pääsemään kuopasta” ja löytämään opiskelupaikan. Onnistuneesta valmennusajasta kertoo myös nuoren toteamus: ”Valmentaja sai minut tekemään asioita, joihin tuskin olisin muuten ryhtynyt.”

Nuoret arvostivat valmentajan kokonaisvaltaista tapaa työskennellä. Valmentajan *työotteesta* pidettiin, koska ”mennään sopivassa tahdissa eteenpäin”. Valmentajia arvioitiin ammattitaitoisiksi ja avarakatseisiksi. Valmentajan työote oli ollut nuorelle positiivinen yllätys.

”Valmentajan kanssa on todella mukavaa ja helppo puhua kaikesta.”

”Valmentaja ollut paljon apuna ja henkisenä tukena; valmentaja on pitänyt puoliani; henkilökohtainen apu on ollut mittaamattoman ARVOKASTA.”

”Usko asiakkaan unelmiin ja tavoitteisiin auttaa asiakasta luomaan uskoa itseensä ja omiin kykyihinsä.”

”Valmentaja osaa asiansa, hän on hyvä työssään – vain plussaa – erittäin pätevä ja luotettava; pitkäpinnainen, ymmärtäväinen. Valmentaja on huippu.”

”Tulee fiilis, että joku ehkä oikeasti haluaa jeesata ja tietää mistä puhuu.”

”Työstään välittäviä ihmisläheisiä työntekijöitä pitäisi arvostaa, he tekevät työtä sydämellä ja välittävät aidosti.”

Valmennukseen osallistuneet nuoret toivoivat enemmän valmennuskertoja ja kasvokkain tapaamisia valmentajan kanssa useammin. Kasvokkain tapaamisten lisäksi toivottiin sähköistä yhteydenpitoa valmentajan ja nuoren välillä.

Nuoret ehdottivat, että valmennusta pitäisi tarjota ennaltaehkäisevänä palveluna. Samoin nuoret esittivät ehdotuksena, että NUOTTI-valmennus tulisi ottaa aktiivimallin mukaiseksi toiminnaksi. Nuoret myös toivoivat, että valmennukseen voisi hakea suoraan netissä. Hakuprosessiin toivottiin lisättävän enemmän informaatiota selkokielellä valmennukseen hakemisesta.

3.3.2 Valmentajien haastattelut

Valmentajat kuvasivat NUOTTI-valmennusta ja sen toimivuutta monesta eri näkökulmasta. Pääosin palvelua arvioitiin positiivisesti ja valmennuksen todettiin olevan opiskelun ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille hyödyllinen palvelu. Valmentajien kuvauksista löydettiin yhdeksän erilaista valmentajien arvioimaa asiakokonaisuutta NUOTTI-valmennuksen toimivuudesta:

- Hyvä palvelu, ei leimaa.
- NUOTTI-valmennuksen avulla haaveet todeksi.

- Valmennettavat nuoret ovat keskenään erilaisia.
- Nuorten voimaantuminen yhdessä.
- Ratkaisukeskeinen työtap.
- Valmennuksen tapaamiset ja yhteydenpito.
- Valmennusaika ja valmentajan valintaperuste.
- Kelan rooli tärkeä palvelun kehittäjänä.
- ”Olet vähän niin kuin minun asianajaja.”

Hyvä palvelu, ei leimaa

Valmentajat arvioivat uutta valmentavaa palvelua hyväksi ja tarpeelliseksi palveluksi.

”NUOTTI-valmennus on hyvä palvelu ja on hienoa olla mukana.”

”NUOTTI-valmennus on ammatilliseen kuntoutuspalveluun verrattuna sujuvampi ja helpompi.”

”NUOTTI-valmennus ei ole leimaavaa. Valmennus sana on nuorelle parempi kuin kuntoutus.”

Valmentaja luokitteli valmennuksen hyväksi palveluksi ja totesi, että hänestä on hienoa olla mukana. Samalla valmentaja kertoi mielipiteensä siitä, että NUOTTI-valmennus on ammatilliseen kuntoutuspalveluun verrattuna sujuvampi ja helpompi. Valmennus sanana koettiin nuorelle paremmaksi, koska valmennus sana ei ole leimaava.

NUOTTI-valmennuksen avulla haaveet todeksi

Valmentaja totesi valmennettavien päässeen eteenpäin valmennuksen aikana.

”Kaikkien nuorten kanssa on päästy eteenpäin – ja nuorten palaute palvelusta on ollut hyvää. – NUOTTI-valmennuksen avulla haaveet voivat tulla todeksi.”

Opiskelupaikan saaminen, opiskelun aloittaminen sekä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen olivat NUOTTI-valmennuksen tarkoituksenmukaisia suuria tavoitteita. Aineistossa tuotiin esiin myös valmennettavia, joilla tavoitteet ulottuivat päivärytmin ja pelaamisen korjaamiseen. Valmennettavan suuri haave, kuten avautunut mahdollisuus päästä osallistumaan elokuvan tekemiseen, saattoi myös toteutua valmennuksen aikana. Valmennuksen aikana myös haaveet saattoivat tulla todeksi.

Valmennettavat nuoret ovat keskenään erilaisia

Valmentajat kertoivat, että tähän asti valmennettavat nuoret olivat olleet keskenään hyvin erilaisia ja onnistumiskertomusten ohella aineistosta tuli myös esille se, ettei kaikkien valmennettavien kanssa voi heti onnistua.

”Kaikkien kanssa ei voi onnistua. Joku nuorista on niin huonossa kunnossa, että NUOTTI-valmennus tuntuu liian kevyeltä palvelulta. Monien nuorten kohdalla NUOTTI-valmennuksen kaltainen palvelu olisi pitänyt olla jo paljon aikaisemmassa vaiheessa nuoren elämää.”

NUOTTI-valmennus tuntui liian kevyeltä palvelulta, jos nuori oli huonossa kunnossa. Valmentajat totesivat myös, että tämänkaltainen palvelu olisi pitänyt monen nuoren aloittaa jo paljon aikaisemmassa vaiheessa. Valmentajat kertoivat kuitenkin myös siitä, että jokaisen nuoren kanssa menttiin nuoren sen hetkisestä tilanteesta eteenpäin. Joillakin nuorilla valmennusaika kului arjen asioiden järjestämiseen. Tällaisten nuorten kanssa edistyminen opiskelua ja työelämää kohti vaatii enemmän aikaa.

Nuorten voimaantuminen yhdessä

Valmentajat ehdottivat nuorten asioita hoitavan verkoston kokoontumista valmennuksen aikana. Verkostopalaverin toivottiin kokoontuvan ainakin 1–2 kertaa valmennuksen aikana, alussa ja lopussa.

”Nuoren tavoitteet voitaisiin asettaa yhdessä niin ei tehtäisi päällekkäistä työtä. Valmentajat korostavat, että nuorelta tulee kuitenkin aina kysyä lupa, saako hänen asioita kysellä verkoston eri työntekijöiltä. Verkostopalaverissa nuori huomaa, että häntä kuunnellaan. Nuoret tulee saada voimaantumaan, eikä tehdä asioita heidän puolestaan.”

Mikäli nuoren tavoitteet asetetaan yhdessä, ei tehdä päällekkäistä työtä. Valmentaja kertoi, miten nuori oli kokenut verkoston eri työntekijöiden yhteistapaamisen hyvänä. Verkostopalaverissa nuoren palveluntarve tuli näkyväksi yhdessä sekä nuorelle että verkoston työntekijöille. Tarvittaessa nuori oli mahdollista saattaa valmennuksen jälkeen seuraavaan palveluun. Nuoret tulee saada voimaantumaan eikä asioita saa tehdä heidän puolestaan.

Ratkaisukeskeinen työtapa

Valmentajat kokivat, että ratkaisukeskeinen työtapa luo mahdollisuuksia toimia yksilöllisesti ja räätälöidä valmennuksen sisältöä nuoren tarpeita vastaavaksi.

”Ratkaisukeskeisyys valmennuksen työmenetelmänä antaa mahdollisuuksia toimia. Valmentaja tekee työtään omalla persoonallaan. Joillakin valmentajilla on ollut käytössä toiminnallisia menetelmiä, kuten savitöitä ja maalaamista.”

Valmentaja kertoi nuoren hyötynneen luovien menetelmien käytöstä. Valmentajat ehdottivat, että valmennuksen aikana nuorelle ei tulisi paljon lomakkeiden täyttöä, vaan voitaisiin keskittyä enemmän nuoren kuunteluun.

Valmennuksen tapaamiset ja yhteydenpito

Osalla valmentajista tapaamiset nuoren kanssa olivat olleet kahvilassa, kirjastossa, ostoskeskuksessa tai valmentajan työhuoneessa. Toisilla tapaamiset taas olivat olleet nuoren kotona, erityisesti jos paikkakunta oli pieni. Osa valmentajista koki hyvänä, että heillä oli mahdollisuus tavata nuori hänen kotonaan. Tapaamisten lisäksi valmentajat olivat yhteydessä nuoriin puhelimitse, tekstiviesteillä tai muun sosiaalisen median välineillä, esimerkiksi WhatsApp-sovelluksen kautta.

Valmennusaika ja valmentajan valintaperuste

Valmentajista moni kertoi, että joillekin valmennettaville nuorille 20 kertaa oli liian lyhyt aika valmennukseen. Koettiin hyvänä, että on mahdollisuus hakea toiset 20 kertaa. Lisäksi valmentaja mietti nuoren itse tekemää valmentajan valintaperustetta: ”Onko järkevää, että tulen näin kaukaa, kun nuori asuu 120 km:n päässä. Pitäisikö valmentajan tiedoissa näkyä paikkakunta? Olisiko järkevää, jos valmentaja olisi lähempänä?”

Kelan rooli tärkeä palvelun kehittäjänä

Aineistossa otettiin esiin NUOTTI-valmennuksen ja etsivän nuorisotyön toisiaan täydentävä tehtävä. ”Palvelun ei ole tarkoitus kilpailla etsivän nuorisotyön kanssa.” Pidettiin tärkeänä, että Kela on ottanut roolin kehittämällä NUOTTI-valmennuksen. Toivottiin, että palvelu säilyy Kelan kehittämänä jatkossakin ja ehdotettiin, että etsivät nuorisotyöntekijät tulisi ottaa verkostoon mukaan toimimaan. Mietittiin myös, tulisiko Ohjaamon palvelujen, NUOTTI-valmennuksen ja ammatillisen kuntoutuksen polkuja ja raameja selkeyttää.

”Olet vähän niin kuin minun asianajaja”

Valmentajat totesivat työnkuvansa olevan vielä osittain muovautumassa. Valmennettavilta nuorilta tullut myönteinen ja kiitollinen palaute auttoi jaksamaan. Valmennettavan nuoren kommentti valmentajalle kiteytti valmentajan tehtävää: ”Olet vähän niin kuin minun asianajaja.” Eräs valmentaja kertoi seuraavaa: ”Valmentajan työ on haastamista. Yksi tärkein tehtävä on kuunnella nuorta. Kun nuoren oma motivaatio on kunnossa, kaikki sujuu. Tämä palvelu pitää säilyttää, sille on oma paikkansa.”

4 POHDINTA

NUOTTI-valmennuksen kaltaista palvelua on odotettu, ja tutkimustulosten mukaan jokainen tutkimusaineistossa edustettu taho kannatti palvelun jatkamista. Nuoret itse kokivat, että palvelun anti oli monipuolinen ja että he saivat sen avulla monenlaista apua tulevaisuutensa suunnitteluun. Valmennuksen toteutustapa oli sopiva, ja valmennus palveli tarkoituksenmukaisella tavalla tarjoten apua erityisesti arjen järjestämiseen sekä tulevan mahdollisen opiskelun ja työn suunnitteluun. Valmennuksen kautta oli löytynyt henkilö, joka keskitetysti auttoi eteenpäin järjestelmän viidakossa. NUOTTI-valmennus myös vahvisti nuorten tukiverkkoa, mikä on

tärkeä anti otettaessa huomioon sosiaalisuuteen liittyvät haasteet, joita aineistosta tunnistettiin. Tällainen haaste oli esimerkiksi yksinäisyyden ongelma.

Tulokset osoittavat, että sekä kuntoutukseen hakeutumisessa että NUOTTI-valmennuksessa nuorten toimintakyky kytkeytyy laajasti nuoren elämän kokonaistilanteeseen. NUOTTI-valmennuksen hakuvaiheessa nuorten itsensä asettamien tavoitteiden keskiössä olivat sopivan opiskelupaikan löytäminen ja työllistyminen ja joidenkin kohdalla myös mielekkään tekemisen löytäminen elämässä. Tulokset myös kertovat, että nuorten kokemus ja itsearviointi omasta toimintakyvystään on kokonaisuudessaan suhteellisen hyvä. Voimavaralähtöisten toimintakykyprofiilien ja nuorten kokemusten perusteella toimintakykyä heikentävät heikko taloudellinen tilanne, jaksamattomuus, terveysongelmat sekä tyytymättömyys sosiaalisiin suhteisiin. Terveysongelmat ja koettu tyytymättömyys sosiaalisiin suhteisiin tulivat esiin myös toimintakykyprofiilien ulkopuolelle jääneissä dokumentoiduissa asiakashaastatteluisa. Näihin asioihin toivottiin muutosta ja asiantuntijoiden tukea ja apua.

Asiantuntijat kuvasivat monen nuoren tilannetta vaikeaksi ja nuoria huonovointisiksi, mutta asiantuntijoiden puheen taustalta on mahdollista tunnistaa vahva huoli, johon valmentavalla otteella toteutettu palvelu nähtiin yhtenä vastauksena. Tulokset myös osoittavat, että yhteiskunnan odotukset ja huolipuhe nuorista, jotka ovat syrjäytymisvaarassa, ei välttämättä tavoita täysin nuorten omaa kokemusta elämäntilanteestaan ja sen hetkisestä toimintakyvystään itsearvioituna. Nuorten elämänpolut ovat nyky-yhteiskunnassa moninaistuneet. Vaikka kuntoutukseen ohjautuneet nuoret ovat syrjässä koulutus- ja työelämäosallisuudesta, he eivät ole syrjässä omasta elämästään. Osa koki tyytymättömyyttä sosiaalisiin suhteisiinsa ja jotkut yksinäisyyttä, mutta hakijoilla oli voimavarana myös elämää rikastuttavia ihmissuhteita, erilaisia taitoja ja kykyjä sekä vapaa-ajan harrastuksia.

Kaikkiaan näyttää siltä, että NUOTTI-valmennus on onnistunut sekä tullut viimeistään nyt oikeaan aikaan ja tarpeeseen. Valmennuksen saama positiivinen palaute osoittaa, että palvelussa itsessään on monia ominaisuuksia, jotka voivat edistää nuorten kuntoutukseen ohjautumista ja kuntoutumista. Tutkimus nosti kuitenkin esiin asioita, joita on hyvä vielä tarkastella perusteellisemmin erityisesti siitä näkökulmasta, kuinka NUOTTI-valmennus istuu osaksi nuoren kokonaisprosessia ja mihin tulee kiinnittää huomio, jotta palvelujen kokonaisuus olisi saumaton.

4.1 Monenlaisia nuoria, monenlaisia tarpeita

Tutkimus vahvisti sitä kuvaa, että puhuttaessa nuorista, joilla on ns. NEET-status, ryhmä on moninainen ja sillä on monenlaisia tarpeita. Kokonaisuutena täytyy miettiä sitä, millaiset palvelut tai palvelukokonaisuudet vastaavat tarpeeseen ja miten. Seuraavana kokonaisuutta tarkastellaan tutkimuksessa esiin tulleiden ”huonokuntoisten nuorten”, tavoittamattomien nuorten sekä toisiinsa sidoksissa olevien vaikeuksien kautta.

”Huonokuntoiset nuoret”

NUOTTI-valmennus on tarkoitettu nuorille, joilla todetaan toimintakyvyn olennainen heikentyminen. Valmennus sopii kuitenkin tällaisenaan niille nuorille, jotka eivät ole kovin huonokuntoisia. Tässä yhteydessä voidaan kysyä, millaisia haasteita tämä asettaa toimintakyvyn arviointiin.

NUOTTI-valmennukseen ohjautui paikoin liian huonokuntoisia nuoria. Monella nuorella tilanne oli astetta vakavampi kuin mikä oli oletuksena kentällä. Esimerkiksi mielenterveyden ongelmat koettiin haasteena, ja oli tarvetta terveydentilan arviointiin. Ilman diagnoosia hakemisen mallissa taustalla on ICF-luokituksen mukainen viitekehys, ja nuoren toimintakykyä katsotaan kokonaisvaltaisemmin kuin lääketieteellisen arvioinnin kautta. Kattava toimintakyvyn arviointi pitää kuitenkin sisällään myös terveydentilan arvioinnin. Terveydentilan arvioinnilla ei tässä tarkoiteta lääketieteellistä diagnoosia, vaan terveydenhuollon ammattilaisen tekemää arviointia, jotta nuoret voidaan ohjata oikeisiin palveluihin.

Kokonaisvaltainen toimintakyvyn arviointi, toimintakyvyn oleellisen alenemisen tunnistaminen ja sen perusteella oikeaan palveluun ohjaaminen on haastava tehtävä, myös laajan osaamisen omaaville ammattilaisille. Tutkimuksen aikana kentällä ei ollut vielä käytössä toimintakyvyn arviointiin laadittua kattavaa suositusta (Sandberg ym. 2018). Siten palvelun edellyttämä toimintakyvyn arviointi on perustunut kentällä muihin ohjeisiin ja keinoihin. Tällä on voinut olla vaikutusta siihen, kuinka onnistuneesti NUOTTI-valmennuksen palvelutarpeen arviointi on onnistunut tutkimuksen toteuttamisen aikana. Suositus julkaistiin lokakuussa 2018 ja sen tarkoituksena on nyt auttaa ammattilaisia arvioimaan nuoren toimintakykyä niissä tilanteissa, kun häntä ollaan ohjaamassa nuoren ammatilliseen kuntoutukseen.

Huonokuntoisten nuorten ohjautuminen NUOTTI-valmennukseen herättää pohdintaa siitä, kuinka totuudenmukaisesti nuoren toimintakyky on tullut esiin palveluun ohjattaessa. On mahdollista, että nuoren todellinen tilanne on paljastunut vasta valmennuksessa. Tästä näkökulmasta merkityksellisenä näyttäytyy luottamuksen rakentuminen toimintakyvyn arvioinnissa, jotta nuori saa mahdollisuuden ja uskaltaa avautua sekä kertoa tilanteestaan totuudenmukaisesti. Tulokset myös osoittivat, että hakijoista suuri osa oli tyytymättömiä taloudelliseen tilanteeseensa. On aiheellista kysyä, millä tavoin taloudellinen tilanne mahdollisesti heijastuu elämän muihin osa-alueisiin ja kuinka toisiinsa kietoutuneita nuoren elämässä olevat haasteet ovat. Oman monisyisen ongelman tunnistaminen ja sen avaaminen toiselle ihmiselle on haastava ja aikaa vaativa tehtävä.

Mielenterveysongelmien esiin tuleminen saa pohtimaan nuoren ympärillä olevan palvelujärjestelmän kykyä vastata tarpeisiin. NUOTTI-valmennuksen myötä nuoren pidemmän aikavälin tavoitteena voi olla työllistyminen tai opintoihin eteneminen, mutta huonossa kunnossa oleva nuori voi tarvita myös muuta tukea kuin kuntoutusta. Paremmat koulutus- ja työllisyystulokset voivat jäädä saavuttamatta, mikäli mielenterveysongelmat jäävät diagnosoimatta (OKM 2019). Olennaista olisi tunnistaa se toimintakyky ja ne tuen tarpeet, jotka mahdollistavat NUOTTI-valmennukseen osallistumisen myöhemmässä vaiheessa nuoren palvelujen kokonaisuudessa.

Tavoittamattomat nuoret

Kevyemmällä kuntoutukseen hakemisen prosessilla ja NUOTTI-valmennuksella tavoitettiin monenlaisia nuoria. Monia nuoria jäi kuitenkin ”kadoksiin” eri tavoilla ja kuntoutukseen ohjautumisen prosessin eri vaiheissa.

Yksi tavoittamattomien nuorten ryhmistä ovat ne nuoret, joita ei tavoitettu millään keinolla eikä kenenkään toimesta. Osalla nuorista ei ollut esimerkiksi puhelinnumeroa, josta heidät tavoitaisi. Monista yrityksistä huolimatta nämä nuoret jäivät ”kadoksiin”. Kokonaan tavoittamatta jääneiden nuorten osalta on mahdollista pohtia esimerkiksi, missä vaiheessa prosessia ja kenen toimesta heidät tavoitaisi parhaiten. Yksi näkökulma tähän on tunnistaa tuen tarve ja tarjota tukea siinä vaiheessa, kun nuoren tilanne ja toimintakyky ei ole päässyt vielä liian huonoksi.

Toinen ryhmä ovat ne nuoret, jotka tavoitettiin yhteistyötahon, kuten Ohjaamon, toimesta, mutta joita Kelan etuuskäsittelijät eivät enää tavoittaneet. Nuoret katosivat yhteistyötahon ja Kelan välillä joko omavalintaisesti tai jostain muusta syystä. Syitä sille, miksi nuoret eivät itse halunneet ohjautua kuntoutukseen: 1) ei halua kuntoutukseen ideologisista syistä (esim. haluaa elää markkinayhteiskunnan ulkopuolella) tai 2) on tyytyväinen omaan toimintakykyynsä ja tilanteeseen eikä koe tarvetta kuntoutukseen.

Ideologisista syistä kuntoutuksen ulkopuolelle jääneet ja omaan toimintakykyynsä tyytyväiset nuoret herättävät kysymään, kenelle koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleminen on ongelma? Nuorelle itselleen se ei välttämättä ole ongelma, vaikka ammattilaisen tekemä tarpeen arviointi osoittaisi toista. Tämä tuo esiin yhdenlaista ideologista ristiriitaa palvelun kohderyhmän ja palvelujärjestelmän välillä, mikä tulee huomioida osana palveluja ja niihin ohjautumisen suunnittelua.

Joukossa oli myös nuoria, jotka eivät halunneet kuntoutukseen, mutta syy tähän ei selvinnyt tutkimuksessa. Heistä moni oli Pohjois-Suomesta ja osa tuen tarpeessa olevista nuorista tunnistettiin Kelan sisältä eri etuuskäsittelijän kautta. Syitä siihen, että nuori ei halunnut kuntoutukseen, voi olla monenlaisia. On mahdollista, että nuoren tarve pohtia asiaa ja saada tukea tutulta aikuiselta on vaikuttanut heidän valintaansa.

Näiden nk. ”kadonneiden nuorten” tilanne saa pohtimaan asiaa myös luottamuksen näkökulmasta. Tulokset toivat esiin, että joidenkin nuorten oli vaikea sanoittaa omaa elämäntilannetta ja tuoda esiin unelmiaan tai haaveitaan. Lisäksi oli haasteita sosiaalisissa suhteissa sekä ujoutta ja arkuutta. Onko siis mahdollista, että kynnyks hakea kuntoutukseen kasvoi, kun oli siirryttävä asioimaan vieraan Kelan etuuskäsittelijän kanssa sen sijaan, että olisi voinut jatkaa esimerkiksi tutun ja luotettavan Ohjaamon työntekijän kanssa? Aineistosta kävi myös ilmi, että mikäli hakuhaastattelu ei onnistunut hyvin, yksi syy siihen oli, että ”nuori ei puhu”. Lähtökohteisesti moni NUOTTI-valmennukseen ohjatuista oli pettynyt palvelujärjestelmään. Heitä oli ”pompoteltu” järjestelmän sisällä, mikä oli aiheuttanut pettymystä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna olennaista on luottamus sekä tutun ja turvallisen aikuisen tuki prosessin aikana.

Vaikka nuoren ei tarvitse nähdä paljon vaivaa kuntoutuksen hakemisen prosessissa, prosessi myös uudella mallilla edellyttää nuoren aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta. Nuoren tulee esimerkiksi olla yhteydessä hänelle vieraan Kelan etuuskäsittelijän kanssa mahdollisesti enemmän kuin kerran ja hänen tulee valita sopiva valmentaja. Helppoutta ja sujuvuutta odottava, mahdollisesti huonossa kunnossa oleva nuori voi jo tämän vuoksi hävitä tavoittamattomiin. Palvelun kehittämisessä on hyvä kiinnittää huomio niihin keinoihin, joilla tätä aktiivisuuden ja oma-aloitteisuuden odotusta voidaan tarvittaessa vielä vähentää, jotta tavoitetaan tuen tarpeessa olevat nuoret.

Verkostoyhteistyö osoittautui tärkeäksi nuorten tavoittamisen näkökulmasta, ja nuorten prosessien aikana olikin tehty yhteistyötä Kelan ja yhteistyötahojen välillä. Yhteistyö Kelan kanssa oli helpottunut ja selkeytynyt ainakin osittain, mutta tiedonkulkua toivottiin vahvistettavan kaikkien verkoston toimijoiden välillä. Yhteistyötahon, Kelan ja palveluntuottajan välinen vuoropuhelu tulisi toimia saumattomasti, jotta kaikki ovat tietoisia nuoren tilanteesta ja voivat tarvittaessa tarjota omaa asiantuntijuuttaan hänen prosessinsa edistämiseksi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että asian edetessä myös kuntoutukseen ohjanneiden tahojen on hyvä tietää, miten prosessi etenee ja päättyykö nuori palveluun. Mikäli kuntoutukseen ohjautumisessa havaitaan ongelmia, ammattilaisten on mahdollista pyrkiä tavoittamaan nuori yhdessä toimivan yhteistyöverkoston kautta. Olennainen huomioitava asia tässä on kuitenkin tietosuoja ja sen asettamat rajoitukset. Riittävän kattava tiedon jakaminen edellyttäisi lainsäädännön muutosta. Nuoren kanssa yhdessä toteutettavan verkostoyhteistyön tulisi kuitenkin kattaa nuoren menneisyyden ja nykyisyyden kuvaamisen lisäksi myös sen, miten polku jatkuu kuntoutuspalvelun jälkeen eli onko jatkotyöskentelylle tarvetta ja ketä siinä on mukana.

4.2 Palvelun oikea-aikaisuus

Monen nuoren kohdalla kuntoutuspalveluun ohjautuminen oli tulosten mukaan oikea-aikaista, mutta joukossa oli myös paljon nuoria, joiden kohdalla tukea olisi pitänyt olla tarjolla jo paljon aikaisemmin. Varhaisella puuttumisella on mahdollista päästä vaikuttamaan muun muassa siihen, että toimintakyky ei pääse liian huonoksi ja että mahdollisimman moni kuntoutustarpeessa oleva nuori tunnistetaan ja tavoitetaan.

Yksi keskeinen vaihe nuoren kuntoutumisen prosessissa on se, missä vaiheessa tuen tarve tunnistetaan ja kuinka sujuvasti kuntoutukseen ohjautuminen tapahtuu. Merkityksellistä on, että nuorten lähellä olevat toimijat tunnistavat tuen tarpeen ja käynnistävät prosessin. He tuntevat nuoren tilanteen parhaiten. Jotta tarpeen tunnistaminen onnistuu ajoissa, keskeistä on hälytysmerkkien tunnistaminen nuoren omissa toimintaympäristöissä.

Kuntoutuspalveluihin ohjautuneista nuorista monilla oli rikkonaiset palvelupolut ja jotkut olivat pudonneet palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Osassa tutkimusaineistoja painottui yli 25-vuotiaiden ikäryhmä, mikä voi tarkoittaa sitä, että sekavaa vaihetta oli jatkunut jo pitkään. Ongelmat olivat kehittyneet useamman kuin 1–2 vuoden kuluessa. Esimerkiksi osalla terveys- haasteet olivat tulleet esiin jo aiemmin, mutta syystä tai toisesta niihin ei ollut tartuttu. Oli myös nuoria, jotka olivat olleet lapsena lastensuojelun piirissä, mutta 18-vuotiaina he olivat pudonneet palvelujen ulkopuolelle. Myös moni koulutuksensa keskeyttäneistä nuorista oli jäänyt

omilleen. Kaikkien näiden nuorten osalta olisi erityisen tärkeää, että NUOTTI-valmennuksen kaltainen palvelu tavoittaisi heidät siinä vaiheessa, kun tuen tarve syntyy ja hälytysmerkit tunnustetaan, eikä vasta pitkän ajan kuluttua tilanteen mennessä huonommaksi. Esimerkiksi koulutuksen keskeyttämisen suhteen ratkaisuna voisi olla tarjota tukea siinä vaiheessa, kun koulutus keskeytyy, tai tavoittaa nuoret siinä vaiheessa, kun he ovat vielä opinnoissaan kiinni ja eri hälytysmerkit osoittavat, että on olemassa uhka koulun keskeytymiseen. Nuoren ammatillista kuntoutusta koskevan lain muutos mahdollistaa tämän, koska sen mukaan Kela järjestää nuoren ammatillista kuntoutusta jos ”kuntoutus on tarpeen tukemaan tai edistämään vakuutetun kykyä opiskella tai työllistyä” (L 566/2005, 7 a §).

Nuoruuteen liittyy elämänvaiheena monia siirtymiä ja nivelvaiheita, jotka voivat jo sinällään aiheuttaa stressiä, odottelua ja voimavarojen hupenemista. Tällaisia siirtymiä ovat esimerkiksi itsenäistyminen, muutto pois lapsuuden kodista, armeijaan meno, opiskelupaikan saaminen tai työnhaku. Näiden nivelkohtien ja niissä hälytysmerkkien tunnistaminen voi mahdollistaa tuen sinne, missä tarve syntyy. On myös huomioitava, että toimintakyky ei ole staattinen tila, vaan se ymmärretään muuttuvana prosessina. Myös nuoren kokema terveys ja tuen tarve ovat tilaneriippuvaisia ja voivat muuttua ajan myötä. Tämä tarkoittaa sitä, että nykyinen hyvä toimintakyky voi muuttua huonoksi huomenna ja toisaalta sitä, että tänään NEET-nuoreksi määritelty nuori ei ole välttämättä NEET-nuori koko elämänsä ajan. On hyvä tunnistaa ennakkoon nuoren elämän nivelkohdat ja niissä mahdollisesti olevat hälytysmerkit. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että palveluista tulisi tiedottaa riittävästi eri toimijoille, kuten TE-keskuksille ja oppilaitoksille.

Nuoren polku jatkuu, vaikka NUOTTI-valmennus loppuu. Oikea-aikainen palvelu voi mahdollistaa sujuvan jatkumon myös kuntoutuksen jälkeen. Monella kuntoutukseen ohjautuneella nuorella oli tulevaisuuden tavoitteena opintojen aloittaminen tai työpaikan löytäminen. Työllisyystilanne tai opiskelemaan pääsy ovat kuitenkin suuressa määrin yhteiskunnallisia kysymyksiä, joihin ei yksittäisten palveluiden avulla välttämättä voida vaikuttaa. Yksilön toimijuuden tai toimintakyvyn vahvistuminen ei siten takaa opintoihin tai työhön pääsyä. On huomioitava, että tulosten perusteella ympäristöön liittyvät voimavarat eivät ole tavoitteiden näkökulmasta tukenet opiskelupaikan löytämistä ja työllistymistä riittävästi. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että nuoren elämä tulee huomioida kokonaisuutena, johon kuuluvat myös ympäristöön liittyvät voimavarat.

Nuorille tulisi löytyä mielekkäitä koulutuspolkua. Tulokset osoittivat, että yksi keskeinen elämäntapahtuma nuoren polulla on koulun keskeyttäminen. Mistä koulutuksen keskeyttäneiden suuri osuus kertoo? Osaltaan sitä voivat selittää yksilölliset voimavaroihin liittyvät asiat, kuten terveys, mutta myös se, että koulutusalat, joille nuoret ovat ohjautuneet, eivät ole välttämättä olleet mielekkäitä ja toivottuja. Joillakin on myös epävarmuutta siitä, onko ammatti, johon on kouluttauduttu, sopiva. Kuinka paljon koulutuksen keskeyttämiseen vaikuttaa se, että nuoret ovat ”pakotettuja” valitsemaan koulutuspolkunsa siinä vaiheessa, jossa kaikki eivät ole siihen välttämättä vielä valmiita?

4.3 Työnjako

NUOTTI-valmennuksella tulee olla selkeä rooli osana nuoren ympärillä olevien muiden palvelujen kokonaisuutta. Palveluja kehitetään usein yksittäisinä paloina ilman, että mietitään, miten ne istuvat kohderyhmän palvelukokonaisuuteen. Tämä asia nostettiin esiin myös OECD:n raportissa (OECD 2019), jossa painotettiin integroidun palvelukokonaisuuden tärkeyttä. Palvelujen integraation ja siten nuorten palvelukokonaisuuden saumattomuuden voi mahdollistaa muun muassa toimiva yhteistyö palveluverkostossa ja selkeä työnjako yhteistyötahojen välillä (ks. mm Leutz 1999; Ahgren ja Axelsson 2005).

NUOTTI-valmennuksen suhteen näyttäisi olevan jonkin verran epäselvyyttä työnjaosta eri toimijoiden välillä. Tulokset nostivat esiin kolme erilaista työnjaon tasoa: kuntoutuspalvelujen ja muiden palvelujen välillä, kuntoutuspalvelujen välillä sekä ammattilaisten välillä.

Kuntoutuspalvelujen ja muiden palvelujen välillä on keskeistä, mikä on eri palvelujen rooli nuoren tarvitseman tuen kokonaisuudessa. Tulee selkeyttää, kenen tehtävä on tunnistaa tuen tarve ja ohjata nuori tuen piiriin ja mihin palveluihin nuori ohjataan. Tämä vaikuttaa muun muassa siihen, miten nuorten ohjaaminen kuntoutukseen onnistuu riittävän ajoissa eli miten eri palvelujen roolit mielletään osaksi nuoren palvelukokonaisuutta.

Kuntoutuspalvelujen välillä tuotiin esiin NUOTTI-valmennuksen ja ammatillisen kuntoutuspalveluksen keskinäiset roolit. Avainkysymykseksi muodostui, kumman palvelun pitäisi olla ensisijainen. Tuloksissa tunnistettiin näkemys siitä, että ensimmäisenä tulisi olla NUOTTI-valmennus ja sen jälkeen ammatillinen kuntoutuspalvelus. Tämän työnjaollisen tilanteen ratkaiseminen vaikuttaa siihen, ohjataan nuori oikeaan palveluun, jossa hän saa tarpeen mukaista tukea.

Nuoren itsensä päättäessä hän näyttäisi valitsevan ensisijaisesti mieluummin NUOTTI-valmennuksen kuin ammatillisen kuntoutuspalveluksen. Tähän on voinut vaikuttaa muun muassa se, että palvelu on nimetty valmennukseksi eikä kuntoutukseksi. Valmennus ei ole sanana leimaava. Myös sillä on voinut olla merkitystä, että NUOTTI-valmennuksessa asiantuntija jalkautuu nuoren luokse ja nuoren ympäristöihin. Valmennus on koettu matalamman kynnyksen palveluksi kuin ammatillinen kuntoutuspalvelus.

Ammattilaisten välisen työnjaon haasteena oli erityisesti NUOTTI-valmennuksen valmentajien ja etsivän nuorisotyön työntekijöiden välisten roolien määrittäminen. Avainkysymykseksi muotoutui, mikä on kunkin ammattilaisen rooli nuoren prosessissa. Kun kentälle tulee uusia palveluja, on tärkeää pohtia myös sitä, miten ammattilaiset toimivat uudessa tilanteessa ja mikä on kunkin rooli nuoren palvelujen kokonaisuudessa. Silloin korostuu yhteistyön merkitys ja siinä päällekkäisten töiden minimoiminen. Ilman ammattilaisten toimivaa työnjakoa ja yhteistyötä integroidun palvelukokonaisuuden saavuttaminen voi olla vaikeaa.

Aktiivisesti toimiva yhteistyöverkosto ja selkeä työnjako toimijoiden kesken voi olla myös tärkeä tuki verkostossa toimiville ammattilaisille. Jokaisen sellaisen ammattilaisen työ, joka tämän tutkimuksen aikana työskenteli osana nuoren prosessin yhteistyöverkostoa, vaikutti jollain tavalla uudelta. Uudenlaiset tehtävät edellyttivät uudenlaisia toimintatapoja ja uudenlaisia

näkökulmaa tarvittiin muun muassa kuntoutustarpeen tunnistamisessa laajan toimintakyvyn arvioinnin kautta. Lisäksi yhteistyö Kelan ja nuoria kuntoutukseen ohjaavien tahojen välillä oli tiiviimpää kuin aiemmin ja suullinen hakumenettely toi uudenlaisia elementtejä Kelan etuuskäsittelijöiden työhön. Uudenlaisista tilanteista huolimatta muutos koetaan kuitenkin hyvänä. Esimerkiksi Kelan etuuskäsittelijöiltä kuluu ratkaisun tekemiseen aiempaa enemmän aikaa nuorten kanssa, mutta he eivät koe sitä negatiivisena vaan kaikkiaan positiivisena muutoksena omassa työssään.

4.4 Tutkimuksen rajoitukset

Tutkimuksessa noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä, ja osittain arkaluontoinen aineisto edellytti myös erityistä huolellisuutta aineiston käsittelyssä ja tulosten raportoinnissa. Tutkimuksessa on kuitenkin rajoituksia, joista keskeisimmät liittyvät aineiston kattavuuteen sekä sen myötä tulosten tulkinnan rajallisuuteen.

Tutkimusaineisto koostui monesta osa-aineistosta, mikä sinänsä mahdollistaa kattavan näkökulman tarkasteltavaan teemaan. Aineisto ei kuitenkaan mahdollista tulosten yleistämistä laajemmin. Aineisto kattaa ilman lääkärin lausuntoa Kelan ammatillisiin kuntoutuspalveluihin ohjautuneiden nuorten tilanteet siltä ajalta, kun tutkimusaineisto kerättiin. Yhtä lailla se kattaa kokonaisuuden niiden nuorten osalta, jotka olivat vastanneet asiakaskyselyyn, jotka haastatellut yhteistyötahot tai Kelan etuuskäsittelijät olivat tavoittaneet tai joiden kanssa haastatellut valmentajat olivat työskennelleet.

Tutkimus rajoittui Kelan kahteen vakuutuspiiriin, eteläiseen ja pohjoiseen vakuutuspiiriin, joten tutkimuksen tulokset eivät kerro muiden vakuutuspiirien tilanteista. Ei voida myöskään tietää, tapahtuiko NUOTTI-valmennuksen asiakaskyselyn tai dokumentoituja asiakashaastatteluja varten pyydettyjen suostumusten osalta jonkinlaista valikoitumista vastaajien osalta. Tuloksia tulkittaessa tulee myös huomioida, että tutkimuksen tulos kertoo aikakaudesta, jossa eletään juuri tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa. Kun NUOTTI-valmennuksen kaltaisista palveluista tulee vakiintuneempi osa palvelujärjestelmää, on mahdollista, että tilanne näyttää erilaiselta.

5 PÄÄTELMÄT

Nuori ja hänen prosessinsa tulee nähdä kokonaisuutena, jossa järjestelmän monet osat tukevat kuntoutumista. Kuntoutustarve tulee havaita riittävän varhaisessa vaiheessa, jolloin kattavan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen arvioinnin myötä kuntoutukseen ohjaus tapahtuu oikea-aikaisesti ja sujuvasti. Kuntoutuspalveluun hakeutumisen riittävän matala kynnyks sekä nuoren kokonaisprosessissa toimivien eri tahojen välinen yhteistyö ja selkeä työnjako täydentävät kokonaisuutta ja mahdollistavat prosessin saumattomuuden. Arvioitu NUOTTI-valmennus ja kevyempi kuntoutukseen hakemisen prosessi mahdollistavat tämän melko hyvin. Uudelle palvelulle ja uudenlaiselle hakutavalle on ollut suuri tarve, ja lähtökohtaisesti toteutuksia pidetään

odotettuina ja kannatettavina kokonaisuuksina niin ammattilaisten kuin myös nuorten itsensä arvioimina.

NUOTTI-valmennuksen kytkeytymiseksi saumattomana kokonaisuutena nuorten kokonaisprosessiin, tämä tutkimus nosti esiin seuraavia kohtia, joihin tulisi edelleen kiinnittää huomiota:

Tuen tarpeessa olevat nuoret ovat moninainen ryhmä, joten palvelujen tulee myös tarjota tukea moninaiisiin tilanteisiin: on toimintakyvyltään erittäin huonokuntoisia nuoria, mutta mukana on myös erittäin hyväkuntoisia nuoria. Palvelujen tulee olla integroitu kokonaisuus, mikä mahdollistaa monenlaisen, tarpeenmukaisen tuen.

- Kattava toimintakyvyn arviointi pitää sisällään myös terveystilanteen arvioinnin, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi terveystarkastusta Ohjaamoissa ja TYP:ssä.
- NUOTTI-valmennuksen kaltaiseen palveluun tulee olla mahdollisuus jo aiemmin nuoren prosessissa. Tukea tulee tarjota siellä, missä tuen tarve syntyy tai ensimmäiset hälytysmerkit tunnistetaan: esimerkiksi koulun keskeytyminen tai sen uhka, työttömyyden alku tai sen uhka tai tuen piiristä putoaminen (mm. lastensuojelu).
- Nuoren prosessi voi pitää sisällään monenlaisia toimijoita, joten toimijoiden välinen yhteistyö ja tiedonkulku yhdessä nuoren kanssa ovat tärkeitä. Näin kaikilla toimijoilla ja nuorella itsellään on tieto siitä, miten prosessi etenee, ja toimijat voivat tukea nuorta ja hänen prosessiaan. Tässä yhteydessä tulee huomioida tietosuojaan liittyvät asiat.
- Nuoren kokonaisprosessissa mukana olevien toimijoiden välinen työnjako tulee olla selkeä, jotta toiminta ei ole päällekkäistä ja jotta kukin toimija tietää oman roolinsa palvelukentässä. On tärkeää selkeyttää, kenellä on vastuu mistäkin prosessin kohdasta ja missä asioissa on hyvä tehdä yhteistyötä. Nuoren prosessi tulee huomioida ja nähdä kokonaisuutena.
- On tärkeää varmistaa ammattilaisten osaaminen, riittävät toimintamallit ja välineet hälytysmerkkien ja kuntoutustarpeen tunnistamiseen sekä kattavan toimintakyvyn arviointiin.
- Kuntoutukseen ohjautuminen ja onnistunut kuntoutuminen edellyttävät riittävää luottamusta nuoren ja ammattilaisten välillä. Luottamuksen rakentaminen ja sen ylläpitäminen tulee huomioida ammattilaisten toiminnassa ja työotteessa (luottamus ammattilaisiin) sekä verkostojen sisällä ja välillä tapahtuvassa yhteistyössä ja työnjaossa (luottamus palvelujärjestelmään). Olisi tärkeää, että nuorella olisi prosessissa rinnallaan turvallinen, luotettava ja pysyvä aikuinen.

NUOTTI-valmennuksessa sekä kevyemmässä kuntoutukseen hakemisen mallissa on monia toimivia osia, ja kokonaisuutta kehitetään edelleen. Kokonaisuudesta löytyy vielä korjattavaa, joista osa mahdollisesti korjaantuu ajan myötä, kun saadaan lisää kokemusta palvelusta ja siitä tullaan tietoiseksi eri toimijoiden taholla. NUOTTI-valmennus ja suullinen hakeminen ovat odotettuja uudistuksia kuntoutuksen kentällä. Suunta on oikea.

LÄHTEET

- Ahgren B, Axelsson R. Evaluating integrated health care. A model for measurement. *International Journal of Integrated Care* 2005; 31 (5): 1–9.
- Björklund L, Nord U, Tarvainen T. 100 nuorta kehittäjää. Nuorten terveiset psykososiaalisen tuen palvelupakettiin. Helsinki: ME-Säätiö, 2018. Viitattu 14.6.2019. [Toimimaton linkki poistettu 26.10.2020.]
- Hiilamo H, Määttä A, Koskenvuo K, Pyykkönen J, Räsänen T, Aaltonen S. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak puheenvuoro 11, 2017. Viitattu 14.6.2019. [Toimimaton linkki poistettu 26.10.2020.]
- Kela. NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisen projekti. Helsinki: Kela, 2019a. Viitattu 14.6.2019. [Toimimaton linkki poistettu 26.10.2020.]
- Kela. [Nuorten pääsyä Kelan ammatilliseen kuntoutukseen helpotetaan](#). Helsinki: Kela, 2019b. Viitattu 14.6.2019.
- Kela. [Nuori pääsee nyt Kelan kuntoutukseen ilman lääkärinlausuntoa](#). Helsinki: Kela, 2019c. Viitattu 14.6.2019.
- Kela. [Kelan kuntoutuksen palvelukuvaus, NUOTTI-valmennus](#). Helsinki: Kela, 2019d. Viitattu 14.6.2019.
- L 566/2005. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista.
- L 1097/2018. Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain muuttamisesta
- Leutz W. Five Laws for integrating medical and social services. *Lessons from the United States and the United Kingdom*. *Milbank Quarterly* 1999; 77 (1): 77–110.
- Miettinen S, Koskinen R, Mäki S, Mäntyneva P, Valkama K. [Kokeiluista käytäntöön. Kelan uudet kuntoutukseen hakemisen mallit mahdollisuuksina päästä joustavammin kuntoutukseen](#). Helsinki: Kela, Kuntoutusta kehittämässä 8, 2019. Viitattu 14.6.2019.
- OECD. [Youth not in employment, education or training \(NEET\) \(indicator\)](#). Paris: OECD, 2018. Viitattu 14.6.2019.
- OECD. [Investing in youth: Finland. Paris: OECD, 2019](#). Viitattu 14.6.2019.
- OKM. [Nuorten palvelut syynissä. OECD:n arviointi nuorten palveluista Suomessa 2018](#). Helsinki: OKM, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 18, 2019. Viitattu 14.6.2019.
- Sandberg E, Jokinen S, Kärkkäinen J ym. [Toimintakyvyn arviointi 16–29-vuotiailla NEET-nuorilla](#). Helsinki: Kela, Kuntoutusta kehittämässä 3, 2018. Viitattu 14.6.2019.
- STM. [Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotuksen kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi](#). Helsinki: STM, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 41, 2017. Viitattu 14.6.2019.

THL. [ICF-luokitus](#). Helsinki: THL, 2019a. Viitattu 14.6.2019.

THL. [Mitä toimintakyky on?](#) Helsinki: THL, 2019b. Viitattu 14.6.2019.

THL. [Hyvinvointi- ja terveyserot. keskeisiä käsitteitä](#). Helsinki: THL, 2019c. Viitattu 14.6.2019.

Valtioneuvosto. [Nuorten syrjäytymisen vähentäminen. Hallituksen puoliväliriihi 25.4.2017](#). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia, 2017. Viitattu 14.6.2019.

LIITTEET

Liite 1. Tiedonkeruulomake, kysymykset

1. Asiakas ohjautui kuntoutuksen hakuprosessiin

- a) toimeentuloturvaetuuksien kautta
- b) yhteistyötahon kautta
- c) nuori hakeutui itse
- d) omainen otti yhteyttä

2. Asiakkaalla on diagnoosi?

- a) kyllä b) ei

3. Asiakkaan haastattelu toteutui sujuvasti (esim. keskustelu oli sujuvaa)

- a) kyllä b) ei

4. Haastattelu toteutettiin yhdessä yhteistyötahon (Ohjaamo, oppilaitos tms.) kanssa

- a) Kyllä b) Ei

5. Asiakkaan haastattelu tuotti riittävästi tietoa toimintakyvyn ja siten myös kuntoutustarpeen arviointia varten

- a) Kyllä b) Ei

Jos asiakkaan haastattelu ei tuottanut riittävästi tietoa, syynä on:

- Haastattelurunko ei mahdollistanut riittävästi tiedonsaantia
- Haastattelutilanne ei mahdollistanut riittävästi tiedonsaantia
- Haastattelijalla ei ollut riittävästi osaamista asiakkaan kohtaamiseksi ja haastattelun toteuttamiseksi
- Muu syy

6. Ratkaisun tekemisen tueksi olisi ollut tarve moniammatilliseen kuntoutustarpeen arviointiin (eri alojen asiantuntijoiden yhteistyönä, kuten asiantuntijalääkärin arvio)

- a) Kyllä b) Ei

7. Toimintakyvyn arviointi onnistui riittävän hyvin ennalta saadun ohjeistuksen pohjalta

- a) Kyllä b) Ei

8. NEET -kuntoutus on asiakkaalle ajankohtainen

- a) kyllä b) ei

Jos NEET -kuntoutus ei ole asiakkaalle ajankohtainen, syynä on:

- Nuori ei ole työ- tai opiskeluelämän ulkopuolella
- Nuorella on diagnoosi/ohjautuu ammatilliseen kuntoutukseen
- Nuori ei halua hakea kuntoutusta
- Muun tahon järjestämä tuki/kuntoutus on ensisijainen
- Muu syy

9. Asiakkaan ohjautuminen kuntoutukseen toteutui sujuvasti

- a) kyllä b) ei c) ei arvioitavissa

10. Asiakkaan olisi ollut vaikeaa hakeutua kuntoutukseen ilman suullisen hakemisen mahdollisuutta ja siten prosessissa toteutui helppo kuntoutukseen hakeutuminen

- a) kyllä b) ei c) ei arvioitavissa

Liite 2. NUOTTI-valmennuksen asiakaskysely, kysymykset

ELÄMÄNTILANNE

1. Mihin ikäryhmään kuulut?

a) 16–19 b) 20–24 c) 25–30

2. Mitä kouluja olet käynyt?

- a) peruskoulu
- b) lukio
- c) ammattikoulu
- d) kaksoistutkinto
- e) korkeakoulu

3. Oletko käynyt varusmiespalvelun?

a) kyllä b) en

4. Oletko keskeyttänyt jonkin koulutuksen?

a) kyllä b) en

jos vastasit kyllä, mikä vaikutti keskeyttämiseesi?

5. Oletko ollut

a) palkkatyössä

kyllä/en

b) työkokeilussa

kyllä/en

c) kuntouttavassa työtoiminnassa

kyllä/en

d) joku muu, mikä?

6. Miten kuvailisit omaa toimintakykyäsi NUOTTI-valmennuksen alussa?

PALVELUUN HAKEUTUMINEN

1. Miten koit NUOTTI-valmennukseen hakemisen?

a) oli helppoa hakea valmennukseen, koska?

b) oli vaikeaa hakea valmennukseen, koska?

2. Tuliko valmennus elämäntilanteessasi oikeaan aikaan?

a) kyllä

b) olisin tarvinnut tällaista valmennusta jo aikaisemmin

c) valmennus ei ollut minulle ajankohtainen

d) en osaa sanoa

NUOREN OMAN TOIMINTAKYVYN ARVIOINTI

3. Miten kuvailisit omaa toimintakykyäsi NUOTTI-valmennuksen kuluessa?

Ympyröi arviosi omasta tilanteestasi niin että numero 5 = parastaso 4 = hyvä 3 = keskinertainen 2 = puutteellinen 1 = heikko, huonosti

Terveyteni tilanne 1 2 3 4 5

Työn/opiskelun merkitys minulle 1 2 3 4 5

Jaksaminen 1 2 3 4 5

Mieliala 1 2 3 4 5

Arjen sujuminen 1 2 3 4 5

Suhde läheisiin	1	2	3	4	5
Harrastukset	1	2	3	4	5

UUSI VALMENTAVA PALVELU

1. Mitä valmennus antoi sinulle? Voit valita useita vaihtoehtoja

- a) sain tietoa koulutuksesta
- b) sain tietoa työmahdollisuuksista
- c) arkielämän taitoni kehittyivät
- d) sain apua tulevaisuuteni suunnitteluun
- e) Jotakin muuta?

2. Miten valmentajan ja sinun välinen yhteistyö toimi?

- a) erittäin hyvin
- b) sopivasti
- c) ei toiminut hyvin
- d) en osaa sanoa

Haluatko sanoa jotakin muuta tärkeää valmentajan työstä?

3. Oliko valmentajan ja sinun välillä yhteydenpitoa sähköisesti?

kyllä/ei

Millaista?

- a) tekstiviesteillä
- b) sähköpostilla
- c) Facebookissa
- d) Skypessä
- e) WhatsAppilla
- f) jollakin muulla tavalla, miten?

Mikä yhteyden pitotapa mielestäsi sopisi valmennukseen parhaiten?

4. Antoiko valmennus elämääsi jotakin seuraavista asioista?

Voit valita useita vaihtoehtoja

- a) sain ymmärrystä vahvuuksistani
- b) raha-asioitteni hoito parantui
- c) sain rohkeutta asiointiin virastoissa
- d) päivärytmini muuttui paremmaksi
- e) sain hyviä ihmissuhteita
- f) sain motivaatiota uuteen alkuun
- g) aion palata opiskelemaan
- h) haluaisin löytää minulle sopivaa työtä

5. Asetitko valmennuksen ajaksi itsellesi tavoitteita?

kyllä/en

6. Olivatko asetetut tavoitteet sinulle sopivia?

kyllä/eivät kaikki

7. Voitko mainita jonkin mieleisen tavoitteesi

8. Toteutuivatko valmennukselle asetetut tavoitteesi?

kyllä/osittain/ei ollenkaan

9. Asetitko valmennuksen päätyttyä itsellesi tulevaisuuden tavoitteen tai tavoitteita?

kyllä/en

- 10. Voitko kertoa jonkin tulevaisuuden tavoitteesi?**
- 11. Mikä oli valmennuksessa parasta?**
- 12. Miten valmennusta tulisi mielestäsi kehittää?**
- 13. Haluatko antaa jotakin muuta palautetta NUOTTI-valmennuksesta?**

Liite 3. Fokusryhmähaastattelut ja yksilöhaastattelut, teemat

FOKUSRYHMÄHAASTATTELUT:

Teema 1: Haastattelujen onnistuminen (kohdistetaan erityisesti Kelan toimihenkilöille)

Teema 2: Asiakkaan ohjautuminen kuntoutukseen

Teema 3: Tapahtuneet muutokset Kelan toimihenkilöiden/yhteistyötahojen henkilöstön työssä

Teema 4: Kohderyhmän kuvaus

Teema 5: Toimintakyvyn arviointi ja sen onnistuminen

YKSILÖHAASTATTELUT:

Teema 1: Kohderyhmän kuvaus

Teema 2: Nuorten ohjautuminen NUOTTI-valmennukseen

Teema 3: Nuoren toimintakyvyn arviointi ja kuntoutustarpeen tunnistaminen

Teema 4: Yhteistyön toimivuus

Teema 5: Valmentavan kuntoutuspalvelun toteutuminen ja onnistuminen

Liite 4. Dokumentoidut asiakashaastattelut, haastattelurunko

(Tutkimuksessa käytetyt osiot)

Hakijan perustiedot

Kerro mitä sinulle kuuluu tällä hetkellä ja kerro myös tulevaisuuden suunnitelmistasi, mitä toivot tapahtuvan? (työ, opinnot, perhe jne.)

TOIMINTAKYKY

Suoriutuminen

Miten koet suoriutuvasi arjen asioiden hoitamisesta?

(huonosti) 0-----10 (erinomaisesti)

jos vastaat asteikolla 0–5, niin miksi koet suoriutuvasi heikosti? Mitkä asiat tuottavat vaikeuksia ja huolta? (esimerkiksi peseytyminen, pukeutuminen, ruuan valmistaminen, kodin muut askareet). Jos vastaat asteikolla 6–10, niin kerro missä koet suoriutuvasi hyvin?

Mitä sinun tavallinen arkipäiväsi sujuu? Miten heräät, mitä puuhaat?

Kuinka tyytyväinen olet raha-asioihisi?

(tyytymätön) 0-----10 (erittäin tyytyväinen)

tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä: saatto työttömyysturvaetuutta, opintotukea, sairauspäivärahaa, perustoimeentulotukea? Saatto rahallista apua esim. läheisiltä tai kavereilta?

Missä asioissa koet onnistuvasi, muista mainita myös arkisia pieniä asioita?

Missä koet olevasi hyvä tai mitkä asiat saavat sinut innostumaan?

Osallistuminen

Onko sinulla kavereita/ystäviä, joita tapaat kasvokkain? Miten pärjät vanhempiesi ja sisaruskesi kanssa?

Kuinka tyytyväinen olet vapaa-aikaasi?

(tyytymätön) 0-----10 (erittäin tyytyväinen)

jos vastaat asteikolla 0–5, niin miksi olet tyytymätön? Jos vastaat asteikolla 6–10, niin kerro miksi olet tyytyväinen?

myöhemmin tarkennettavaksi: harrastukset, mistä olet kiinnostunut

Miten osallistut esimerkiksi Ohjaamon, TYP:n tai etsivän nuorisotyön tarjoamaan palveluun?

Omat voimavarat

Mistä olet kiinnostunut elämässäsi?

Missä tilanteissa olet elämässäsi onnistunut? Mistä sinä haaveilet? Missä olet viiden vuoden kuluttua?

Muistatko mitä teit, kun onnistuit ja asiat menivät hyvin?

Miten kohtaat vaikeita asioita?

Miten kuvailisit omaa toimintaasi kohdatessasi sinulle vaikean asian?

Miten paljon uskot itseesi ja siihen, että pääset eteenpäin?

(en ollenkaan) 0 _____ 10 (paljon)

jos vastaat asteikolla 0–5, niin mikä estää sinua uskomasta? Jos vastaat asteikolla 6–10, niin mikä auttaa sinua uskomaan?

Mitä haluat muuttaa elämässäsi ja millaista apua muutokseen haluat?

Mihin asioihin elämässäsi tarvitset asiantuntijan apua ja tukea, ja millaista tuen mielestäsi pitäisi olla?

Kuinka hyväksi koet oman terveytesi?

(erittäin huono) 0----- 10 (erittäin hyvä)

jos vastaat asteikolla 0–5, niin miksi koet terveytesi heikentyneeksi? Jos vastaat asteikolla 6–10, niin miksi koet terveytesi hyväksi?

Kuinka asiantuntija (hoitotaho) on arvioinut terveydentilaasi?

Oletko käyttänyt viime aikoina

terveydenhuollon palveluja: terveyskeskus _, poliklinikka _, erikoissairaanhoito _?

Kuinka arvioit päihteiden käyttöäsi?

(ei hallinnassa) 0-----10 (täysin hallinnassa)

jos vastaat asteikolla 0–5, niin miten se vaikuttaa toimintaasi? Jos vastaat asteikolla 6–10, niin kerro miten se on hallinnassa?

Oletko viime aikoina tuntenut tai kokenut jotain seuraavista:

väsymys, levottomuus, ahdistus, surua, pelkoa?

asioiden unohtelua, asioiden jumiutumista, epäonnistumista, iloa, innostusta?

jatkokysymys: mistä arvioit sen johtuvan? (esim. univaikeudet, sekaisin mennyt vrk-rytmi, peliriippuvuus, läheisen sairaus, oma trauma jne.)

jatkokysymys: kuka sinua on auttanut näissä asioissa?

Hakeminen

Hakija hakee ammatillista kuntoutusta (rastita vaihtoehto)

amatillinen kuntoutus selvitys

NUOTTI-valmennus